

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Trestní právo a role rodiny (kriminologické úvahy)

Autor: Marek Beneš

Konzultant rigorózní práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Praha, duben 2007

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil
prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

17. F. 17

Obsah:

Kapitola I. – Úvod	3
Kapitola II. – Kriminologické úvahy	10
Politické nástroje ochrany rodiny	11
Ekonomické nástroje ochrany rodiny	12
Právní nástroje ochrany rodiny	12
Kapitola III. – Rodina a trestní právo	13
Kapitola IV. – Zanedbání povinné výživy	16
Zákonný základ vyživovací povinnosti	19
Vyživovací povinnost rodičů k dětem	25
Subjekty vyživovací povinnosti rodičů k dětem	25
Vznik vyživovací povinnosti rodičů k dětem	26
Rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dětem	26
Jednotlivá hlediska pro stanovení výše výživného	27
Trvání vyživovací povinnosti	32
Vymáhání výživného	33
Trestný čin zanedbání povinné výživy	34
Zvláštní ustanovení o účinné lítosti	37
Vyživovací povinnost v návrhu nového trestního zákoníku	40
Soudobé problémy	40
Zálohování výživného státem v Česku	41
Zálohování výživného státem v evropské praxi	48
Výživné ve Spojených státech amerických	50
Kapitola V. – Exkurz do odlišností amerického a evropského práva	51
Exkurz do práva na ochranu osobních údajů – typický příklad odlišnosti právních systémů EU a USA	52
Rozdíly evropské a americké kultury z hlediska rodinného života	54
Stručný exkurz do vývoje výživného v USA	56
Výživné v USA od 80. let 20. století do současnosti	57
Aktuální problémy v oblasti výživného v USA s aspektem na trestní právo	60
Aktuální problémy v oblasti výživného v USA při vymáhání dlužných částek ...	64
Diskutovaná problematika výživného v USA de lege ferenda	66

Kapitola VI. – Trestné činy ovlivňující zdravotní a ekonomickou situaci rodiny	69
Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů	70
Základní skutková podstata v ustanovení § 187 Trestního zákona	70
Kvalifikované skutkové podstaty ustanovení § 187 Trestního zákona	73
Základní skutková podstata v ustanovení § 187a Trestního zákona	75
Kvalifikovaná skutková podstata v ustanovení § 187a Trestního zákona	78
Základní skutková podstata v ustanovení § 188 Trestního zákona	79
Kvalifikované skutkové podstaty v ustanovení § 188 Trestního zákona	80
Šíření toxikomanie	80
Podávání alkoholických nápojů a anabolických látek mládeži	83
Problematika návykových látek ve vztahu k rodině a k její ekonomické situaci	86
Zamyšlení nad účelem trestního stíhání deliktů souvisejících s návykovými látkami	86
Některé zajímavé právní úpravy oblasti návykových látek v ostatních evropských státech	88
Obecné trendy v Evropské unii	88
Kapitola VII. – Závěr	93
Seznam použitých norem a literatury	95

Kapitola I.

Úvod

Rodina je základem společnosti. Tento libivý a oblíbený slogan předvolebních kampaní je jedním z mála, který se asi málokdo opovází kritizovat z důvodu jeho nepravdivosti. A zároveň se nenajde mnoho takových, kteří by s ním nesouhlasili nebo mu oponovali. Rodina je základem společnosti již mnoho staletí, a to nejen v naší evropské společnosti, ale i ve společnostech ostatních. Je zajímavé, že v učebnicích české kriminologie není věnována samostatná pozornost rodině, jako je tomu jinde.¹

Ať už se jedná o americký model individualistické společnosti, o tradiční společenské uskupení asijské či arabské, či o náš evropský model přiměřeného individualismu s ohledem na celospolečenské hodnoty, v každém z těchto společenských modelů má rodina svůj důležitý a nezastupitelný význam, i když s jistými rozdíly. Snad pouze režimy autoritářské a totalitní se v historii několikrát pokoušely potlačit tradiční důležitou roli rodiny a nahradit jí důležitějším zájmem národního či státního celku a vytvořit přímý rozhodující vztah sounáležitosti v ose jednotlivec – společnost. Pro úplnost lze ještě podotknout, že z podobného modelu vychází i tradiční zřízení některých domorodých kmenů zvláště v Africe a Austrálii. Ovšem z celosvětového hlediska jsou modely potlačující či vůbec neuznávající význam rodiny méně časté a jde-li o budoucí směřování, tak spíše na ústupu. Srov. k tomu velmi podrobný rozbor významu rodiny jako nejuniverzálnější formy lidské společnosti Kaiser, G., a další v práci *Kleines Kriminologisches Wörterbuch*, 3. Ausgabe, F. C. Müller, Heidelberg 1993, str. 124 a následující.

Každá společnost, tedy každá skupina lidí vyznávající podobné hodnoty, sdílející podobné životní zdroje a podobné názory na životní směřování, jistý územní celek a praktikující společné postupy za účelem zachování stability

---

¹ Srov. Zapletal, J., *Kriminologie*, 4. vydání, Praha 2004, Kuchta, J., Válková, H., a kol., *Základy kriminologie a trestní politiky*, Praha, C. H. Beck 2005, Koutný, O., Zapletal, J., a kol., *Kriminologie*, 2. vydání, ASPI Praha 2002, Suchý, O., a kol., *Osobnost pachatele*, díl 1. a 2., Praha, VÚK 1986

celého společenského celku, má zájem na tom, aby život jedinců náležejících ke společnosti probíhal zdravým a stabilním způsobem s ohledem na zájmy celé společnosti, tedy harmonicky. Je-li život celé společnosti harmonický, neexistují důvody ke společenským změnám, což je cílem každé společenské elity, stojící v čele společnosti, protože jakékoliv společenské změny postihují předně společenskou elitu.

Aby byl život společnosti harmonický, je zapotřebí, aby byl harmonický život většiny jednotlivců tuto společnost tvořících. A to neznamená nic jiného, než pocit života v míru, přiměřeném dostatku, fyzickém i psychickém zdraví jedinců a možnosti realizace běžných lidských potřeb, jakož i pocit sounáležitosti se společností a pocit správného celospolečenského směřování. Převedeme-li tyto požadavky do praxe naší evropské společnosti, je zapotřebí k harmonickému stavu jedince, aby v něm převládaly pocity, že žije v míru, v bezpečí a beze strachu, že je relativně zdravý a zdravotní péče je dobře dostupná, že existuje možnost zajišťovat si práci či jinou výdělečnou činností materiální prostředky pro život, že v případě nouze existuje mechanismus pomoci ze strany společnosti, že si na život vydělá takovým způsobem, aby jedinou náplní života nebyla práce, ale také dostatek volného času, že má svá práva a že tato práva jsou vymahatelná, že existuje jistý soulad společenských a právních norem s morálkou a spravedlností, že se může podílet na směřování společnosti a že toto směřování může ovlivnit a také, že má možnost pěstovat kvalitní a úzké vztahy soužití s ostatními jedinci.

Člověk, který všechny výše popsané pocity má, může v kontextu evropské hodnotové společnosti prohlásit, že jeho život je ze základu životem harmonickým a spokojeným. Je-li takovýchto jedinců ve společnosti převaha, lze konstatovat, že společnost jako celek je zdravá a její život harmonický. A v takovém stavu je zájem jedinců na změně společenského zřízení nulová a pozice elit společnosti poměrně stabilní. Zájem elit se v tomto bodě spojuje se zájmem běžných jedinců, protože je pro obě strany výhodný, a obě skupiny mají tedy společný cíl – jak dosáhnout tohoto harmonického stavu.

Cesty k dosažení tohoto cíle jsou různé a týkají se ekonomického, právního a hodnotového zřízení dané společnosti. Ale přestože se různé společnosti a různé kultury nedokáží na právní, ekonomické a hodnotové stránce společenského a lidského směřování shodnout, překvapivě existuje jeden prvek, na nějž nazírají rozdílné společnosti poměrně podobně. Tímto prvkem je rodina. Rodina je základní jednotkou lidského soužití, která většinu z nás provází od narození až do smrti. Rodina je svým působením základním prvkem působícím na citový a emoční vývin každého člověka. Rodina plní funkci společenskou, citovou, ale i ekonomickou. Je-li náš život pevně ukotven v harmonických rodinných vztazích, máme vysoké předpoklady k tomu, že i ostatní části našeho života budou směřovat pozitivní cestou. Zájmem každého jednotlivce je žít v rodině, nejlépe úplné, která plní všechny výše zmíněné funkce, dokáže vytvořit spolehlivé zázemí a je postavena na dobrých vztazích a na vzájemné pomoci. Funguje-li naše rodina dobře, nemusíme se soustředit na řešení rodinných problémů tak, jako někdo z rodiny fungující hůře. Zároveň nás dobře fungující rodina vybavuje do života pozitivním vnímáním světa a optimismem, poskytuje nám základ pro dobrou náladu a zároveň důležitý pocit sounáležitosti s ostatními členy rodiny a také pocit jistoty. Vždyť při jakémkoliv zdravotním či ekonomickém problému je rodina většinou první, na koho se obracíme s radou či pomocí.

Zájem na dobře fungující rodině a kvalitních rodinných vztazích je tedy nejen zájmem jednotlivců, ale i zájmem celé společnosti. Člověk z dobře fungující rodiny se více soustředí na ostatní problémy svého života a jejich řešení a také do života každý den vstupuje s lepší náladou a s pocitem, že má jakési zázemí a jistotu. V krizových situacích je kvalitní rodina zároveň tím prvním, kdo člověku pomáhá a přebírá tak tuto úlohu od společnosti, která nastupuje na její místo až v případě, že rodina na řešení problému pro jeho složitost či rozsah již nestačí anebo nefunguje tak dobře, aby byla s to, daný problém vyřešit.

Dobře fungující rodina vychází z mnoha předpokladů. Tyto předpoklady by se daly rozdělit na předpoklady objektivní a předpoklady subjektivní. Objektivními předpoklady jsou takové, které jsou vytvořeny vnějšími okolnostmi a

kteře jednotliví členové rodiny nemohou ovlivnit. Subjektivní předpoklady jsou takové, které vytvářejí členové rodiny přímo svojí činností či nečinností a na které mohou úspěšně působit a měnit je. Mezi objektivní předpoklady bychom tedy mohli zařadit ekonomické, právní a společenské zřizení, v němž rodina žije, sociální třídu, do níž rodina patří, časové a místní okolnosti a zdravotní stav členů rodiny. Mezi subjektivní předpoklady lze zařadit vzdělání, péči o zdravotní vztah členů rodiny (kteřou na rozdíl od zdravotního stavu jako takového lze ovlivnit a optimalizovat), vůli a snahu pečovat o sebe sama a ostatní členy rodiny a o svoji a rodinnou ekonomickou situaci a emoční a citové zázemí rodinných vztahů. Kromě těchto zmíněných faktorů, které mají za úkol přinést pouze jejich příkladný výčet, záleží koncová situace rodiny samozřejmě i na mnoha dalších faktorech a okolnostech.

Jedním z úkolů celé společnosti tedy je vytvářet takové podmínky, v nichž může co nejvyšší počet rodin posilovat pozitivní okolnosti a faktory působící na rodinnou situaci a potlačovat faktory a okolnosti negativní. Cílem je, podobně jako u jednotlivců, aby co nejvíce rodin žilo spokojeným a harmonickým životem a poskytovalo svým členům stabilně pocit jistoty a sounáležitosti s rodinou, tedy zjednodušeně řečeno, aby co nejvíce rodin plnilo všechny rodinné funkce. Funkční rodina je tedy zájmem celospolečenským. A samozřejmě jakékoliv narušení funkce rodiny je nebezpečím nejen pro rodinu jako takovou a její členy, ale také pro celou společnost. Společnost je totiž nakonec tím, kdo musí nefunkční rodinu nahradit a suplovat její funkce.

Cílem této práce je ukázat význam rodiny pro omezení kriminality, nastítnit důležitost rodiny pro společnost a podat výklad o úloze trestního práva ve vztahu k ochraně rodiny. Zároveň si tato práce klade za cíl poukázat na některá možná zlepšení nynějšího stavu českého práva z hlediska *de lege ferenda* v této oblasti a také na právní úpravy této problematiky v ostatních evropských státech i v zahraničí s důrazem na některé rozdíly ve vnímání této problematiky ve společnosti i v právu Spojených států amerických a Evropské unie.

Konečně by tato práce ráda poskytla výklad o možnostech budoucího vývoje v této právní oblasti tak blízce se dotýkající každého jedince v naší euroatlantické civilizaci a ukázala na společenské a kulturní rozdíly v různých geografických oblastech, které jsou příčinou skutečnosti, že ne vždy si lze brát příklad z cizí právní úpravy a že nestačí pouze argumentace efektivností takové právní úpravy.

Zdravě fungující rodina je ohrožena jak zvenku, tak i zevnitř. Nárůst rizikových vnějších faktorů, jako například ekonomické nestability v dané době a v daném místě, zhoršení sociálního prostředí v místě, kde rodina žije, zhoršení zdravotního stavu některého člena rodiny apod., znamená větší riziko vyvolání nestability v celé rodině. Ovšem nutně to neznamena, že se s tím rodina nedokáže sama úspěšně vypořádat a situaci, není-li dlouhodobá, přestojí.

Existují ovšem i vnitřní rizikové faktory, působící na rozklad rodiny přímo z jejího jádra, tedy od jejích příslušníků. Většinou se jedná o nezodpovědné jednání některého rodinného příslušníka, které ve svých důsledcích negativně ovlivňuje rodinu jako celek. Rodina je ve své podstatě útvar sice na jednu stranu poměrně stabilní, jelikož s ostatními členy rodiny nás vždy pojí silné pouto osobních vztahů, ovšem právě z těchto důvodů je i stabilní rodina vystavena nebezpečí velmi rychlé a náhlé nestability a může se ukázat jako rodina velmi křehká. Příkladem nám budiž soužití dvou manželů a jejich dvou dětí. V případě prozrazené nevěry jednoho z manželů dosud stabilní rodiny může dojít, a také často dochází, k poměrně rychlému rozpadu základních citových a vztahových pout mezi manžely a tím i k vytvoření nebývalé křehkosti rodiny jako takové. Vedle univerzálnosti rodiny vidíme totiž i nesmírnou variabilitu jejích forem.

Zájmem celé společnosti je tedy všechny faktory navozující podobnou křehkost rodinných vazeb co nejvíce potlačit. Proto se každá společnost snaží všechna riziková jednání (v kontextu hodnotového žebříčku dané společnosti mohou být v různých společenstvích odlišná) zahrnout do svých obecně závazných norem jako nežádoucí a to jak do norem právních, tak i společenských a morálních. Velmi často spolu normy právní na straně jedné a

normy morální a společenské na straně druhé úzce souvisejí a kryjí se. Ovšem existují i případy, kdy je tomu naopak.

Pro příklad můžeme zajít do českého právního řádu. Například ustanovení § 212 zákona č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon“), popisuje trestný čin opuštění dítěte. Ve svém odstavci 1 stanoví toto ustanovení, že kdo opustí dítě, o které má povinnost pečovat a které si samo nemůže opatřit pomoc, a vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. Málokdo v celé evropské společnosti by si asi dovolil tvrdit, že opuštění dítěte, čin v rozporu s právem, není v rozporu s morálkou a se společenskými normami. Ze společenského a morálního hlediska se dokonce jedná o čin velmi zavrženíhodný, protože péče o dítě, které si samo nemůže opatřit pomoc, je velmi důležitým celospolečenským zájmem.

Naproti tomu například trestný čin podávání alkoholických nápojů mládeži, zakotvený v ustanovení § 218 trestního zákona, který stanoví, že kdo soustavně nebo ve větší míře podává osobám mladším než osmnáct let alkoholické nápoje, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, je příkladem jednání, které je v rozporu s právními normami, ale nemusí být v každém případě nutně v rozporu s normami společenskými a morálními. Když si představíme například venkovské pohostinské zařízení v malé obci, v níž se prakticky všichni znají a hypotetickou situaci, kdy výčepní pravidelně prodává pivo několika místním mladíkům, z nichž některým je například 17 let, pak je nepochybné, že výčepní podává osobám mladším osmnácti let alkohol a to soustavně. Ovšem vezmeme-li v potaz, že se tak děje na malé vsi, kde o tom prakticky všichni vědí, nebo se dozvědět mohou, a nikdo se ani přinejmenším nesnaží výčepnímu jeho činnost alespoň rozmluvit, těžko bychom mohli takové jednání vidět jako jednání v rozporu s místními společenskými a morálními normami. Takovéto situace jsou navíc v praxi poměrně časté a dokonce se často stává, že osoby mladší osmnácti let konzumují alkohol se svými rodiči, kteří tím pádem nutně vědí o jednání výčepního. Zajde-li si tedy sedmnáctiletý syn s otcem jednou týdně na jedno pivo, málokdo takové jednání v české kultuře počátku 21. století považuje

za cosi špatného, z čehož vyplývá, že se nejedná o jednání v rozporu se společenskými a morálními normami dané společnosti. Nicméně praktikuje-li takovéto jednání několik rodin v daném místě, není pochyb o tom, že výčepní je osobou, která soustavně podává alkohol osobám mladším osmnácti let a že tedy jedná v rozporu s právními normami.

Ovšem přes existující příklady nesouladu norem právních a norem společenských a morálních stále ve většině společenských zřízení platí, že tyto normy v souladu většinou jsou. Je to koneckonců logické – každá společnost se snaží vnést do právního řádu hodnoty, které jsou v dané společnosti většinově uznávány. A nejzávažnější prohřešky proti hodnotám společnosti, tedy proti společenským a morálním normám jsou tak většinou zakotveny v trestním právu. Celospolečenské hodnoty jsou samozřejmě v průběhu času vystaveny změnám a právo na tyto změny většinou také reaguje. A úkolem legislativy je vytvořit efektivní právní systém, který odpovídá celospolečenským hodnotám a dokáže reagovat na jednání, která jsou pro tu kterou společnost v dané době nebezpečná.

Problematika a analýza rodiny není důležitá jen z hlediska historickoteoretického, ale má i velmi významný společenský, politický a praktický dopad. Je předmětem ideologických sporů a úvah o budoucnosti rodiny již od 19. století. Ovšem již Aristoteles ji považoval za základní kámen společnosti a státu a zakladatel historické právní školy Savigny obhajoval trestnost nevěry s poukazem na „nejvýznamnější zájmy státu, rodiny a veřejné mravnosti“.²

---

² Gerhard, U., *Verhältnisse und Verbindungen*, str. 451, Frankfurt Am Main 1978

Kapitola II.

Kriminologické úvahy

Zejména ve Spolkové republice Německo byla již od sedmdesátých let věnována velká pozornost sociologů (a později i kriminologů) postavení rodiny jako centrálnímu mechanismu společnosti. Autoři v Německu považují rodinu za místo „druhého zrození“ člověka jakožto „sociálně kulturní osobnosti“ (Sozialkulturelle Person).³

Murdock stanovil základní funkční úkoly rodiny, které považuje za nezastupitelné.⁴ Je to otázka sexuálního uspořádání, ekonomické spolupráce a sociální výchovy, což chápe jako „socializaci“ jednotlivce rodinou v rámci konkrétní společnosti.

Tyto Murdockovy teze jsou přijímány celkem jednoznačně. Současné diskuze v laickém i odborném tisku v SRN, které podnítila ministryně pro rodinu, seniory, ženy a mládež za CDU Ursula van der Layen, sama liberálka a matka sedmi dětí, zdůrazňují význam rodiny, hlediska výchovy a vzdělávání dětí jako předpoklady prevence kriminality. U nás se o těchto německých diskuzích v tisku nic nepíše, což je zde zcela nepochopitelné. Mluví se hlavně o násilí v rodině, což je ale chápáno ve většině států Evropy spíše jako jedna ze součástí celkové problematiky rodiny.

V této souvislosti zdůrazňují vydavatelé výše citovaného kriminologického slovníku (Kaiser, Kemer, Suck a Schellkoss) to, že rodina je zcela nepochybně systém koordinátů pravidel a definic sociálních rolí a nikoliv fenomén určený biologicky a pokrevně. Podle nich jsou označení otec, matka, dítě, strýc aj. označení sociálních vztahů, které mohou, ale nemusejí vycházet z biologických skutečností.

---

³ König, R., Die Familie der Gegenwart, Ein interkultureller Vergleich, München 1978, podobně i další autoři se věnují otázkám rodiny v souvislosti s kriminalitou.

⁴ Murdock, G. P., Social structure, London 1949

Důležité je, na co se klade důraz ve společnosti jako celku a na co v rodině. To jsou ty otázky, které mají důležitou roli při stanovení tzv. rodinné politiky a také při stanovení politiky na poli trestního práva a dalších právních odvětví.

Také bych se chtěl blíže podívat na problematiku, kterou jsem se zabýval při mém studijním pobytu ve Spojených státech amerických.

Vraťme se tedy k rodině. Popsali jsme již důležitost rodiny pro společnost a důvody, proč by se celá společnost měla zasazovat o podporu a ochranu institutu rodiny. Nyní se podívejme přímo na nástroje, kterými taková podpora a ochrana probíhá. Jedná se především o nástroje politické, ekonomické a právní.

Politické nástroje ochrany rodiny

Politické nástroje vyjadřují vůli celé společnosti pečovat o rodinu, poskytovat jí podporu a také ochranu. Patří mezi ně především tzv. koncepce rodinné politiky, které existují ve většině vyspělých států světa. Tyto koncepce se odvíjejí od celé řady faktorů a jejich výslednou podobu ovlivňuje například geografická poloha státu, ekonomická situace, celospolečenské hodnoty, na nichž daný stát stojí, historie, kultura a náboženství dané oblasti, politické přesvědčení státních elit a řada jiných faktorů. Z koncepce rodinné politiky lze vysledovat, jakou úlohu hraje v dané společnosti stát, jakou občanská společnost a jakou jednotlivci. Také z ní lze rozpoznat, jakou váhu zde má náboženství a církve, jaké jsou ekonomické, zdravotní a sociální priority dané země anebo s jakými problémy a komplikacemi se zde rodina potýká, ať už jde o problematiku porodnosti nebo například ekonomické faktory ovlivňující rodinný život ve společnosti. (K tomu viz přesné diskuze na téma „pracující matka = krkavčí matka“ v SRN a další. Více i u nás po roce 1989 heslo „žena do domácnosti a ne do zaměstnání“ apod.).

Ekonomické nástroje ochrany rodiny

Ekonomické nástroje zahrnují veškerá opatření, jimiž stát ekonomickými nástroji působí na okolnosti přímo a nepřímo se dotýkající rodiny. Jedná se především o nástroje daňové, o oblast sociálního zabezpečení, veškeré finanční úlevy a naopak i finanční podpory rodinám a jakékoliv jiné nástroje, které finančně či jinak hmotně zvýhodňují rodiny před ostatními.

V Německu se vedou dlouhé diskuze o tom, jak je třeba zabezpečit dětem pobyt nejen ve školce, ale také již v jeslích. Tyto diskuze jsou zajímavé již z toho hlediska, že se těmito zařízeními dá velmi dobře působit na integraci přistěhovalců do společnosti. Toto je hledisko, kterého si u nás málokdo všímá. Přitom obě výše uvedená hlediska považuji za rozhodující. Jsou také podle mého názoru určující pro to, jak bude formulováno právní vědomí.

Právní nástroje ochrany rodiny

Právní nástroje fungují jednak samostatně a jednak jako nedílná součást politických a hlavně ekonomických nástrojů (ekonomika by sama o sobě byla v tomto případě zcela bezzubá, až právo jí poskytuje možnost vynucení a tím i možnost samotné realizace jejích opatření). Samostatné právní nástroje jsou jednak takové, které umožňují v jistých oblastech zvýhodnění postavení rodin oproti ostatním členům společnosti anebo zjednodušení či absenci některých zákonných povinností a jednak takové, které stanoví jednání rodině nebezpečná a zabezpečí trestání pachatelů takových jednání. Právní nástroje bývají typicky součástí pracovního, rodinného, občanského a trestního práva.

Kapitola III.

Rodina a trestní právo

I trestní právo může velkou měrou přispět k tomu, aby rodina jako taková byla chápána ve společnosti jako podstatná celospolečensky důležitá hodnota. Trestněprávní nástroje ochrany rodiny jsou velmi důležité. Bez jejich existence by totiž ostatní nástroje nemohly dobře fungovat. I když by v jisté společnosti existovaly sebedokonalejší politické a ekonomické nástroje, jakož i nástroje pracovněprávní, občanskoprávní a rodinněprávní, bez podpory práva trestního by stupeň vymahatelnosti takových nástrojů byl velmi nízký. Do jisté míry si zmíněné nástroje ochrany rodiny vystačí samostatně. Je tomu tak v případě, že jsou lidmi víceméně přijímány a dobrovolně plněny, případně že prohřešky proti nim jsou nepatrné. Ovšem existují samozřejmě také případy více závažné, které je zapotřebí jasně stanovit a pojmenovat jako jednání pro rodinu a společnost nebezpečné a stanovit postupy v případě porušení stanovených norem. A zde již plní trestní právo nezastupitelnou úlohu.

Každé společenské zřízení přistupuje k této problematice rozdílně, ale víceméně platí všeobecně, že jednání, které je celospolečensky vnímáno jako vysoce nebezpečné pro rodinu, je trestním právem zahrnuto mezi trestné činy.

Vyjděme z toho, co je pro rodinu nejvíce škodlivé a jaké lidské jednání je přímo v rozporu s rodinným soužitím, případně jaké alespoň přispívá k narušení rodinných vztahů a rodinné harmonie.

Rodinu jako takovou ohrožuje obecně z ekonomického hlediska narušení rodinného rozpočtu, tedy mimo jiné neplnění vyživovací povinnosti nebo nezodpovědné finanční výdaje člena rodiny, předlužení apod. Ze zdravotního hlediska a z hlediska rodinných vztahů, jakož i sekundárně z hlediska ekonomického ohrožuje rodinu např. alkoholismus, konzumace drog, gamblerství apod. Dále sem samozřejmě patří i násilné činy páchané uvnitř rodiny, jako je domácí násilí, sexuální zneužívání atd. (A v potaz je nutno vzít i jednání typu nevěra, nezájem o rodinu, nezájem o vlastní zdravotní stav a další.)

Právo ovšem reaguje pouze na některá z těchto nebezpečí. Jiná jsou jakožto jednání v rozporu se společenskými a morálními normami vynutitelná pouze prostřednictvím mechanismů fungujících v rámci společenského soužití (např. mínění sousedů, dobrá pověst v zaměstnání či mezi známými apod.).

Právní normy se oproti ostatním zmiňovaným vyznačují především možností autoritativního vynucení ze strany státní moci, přičemž nejvyšší stupeň vynucení zajišťují normy práva trestního. České trestní právo, základní kámen jehož hmotněprávní část tvoří zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů (trestní zákon), upravuje několik různých jednání, která kvalifikuje jako trestné činy a která svojí podstatou buď přímo anebo odvozeně představují nebezpečí pro rodinu. Zvláštní část trestního zákona obsahuje jednak přímo hlavu šestou, pojmenovanou „trestné činy proti rodině a mládeži“, a jednak i řadu dalších trestných činů, které se rodiny týkají a jsou obsaženy v jiných hlavách zvláštní části trestního zákona, konkrétně v hlavě čtvrté (trestné činy obecně nebezpečné), hlavě páté (trestné činy hrubě narušující občanské soužití) a hlavě osmé (trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti). V této práci se ovšem budeme podrobně zabývat pouze některými z těchto trestných činů, a to těmi, které se týkají ekonomické situace rodiny. Tyto trestné činy si podrobně popíšeme a zaměříme se na jejich vztah k rodině, projdeme také právní úpravy mimo trestní právo, které mají k dané problematice blízký vztah a pokusíme se je srovnat se zahraničními právními úpravami a nastolit možnosti jejich optimalizace z hlediska de lege ferenda.

Trestné činy postihující rodinný život jsou v trestním zákoně sice řazeny do různých hlav, což má svoji příčinu v tom, zda se týkají výhradně rodiny, anebo i ostatních chráněných zájmů. Pro potřeby této práce bychom si je mohli rozdělit na čtyři skupiny:

- Trestné činy ovlivňující přímo ekonomickou situaci rodiny,
- trestné činy ovlivňující zdravotní a ekonomickou situaci rodiny,
- trestné činy ovlivňující výchovu, mravní stav a citovou vyrovnanost rodiny,

- trestné činy související se sexualitou.

V této práci se podrobněji budeme zabývat prvními dvěma jmenovanými skupinami. Upozorňuji ovšem na to, že mé úvahy jsou především kriminologické, a proto si budu juristické stránky všímat jen v určitém směru. V této souvislosti si chci podrobněji věnovat trestnému činu zanedbání povinné výživy, protože těmto otázkám jsem se věnoval během mého studijního pobytu v USA.

Mezi trestné činy ovlivňující přímo ekonomickou situaci rodiny patří zanedbání povinné výživy a opuštění dítěte. Ekonomickou situaci rodiny samozřejmě ovlivňují nepřímo i ostatní trestné činy, jimiž se budeme zabývat a také trestné činy mimo rozsah této práce, ovšem pro naši potřebu do této skupiny budeme řadit pouze trestné činy, které ovlivňují přímo a takřka výhradně ekonomickou situaci rodiny a které jsou problémem právním, sociálním a také ekonomickým, přičemž ekonomická stránka věci je velmi významná.

Protože právní úprava výživného je stále velmi živá a diskutovaná, a to nejen v Česku, ale i v ostatních státech Evropské unie a neméně i v zahraničí, například ve Spojených státech amerických, pojedná tato práce i o některých zajímavostech této oblasti v jiných právních řádech a přinese některá srovnání, jakož i inspirace pro české právo *de lege ferenda*.

Kapitola IV.

Zanedbání povinné výživy

Historický vývoj zanedbání povinné výživy je velmi poučný. „Právní řády evropských států v první polovině 19. století většinou vůbec neznají trestní odpovědnost za neplnění povinné výživy. Ve střední a východní Evropě ještě dlouho po Velké francouzské buržoazní revoluci se udržují pozůstatky feudálních poměrů. Vrchnost bránila poddaným stěhovat se z místa na místo, katolická církev střežila nerozlučitelnost manželství, hospodářské poměry znesnadňovaly přechod z jednoho pracoviště na jiné. Hospodářská závislost přitom podporovala soudržnost rodiny; malovýroba přímo počítá s pomocí rodinných příslušníků a malovýroba byla převládající formou hospodaření. Opuštění rodiny jejím živitelem nebylo naléhavým problémem, který by volal po radikální nápravě.“⁵

Změna nastala až s příchodem fenoménu kapitalismu. Nové formy hospodářství produkovaly mnohé vedlejší účinky, mimo jiné i narušení tradičního pojetí rodiny. Sociologové v této době začali psát o „krizi rodiny“. Nejrychleji šel v této době vývoj v Anglii, kde také na základě toho vznikl první zákon, který trestal porušení vyživovací povinnosti („Act for the punishment of idle and disorderly persons and rogues and vagabonds“ z roku 1824). A další evropské státy brzy následovaly. Mezi významné normy z této oblasti patřil francouzský zákon z roku 1924. V něm se dokonce zhlédla i Společnost národů, která doporučila ostatním státům, aby vydaly obdobné zákony. Tato výzva byla vyslyšena ve větší míře až v době velké hospodářské krize ve třicátých letech 20. století, kdy se již jednalo o reakci na konkrétní soudobé problémy, i když trestněprávní ochrana vyživovací povinnosti měla v této době mnoho odpůrců, kteří považovali zásahy trestního práva do vnitřních vztahů rodiny za neslučitelný s povahou rodinných vztahů.

I v Československu byl vznik zákonné úpravy v této oblasti reakcí na hospodářský vývoj ve třicátých letech minulého století. „Alimentační zákon č.

---

⁵ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 2/1964, str. 8

4/1931 Sb. má svého předchůdce v § 249 Přípravné osnovy trestního zákona z roku 1926 a v iniciativním návrhu poslankyně Pechmanové a dalších z roku 1928. Přípravná osnova trestního zákona se dovolává, jak vůbec je pro ni charakteristické, četných cizích zákonodárných vzorů, zejména rakouské a švýcarské osnovy. V jediném ustanovení byla spojena ochrana výživy, výchovy i skutková podstata „odložení dítěte“: „Kdo svou povinnost pečovati o nezletilého poruší tak, že je vydán nebezpečí zpustnutí, kdo svou povinnost vyživovati nebo podporovati jiného poruší tak, že je vydán nouzi nebo že musí, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud, kdo odloží nebo opustí dítě, aby se ho zbavil“. Mnohem barvitější vylíčení důvodů, s podtržením sociální a hospodářské stránky, najdeme v iniciativním návrhu z roku 1928. Poukazuje se tu na pokles mravnosti, na pokračující krizi manželství a rodinného života, na vzrůst počtu nemanželských počtí, které je označováno za důsledek nemorálnosti vrstev zámožných a manželského systému dnešní společnosti. Zajímavá jsou statistická data, jimiž je návrh doložen: Poměr nemanželských dětí ke všem narozeným dětem – rok 1904: 7,4%, rok 1918: 10 – 12%. Zaměstnání a sociální charakteristika nemanželských matek: 35% služky, 25% dělnice a nádenice, 22% švadleny, 18% ostatní. Věk nemanželských matek: 35% mladší než 20 let, 30% 20 až 25 let, 35% starší než 25 let.“⁶

„Zákon č. 4/1931 Sb. na ochranu osob oprávněných požadovati výživu, výchovu nebo zaopatření (alimentační zákon), obsahoval v §§ 1 až 7 ustanovení civilistická. Podle § 8 cit. zák. se dopouštěl přestupku, „kdo úmyslně nebo z hrubé nedbalosti neplnil svoji povinnost vyživovati nebo zaopatřovati jiného, takže oprávněný byl vydán nouzi nebo musel, aby nebyl vydán nouzi, býti podporován odjinud“. Přestupek byl podle § 9 cit. zák. stíhán veřejnou žalobou, ale jen na návrh osoby, která má právo na výživu nebo zaopatření, resp. na návrh poručenského (opatrovnického) soudu. V témže § 9 cit. zák. bylo ustanovení o účinné lítosti. Trestněprávní ochrana, obsažená v §§ 8 a 9 cit. zák. nebyla však dost účinná, jak na to najednou poukazovaly hlasy z řad praktiků. Soudci zejména upozorňovali na to, že exkulpační ustanovení velmi zeslabují

---

⁶ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 2/1964, str. 9 – 10

účinnost zákona. Zajímavá je pro nás kritika, kterou podává Reta Sosa Dias: Nepokládá za šťastné řešení, že se nechává na úvaze soudu, zda obviněný mohl spoléhat na jinou osobu. Ještě závažnější je, že exkulpace je závislá na ekonomické situaci třetí osoby. Československý zákon chrání fyzickou integritu oprávněné osoby a ne rodinu, zajímá se o plnění výživného a ne o chování povinného ve vztahu k jeho povinnostem v rodině. Nejasný a příliš omezující se jeví výraz „vydána v nouzi“. ... Zákon nečiní rozdíl mezi vyživovací povinností založené na rodinném právu a povinnostmi plynoucími ze smlouvy, z dědického práva aj. Zbytečně postihuje i kulpózní jednání. K tomu došlo tak, že zákon se věrně držel svého vzoru, § 249 osnovy z roku 1926, která po subjektivní stránce žádala tzv. vinu vědomou, vycházejíc z tripartice forem zavinění; protože však platné trestní právo je vybudováno na bipartici forem zavinění, nahradila se vina vědomá hrubou nedbalostí. Ovšem vina vědomá a hrubá nedbalost zdaleka nejsou stejné pojmy. Zákon dále nepřevzal z rakouské předlohy znak „hrubého“ porušení povinnosti, které by trestní ochranu příliš omezovalo. Na druhé straně však nelze upřít oprávnění výtkám, že exkulpační důvody a znak nouze ochranu zeslabují; zde však mohla a měla pomoci judikatura.“⁷

Posílení trestněprávní ochrany plnění vyživovací povinnosti přinesl zákon č. 266/1949 Sb., o zatímních změnách v některých občanských věcech právních, který obsahoval skutkové podstaty zanedbání povinné výživy. Při ohrožení zdraví oprávněné osoby či při jiné zvláště přitěžující okolnosti se použila vyšší sazba. Podle této úpravy postačilo k trestnímu stíhání již pouhé neplnění vyživovací povinnosti, bez ohledu na případné následky u oprávněného. Odpadly také zvláštní důvody beztrestnosti a ke stíhání již nebylo zapotřebí návrhu oprávněného. Tyto změny byly přeneseny s některými úpravami i do trestního zákona č. 86/1950 Sb. Tento zákon zavedl odlišování neplnění vyživovací povinnosti a vyhýbání se jejímu plnění. Také zavedl přitěžující okolnost v podobě vydání oprávněné osoby nouzi nebo jinému nebezpečí. Také

---

⁷ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica* 2/1964, str. 10 – 11

trestní zákon z roku 1961 pak ustanovení § 210 trestního zákona z roku 1950 s nepatrnými úpravami převzal.⁸

Trestný čin zanedbání povinné výživy upravený v ustanovení § 213 trestního zákona stanoví ve svém prvním odstavci, že „kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok“. Druhý a třetí odstavec pak stanoví kvalifikované skutkové podstaty, které se uplatní při úmyslném vyhýbání se povinnosti vyživovat nebo zaopatřovat jiného a v případě, kdy jedním z předchozích činů bude oprávněná osoba vydána v nebezpečí nouze. Ustanovení § 214 trestního zákona se pak ještě zabývá účinnou lítostí a podmínkami zániku trestnosti zanedbání povinné výživy. Společenská nebezpečnost trestného činu zanedbání povinné výživy spočívá v přímém ohrožení ekonomické situace oprávněných osob, ovšem velmi často se netýká pouze jich, ale celé rodiny, v jejímž rámci oprávněné osoby žijí. Vypadne-li rodině byť i jenom jeden z příjmů, vždy se to nutně projeví na jejím ekonomickém fungování. Často může takový příjmový výpadek ohrozit existenční minimum rodiny. Každá rodina je závislá na příjmech a každý výpadek znamená neblahé dopady na rodinný život, ať už se jedná pouze o omezení určitých výdajů, nebo o rozsáhlé finanční komplikace ohrožující samu existenci rodiny. V zájmu celé společnosti jsou přitom zdravě fungující a ekonomicky stabilní rodiny, proto je zájmem společnosti, a tedy i státu, působit na všechny jedince tak, aby stabilitu rodin ohrožovaly co nejméně. Jedním z takových prostředků je i hrozba represe ze strany státu osobám, které neplnily svoji vyživovací povinnost dobrovolně.

Zákonný základ vyživovací povinnosti

Vyživovací povinnost vychází v českém právu ze zákona č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZOR“). Tento zákon rozlišuje několik druhů vyživovací povinnosti. Jsou jimi:

---

⁸ Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 2/1964

- vyživovací povinnost rodičů k dětem (§§ 85 – 86)
- vyživovací povinnost dětí vůči rodičům (§ 87)
- vyživovací povinnost mezi ostatními příbuznými (§§ 88 – 90)
- vyživovací povinnost mezi manžely (§ 91)
- vyživovací povinnost rozvedeného manžela (§§ 92 – 94)
- příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce (§ 95).

Protože všechny výše jmenované druhy vyživovací povinnosti mají určité společné rysy, zákon o rodině upravuje určité aspekty pro všechny druhy vyživovací povinnosti společně. Zákon je pojmenovává jako „společná ustanovení“, která jsou upravena v §§ 96 – 103 ZOR. V zásadě platí tato ustanovení pro všechny druhy vyživovací povinnosti, ale jen některá z nich se uplatňují diferencovaně podle toho, o jaký druh vyživovací povinnosti jde. Pro zjištění, který z druhů vyživovací povinnosti se uplatní prvotně v případě konkurence více druhů, se použijí následující zásady: V případě konkurence vyživovací povinnosti mezi manžely, případně mezi rozvedenými manžely, a vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům, ZOR výslovně stanoví, že oba uvedené druhy předcházejí vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům. V praxi to tedy znamená, že pokud by se rodič ocitl ve stavu, kdy by byl odkázán na výživné, nejdříve by k němu měl vyživovací povinnost jeho manžel. Až tehdy, nemohla-li by se tato vyživovací povinnost z jakýchkoliv důvodů uplatnit, by nastoupila sekundárně vyživovací povinnost dětí. Pokud jde o vzájemný vztah vyživovací povinnosti rodičů k dětem a vyživovací povinnosti mezi ostatními příbuznými, přednostně mají tuto povinnost rodiče dítěte.

Vyživovací povinnost má několik společných charakteristických rysů:

Vyživovací povinnost může vzniknout jen mezi těmi subjekty rodinněprávních vztahů, u nichž to ZOR výslovně stanoví. Týká se to tedy příbuzných v řadě přímé, manželů, rozvedených manželů a ještě zvláštního nároku matky dítěte vůči otci dítěte, za nějž není provdána.

Vyživovací povinnost je povinností zákonnou. Jsou-li splněny všechny podmínky, které zákon s jejím vznikem spojuje, vzniká vyživovací povinnost přímo ze zákona. Právní předpisy, které výživné upravují, mají kogentní povahu. Oprávněný ani povinný subjekt nemohou s právy ani povinnostmi, vyplývajícími z předpisů o výživném, volně disponovat. Nemohou ho smluvně převést na třetí osobu, protože z hlediska oprávněného se jedná o nezadatelné osobní právo a z hlediska povinného o zákonnou povinnost, která nemůže být smluvně ani omezena, ani vyloučena. Dohoda stran je přípustná pouze o způsobu a výši plnění vyživovací povinnosti.

Předmětem vyživovací povinnosti je plnění výživného, čímž se rozumí zabezpečování a úhrada osobních potřeb mezi subjekty rodinněprávního vztahu. Nejedná se tedy pouze o zabezpečení výživy ve vlastním slova smyslu, ale i o uspokojení dalších hmotných a kulturních potřeb oprávněného. Výživné může být poskytováno pravidelně se opakujícími peněžními dávkami (dobrovolně, anebo na základě soudního rozhodnutí), anebo i plněním určitými naturálními dávkami (např. bydlení, šacení, strava), kde dochází k plnění průběžně. Pokud je výživné plněno v peněžních dávkách, jsou tyto dávky splatné měsíčně dopředu. Z této zásady však platí tři výjimky. První výjimkou je možnost uhradit vyživovací povinnost k rozvedenému manželovi jednorázově (§ 94 odst. 2 ZOR). Druhou výjimkou je složení peněžní částky pro výživné splatné v budoucnosti u vyživovací povinnosti rodičů k dětem (§ 97 odst. 2 ZOR). V tomto případě rozhodne soud při určení výše výživného, že výživné na určitou dobu bude jednorázově složeno dopředu, přičemž učiní i příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému. Za třetí výjimku z výše popsané zásady pak lze považovat předběžné opatření, kterým se rozhoduje o příspěvku na výživu a úhradu nákladů spojených s těhotenstvím a slehnutím neprovdané matky (§ 95 odst. 2 ZOR). Zde je výživné časově omezeno na dobu, po kterou by zaměstnankyni podle zákoníku práce náležela mateřská dovolená, tj. po dobu 28 a v případě osamělé ženy 37 týdnů. Vzhledem k tomu, že právo na výživné zde směřuje proti muži, jehož otcovství je pravděpodobné, je možné, aby poté, co dojde k určení otcovství, se

soud otázkou výše výživného znovu zabýval a upravil ji nově. Protože je v tomto případě soudem určená částka poskytována bez dalšího k rukám matky, neboť má sloužit k zajištění prvotních nákladů spojených s péčí o dítě (např. pořízení tzv. výbavičky dítěte), hovoří se zde někdy dokonce o jakémisi „zálohování výživného“.⁹ Je-li více povinných osob, plní každá z nich svoji vyživovací povinnost takovým dílem, který odpovídá poměru jejich schopností, možností a majetkových poměrů. Každá z povinných osob musí mít tuto povinnost určenou zvlášť. Povinný plní pouze za sebe, princip solidarity se zde neuplatňuje.

Plnění vyživovací povinnosti musí být v souladu s dobrými mravy. Mělo-li by s nimi být v rozporu, nelze je přiznat. Taková situace by nastala například, pokud by se rodič, zbavený rodičovské zodpovědnosti, ocitl ve stavu odkázanosti na výživu. Pokud by byly všechny ostatní zákonné podmínky pro plnění výživného splněny, mělo by takovému rodiči teoreticky poskytovat výživné dítě, k němuž byl rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti. Zákon však na takové případy pamatuje a právě díky rozporu s dobrými mravy jejich vznik nepřipouští.¹⁰

Kolik a jak mnoho je třeba plnit určuje rozsah vyživovací povinnosti. Ten je určován na základě kritérií, která jsou pro všechny druhy vyživovací povinnosti společná. Těmito kritérii jsou jednak **schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného** a jednak na druhé straně **odůvodněné potřeby oprávněného**. Rozdíl mezi schopnostmi a možnostmi povinného je vnímán především v kontextu rozdílu subjektivity a objektivity. Schopnosti jsou vnímány subjektivně, možnosti pak jako objektivní hlediska (věk, zdravotní stav apod.). Při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného zkoumá soud i to, jestli se povinná osoba bezdůvodně nevzdala výhodnějšího zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti, případně majetkového prospěchu, anebo zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika (§ 96 odst. 1 ZOR). Pokud se povinná osoba snaží právě tímto způsobem zákon obejít, může soud určit výši

⁹ Hrušáková, M., Rodinné právo v aplikační praxi (Rozvod – děti – výživné), C. H. Beck Praha 2000

¹⁰ Hrušáková, M., Králíčková, Z., České rodinné právo, Doplněk Brno 1998, str. 195

výživného s větším důrazem na odůvodněné potřeby dítěte, než na příjem povinného.¹¹ Nárok na výživné ovšem může vzniknout pouze, pokud to vyžadují odůvodněné potřeby oprávněného. Ty se u jednotlivých druhů výživného zjišťují takto:

a) Vyživovací povinnost rodičů vůči dětem se posuzuje podle zásady, že životní úroveň dítěte má být úměrná životní úrovni rodičů („dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů“ - § 85 odst. 2 věta druhá ZOR). Pokud spolu rodiče nežijí a jejich životní úroveň je značně rozdílná, lze mít za to, že dítě má právo podílet se na životní úrovni toho rodiče, jehož životní úroveň je vyšší a to s ohledem na blaho dítěte.

b) Vyživovací povinnost dětí vůči rodičům je určena tak, že rodiče mají vůči svým dětem nárok na slušnou výživu.

Dojde-li k podstatné změně poměrů a to ať už na straně povinného, nebo oprávněného (*clausula rebus sic stantibus*), má se za to, že by bylo na újmu buď povinnému, nebo oprávněnému ponechat výživné ve stávající výši. Podstatná změna poměrů je tedy důvodem pro změnu rozsahu vyživovací povinnosti (jak pro zvýšení výše výživného, tak ale i pro jeho snížení). O této změně rozhoduje soud. V případě vyživovací povinnosti rodičů vůči nezletilým dětem může soud o této změně rozhodnout i bez návrhu, v ostatních případech pak pouze na návrh. Pokud dojde ke snížení výživného zpětně, je oprávněný povinen přeplatek na výživném vrátit. Výjimka platí pouze v případě výživného pro nezletilé dítě. V tomto případě se spotřebované výživné nevrací.

Pokud jde o započtení výživného, tak to je obecně upraveno jako zánik závazku v občanském zákoníku (dále jen ObčZ). Ustanovení §581 odst. 4 ObčZ výslovně odkazuje na zákon o rodině, pokud jde o započtení proti pohledávkám na výživné. Podle § 97 odst. 2 ZOR je proti pohledávkám na výživné započtení

---

¹¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., České rodinné právo, str. 198

vzájemných pohledávek přípustné pouze dohodou. Takové započtení však není přípustné proti pohledávkám na výživné, které je poskytováno nezletilým dětem.

Co se týče promlčení, rozlišuje ZOR promlčení práva na výživné a promlčení práva na jednotlivá opětuující se plnění. Právo na výživné se nepromlčuje. To znamená, že právo na výživné jako celek, jako právo na poskytování výživy mezi osobami uvedenými v ZOR lze uplatnit kdykoliv. Přiznat je lze jen ode dne zahájení soudního řízení. Ovšem i zde existuje výjimka pro výživné pro nezletilé děti. V takovém případě lze výživné přiznat i zpětně a to za dobu až tři let od zahájení soudního řízení. Ovšem jednotlivá opětuující se plnění se promlčují. A jestliže zákon o rodině nestanoví promlčecí lhůtu, je třeba se řídit obecnou úpravou v § 110 odst. 3 ObčZ, která stanoví obecnou promlčecí lhůtu tříletou.

V praxi může nastat situace, kdy někdo neprávem plnil výživné za jiného, ať už proto, že k tomu vůbec nikdy právní důvod nebyl, anebo proto, že tu sice právní důvod byl, ale později odpadl. Například muž, který byl považován za otce, platil výživné, ale později bylo jeho otcovství popřeno a bylo určeno otcovství jiného muže. Nastane-li takovýto případ, je ten, kdo výživné plnil za jiného, oprávněn na něm požadovat, aby mu toto plnění vydal zpět. Nejedná se ale o bezdůvodné obohacení podle § 454 ObčZ, ale o speciální rodinněprávní institut podle § 101 ZOR.

Vyživovací povinnost zaniká v následujících případech:

a) Ze zákona a to po odpadnutí všech zákonných podmínek,

b) zánikem samotného rodinněprávního vztahu. Tato situace nastává nejčastěji smrtí oprávněného nebo povinného, protože se jedná o plnění svázané přímo s konkrétními osobami. Stejně účinky nastávají i prohlášením oprávněného nebo povinného za mrtvého. Dále v tomto případě zaniká vyživovací povinnost i zrušením osvojení, rozvodem manželství (u vyživovací povinnosti mezi manžely) a popřením otcovství,

c) ztrátou schopností a možností poskytovat výživné ze strany povinného,

d) uplynutím času (podle § 95 odst. 1 ZOR),

e) poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy.

Vyživovací povinnost rodičů k dětem

Nevýznamnější a nejdůležitější ze všech druhů vyživovací povinnosti je vyživovací povinnost rodičů k dětem. Týká se totiž v podstatě každého dítěte a protože zdravý, bezproblémový a hmotně zajištěný vývoj každého dítěte je vždy v zájmu celé civilizované společnosti, patří tento druh vyživovací povinnosti mezi jedny z nejdůležitějších institutů rodinného práva. Právě proto je zapotřebí uvést i několik důležitých skutečností týkajících se tohoto druhu vyživovací povinnosti. Tyto skutečnosti jsou totiž klíčové i pro trestněprávní problematiku výživného, jelikož bez pochopení mechanismů na jejichž základě funguje tento nejdůležitější druh vyživovací povinnosti nelze poctivě pochopit navazující normy z oblasti práva trestního.

Subjekty vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Subjekty této vyživovací povinnosti jsou rodiče a děti. Předpokladem vzniku této vyživovací povinnosti je příbuzenský vztah v přímé linii a v prvním stupni (předek a potomek) a také fakt, že dítě se není schopno samo žít. Vztah, na jehož základě je tato povinnost plněna má oporu také v právní úpravě rodičovské zodpovědnosti. Tento vztah se týká konkrétních osob a je nepřevoditelný (nelze ho přenést na jiné osoby). Vyživovací povinnost rodičů k dětem trvá po celou dobu trvání právního vztahu mezi rodičem a dítětem a zásadně se neváže na skutečnost, zda rodiče jsou či nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti.

Vznik vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Vyživovací povinnost rodičů k dětem vzniká zásadně vznikem rodičovského právního vztahu. U matky se jedná o narození dítěte, u otce pak o uznání nebo určení otcovství. Vyživovací povinnost mají oba rodiče a to bez ohledu na skutečnost, zda jsou nebo nejsou manžely. Podíl na výživném každého z rodičů je určován zvláště jejich schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry. Pokud nedojde k určení otcovství, vyživovací povinnost k dítěti nastane pouze matce.

Vyživovací povinnost vzniká přímo ze zákona, její vznik tedy nemusí stanovit svým rozhodnutím soud. Ten přijde na řadu až ve chvíli, kdy se rodiče na výši výživného nedohodnou. Tu pak musí soud rozhodnutím stanovit. Při vzniku vyživovací povinnosti zákon o rodině nijak nerozlišuje mezi zletilými a nezletilými dětmi. Přesto má ale toto hledisko význam. Obecně můžeme říci, že nezletilé děti mají oproti zletilým v určitých ohledech výhodnější postavení. Například se jedná o již zmíněné zpětné stanovení plnění výživného až za dobu tří let pro nezletilé dítě (§ 98 odst. 1 ZOR), ale i o otázku vzájemného započtení pohledávek, které není u nezletilých dětí přípustné ani dohodou.

Rozsah vyživovací povinnosti rodičů k dětem

Pro stanovení výše výživného, které rodiče plní ve prospěch svých dětí, platí v zásadě obecná hlediska podle § 96 odst. 1 ZOR. Ta se vztahují na všechny druhy výživného. Jedná se o dvě základní hlediska: Odůvodněné potřeby oprávněného a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Obě tato hlediska spolu velmi úzce souvisejí a nelze je vykládat jedno bez druhého. Odůvodněné potřeby dítěte totiž závisí mimo jiné na nemajetkových poměrech, možnostech a schopnostech jeho rodičů. Každé dítě má totiž právo na životní úroveň přiměřenou životní úrovni rodičů. Různé děti stejného věku a srovnatelných fyzických i duševních vlastností tedy mohou mít zcela jiné odůvodněné potřeby.

Při stanovení rozsahu výživného soud také bere v potaz, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Pokud žijí rodiče spolu, přihlíží i k péči rodičů o společnou domácnost. Jako příklad nám zde může posloužit následující situace: V útlém věku dítěte plní vyživovací povinnost matka zpravidla osobní péčí o dítě (čím menší dítě, tím vyšší péči vyžaduje) a otec zpravidla finančním plněním. S přibývajícím věkem dítěte se snižuje i nutná osobní péče o něj a tak matka svou vyživovací povinnost bude plnit zpravidla částečně stále ještě osobní péčí a částečně finančním plněním (má-li vlastní příjem). V případě sourozenců musí být výživné stanoveno pro každé dítě zvlášť, i když sourozenci žijí spolu a jsou společně vychováváni.

Jednotlivá hlediska pro stanovení výše výživného

a) Odůvodněné potřeby dítěte

Za odůvodněné potřeby dítěte, které má pokrýt výživné, a výhradně k jejichž krytí je vlastně výživné určeno, se považují náklady na krytí osobních potřeb jak hmotných, tak i kulturních. Míra těchto potřeb závisí na věku dítěte, jeho fyzické a duševní vyspělosti, zdravotním stavu, schopnostech, způsobu přípravy na budoucí povolání a celkové uplatnění ve společenském životě.

Výživné nemá pokrývat pouze potřeby výživy v pravém slova smyslu, to znamená stravování, ale i náklady na ošacení, kulturní, sportovní, rekreační a jiné vyžití. Výživné má tedy pokrývat potřeby všestranného rozvoje dítěte. K odůvodněným potřebám dítěte patří samozřejmě i zajištění jeho bydlení. Z toho lze dovodit právo dítěte sdílet s rodiči byt, dokud nebude o jejich bytovou potřebu postaráno jiným způsobem.

Pokud chceme zjistit odůvodněné potřeby dítěte, musíme vzít předně v úvahu jeho věk. Tak jak dítě roste a dospívá se velmi dynamicky mění jeho potřeby. Jeho nároky na osobní péči s přibývajícím věkem klesají, ovšem zároveň narůstají potřeby na kulturní, duševní a rekreační vyžití a na vzdělávací potřeby. Soudy si proto při rozhodování o výši výživného zvykly vycházet

z určitých věkových hranic vývoje dítěte, jejichž překročení ze strany dítěte odůvodňují zvýšením výživného. Za tyto hranice bývá považováno období přechodu z věku kojeneckého do věku předškolního, dále pak začátek školní docházky, přechod do předpubertálního věku a potom jistě i období přípravy na budoucí povolání. Každá z těchto životních fází s sebou přináší jiné potřeby, jiné zájmy dítěte a tím i jiný objem nákladů na jejich uspokojení.

Existují i okolnosti, které ovlivní strukturu i rozsah odůvodněných potřeb dítěte bez ohledu na jeho věk. Jedná se o jeho zdravotní stav, o jeho talent, vlohy, zaměření, jako i o fyzické a duševní dispozice. Pokud jde o zdravotní stav, pak výživné zde samozřejmě není proto, aby nahrazovalo úlohy zdravotního pojištění a lékařské péče. Při určování jeho výše je třeba pouze přihlídnout k faktu, zda zdravotní stav s sebou nepřináší ještě další vedlejší náklady, jím podmíněné (zvláštní dietní strava, speciální obuv nebo oděvy atd.). Ovšem ani zdravotní pojištění již dnes nepokrývá všechny potřeby spojené s lékařskou péčí a proto soud přihlíží i k samotným zdravotním nákladům (speciální léčiva, rehabilitační a ortopedické pomůcky, brýle, stomatologická péče, zvláštní pomůcky pro alergie apod.).

b) Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného

Příjmy povinného

Podle ustanovení § 85 odst. 2 ZOR přispívají oba rodiče na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného určují spolu s odůvodněnými potřebami oprávněného celkový rozsah vyživovací povinnosti a současně vyjadřují i individuální podíl každého z rodičů na vyživovací povinnosti. Individuální podíl jednoho rodiče je nutné vyměřit z celkových schopností, možností a majetkových poměrů obou rodičů (R 13/1965). Potenciální výdělečné poměry rodičů nejsou dány jen jejich subjektivními okolnostmi, stránkami fyzickými a psychickými, ale i okolnostmi objektivního charakteru. Jde především o nabídku pracovních míst a míru nezaměstnanosti v určitém místě. Rodiče se podílejí na výživě svých dětí společně, nikoliv však rovným dílem, ale podílem podle svých sil a poměru svých

výdělečných možností a majetkových poměrů. V případě, že by výdělek jednoho rodiče zcela pokryl a zabezpečil potřeby dítěte, neznamená to, že druhý rodič se na výživném už nebude muset podílet.

Při stanovení výše výživného je rozhodující výdělek povinného. Uplatňuje se zde **zásada potenciality výdělku**, nikoliv zásada faktického výdělku. Zásada potenciality výdělku v praxi znamená, že povinný má určité schopnosti k výkonu práce a z objektivního hlediska (je zde existence volného místa) tuto práci může vykonávat, avšak on této možnosti nevyužívá. Proto bude pro určení výše výživného rozhodující příjem, kterého by povinný reálně mohl dosáhnout, kdyby řádně využil svých schopností, a nikoliv výdělek, kterého fakticky dosahuje, když své schopnosti dostatečným způsobem nevyužívá. Tuto zásadu lze dokonce uplatnit i v případě, kdy povinný adekvátně svých schopností využívá, ovšem svou nedostatečnou pracovní disciplínou si vlastní výdělek snižuje (například častá absence, nebo nekázeň při plnění pracovních úkolů a následné strhávání smluvních pokut z výdělku apod.). Při uplatňování zásady potenciality výdělku je ovšem nutné přistupovat k ní striktně individuálně. Například, není-li dán důležitý důvod ke změně zaměstnání povinného k zaměstnání s nižším příjmem, je nutné vycházet při určení výše výživného z předchozího výdělku (R 101/1967, R 27/1970). K důležitým důvodům pro změnu zaměstnání i na horší patří například změna bydliště, zhoršení zdravotního stavu apod. Je-li však tento důležitý důvod dán, je třeba vycházet ze skutečného výdělku povinného po této změně.

Nejpočetnější a velmi významnou skupinou českého obyvatelstva jsou stále osoby, které jsou v pracovním poměru. Jako odměnu dostávají mzdu. Pojmem mzda se označují příjmy z činností konaných v pracovním poměru u subjektů, které se zabývají podnikatelskou činností. U ostatních zaměstnanců (např. u státních zaměstnanců) se nejčastěji používá termín plat. Za práce konané na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr se pak vyplácí odměna. U všech těchto příjmů je pozice soudu při zjišťování jejich výše poměrně snadná. Vychází ze zpráv zaměstnavatelů, mzdových listů a dalších dokladů, dokazujících výši příjmu. U osob samostatně výdělečně činných nelze

skutečný příjem jednoznačně zjistit. Soud zde vychází z daňových přiznání, peněžních deníků, výpisů z bankovních účtů a podobných podkladů. Finanční úřady jsou pak povinny podle zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění zákona č. 255/1994 Sb., ustanovení § 24 odst. 6 písmeno c) poskytovat údaje týkající se soukromých podnikatelů pro účely výživného pro nezaopatřené děti. V některých případech je soud povinen přihlížet k celkové majetkové situaci povinného, ke způsobu jeho bydlení, k vlastnictví nemovitostí, ke způsobu jeho života a životnímu stylu. U podnikatele vykazujícího ztráty je třeba důsledně vycházet z jeho možností a často je nutné brát v potaz stav před zahájením podnikatelské činnosti a vzít v úvahu i například stav zaměstnanosti v daném regionu. Ustanovení § 85a ZOR výslovně stanoví, že rodič, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů, je povinen své příjmy soudu prokázat, předložit podklady pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí o výživném a to i zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů (zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů). Nesplní-li rodič tuto povinnost, nastupuje ze zákona nevyvratitelná právní domněnka, že jeho průměrný měsíční příjem činí 12,7násobek částky životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních potřeb tohoto rodiče podle zákona o životním minimu.

Hovoří-li se o příjmech povinného, je třeba vzít v úvahu i tzv. vedlejší příjmy, které má povinný vedle své mzdy z jiné pracovní činnosti. Mohou to být příjmy z vedlejšího pracovního poměru, z dohod o provedení práce nebo z dohod o pracovní činnosti apod. Soud musí při svém rozhodování vycházet ze všech těchto příjmů, ať už pocházejí z prací vykonávaných podle zákoníku práce nebo podle jiných předpisů. Stejně tak je třeba přihlídnout k jiným příjmům povinného, které nahrazují jeho mzdu. Do této skupiny patří především dávky nemocenského pojištění. Důchody sociálního zabezpečení se pak považují za příjmy povinného, které ovlivňují jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry a to i když jsou pobírány vedle jeho mzdy, anebo místo mzdy.

V případě, že povinná osoba není zaměstnána, ani nemá žádný jiný zdroj příjmu, je potřeba zjistit její schopnosti, možnosti a majetkové poměry, posoudit průběh a skončení jejího posledního pracovního nebo obdobného poměru, zda dostala odstupné, proč přestala pracovat nebo podnikat, zda je evidována na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, zda sama vyvinula dostatečné úsilí, aby práci získala, apod.

Osobní výkon péče o dítě

Zákon o rodině stanoví v § 85 odst. 3, že se při určení rozsahu vyživovací povinnosti rodičů k dětem přihlédne k tomu, který z rodičů a v jaké míře o dítě osobně pečuje. Hlavním kritériem při stanovení rozsahu vyživovací povinnosti, ke kterému je třeba přihlédnout, je věk dítěte. U dítěte útlého věku je zpravidla vyživovací povinnost zcela kompenzována osobní péčí o dítě a s přibývajícím věkem a samostatností dítěte se tento podíl úměrně zmenšuje. Zvláštnosti přináší i zdravotní stav dítěte, kdy dítěti zdravotně postiženému je potřeba věnovat větší osobní péči, než dítěti zdravému a samostatnému. Jako pravidlo pak platí, že ten z rodičů, který o dítě osobně pečuje tím kompenzuje částečně, anebo úplně svůj podíl vyživovací povinnosti.

Majetkové poměry

Majetkové vztahy a poměry v rodině jsou úzce spjaty s příjmy povinného, ale přesto je nutné se jim věnovat zvlášť. Majetkové poměry ovlivňují celkový životní standard povinného a proto je třeba k nim při stanovení vyživovací povinnosti přihlédnout. Při stanovení rozsahu výživného se posuzují majetkové poměry obou rodičů. Jde přitom o majetek, který reálně ovlivňuje životní úroveň rodičů (typicky například vlastnictví rodinného domu, chaty apod.). Přesný podíl, jakým by se oprávněný měl podílet na majetkových poměrech povinného stanovit nelze, soud proto vždy vychází z konkrétních okolností daného případu. § 96 odst. 1 ZOR stanoví, že je třeba vzít v potaz i skutečnost, kdy se povinný vzdal bez přiměřeného důvodu určitého majetkového prospěchu, výdělečné činnosti, anebo kdy podstupuje nepřiměřená majetková rizika.

O majetkových poměrech povinného se zmiňuje i § 85a odst. 2 ZOR. Připouštějí-li to totiž majetkové poměry povinného, lze za odůvodněné potřeby dítěte považovat i tvorbu úspor zabezpečujících zejména přípravu na budoucí povolání. Toto ustanovení je důležité hlavně v případech, kdy není jisté, že plnění vyživovací povinnosti bude zajištěno odpovídajícím způsobem a v odpovídající výši po celou dobu, kdy se dítě nebude schopno se samo živit (povinný je například osobou samostatně výdělečně činnou a jeho vysoké příjmy nejsou do budoucna jisté). Použití slova „zejména“ v tomto ustanovení ZOR pak umožňuje použít je i na tvorbu úspor pro jiné účely, než na přípravu na budoucí povolání (v úvahu přichází zejména budoucí bydlení formou stavebního spoření apod.).

Trvání vyživovací povinnosti

Trváním vyživovací povinnosti se zabývá § 85 odst. 1 ZOR. Podle něj trvá vyživovací povinnost rodičů k dětem do té doby, dokud se děti nejsou schopny samy živit. Zákon tedy nestanoví žádnou pevnou věkovou hranici (jak se často veřejnost domnívá).

Právo na výživu vzniká dítěti narozením (podle § 7 odst. 1 obč. zákoníku vzniká způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti narozením). Z ustanovení § 85 odst. 1 ZOR vyplývá, že vyživovací povinnost končí dosažením doby, kdy je dítě schopno žít se samo, dále pak smrtí dítěte, smrtí povinné osoby a osvojením dítěte. Výživné je právo osobní povahy. Je nepřevoditelné, nezadatelné a nezczitelné, nelze s ním disponovat. Zaniká smrtí oprávněného i smrtí povinného. Toto právo ani tato povinnost nepřecházejí na dědice. Pokud zemře jeden z rodičů, je k výživě povinen druhý rodič. V případě, že tento rodič svoji vyživovací povinnost nemůže dostát, přechází tato na předky rodičů – prarodiče (§§ 88 – 90 ZOR, podle § 88 odst. 2 přechází vyživovací povinnost na předky v případě, že jí nemohou dostát potomci).

Vyživovací povinnost zaniká také osvojením dítěte, kdy tato povinnost přechází na osvojitele. Mezi osvojitelem a osvojenцем vzniká totiž takový poměr,

jaký je mezi rodiči a dětmi (§ 63 odst. 1 ZOR). Jiná situace nastává, pokud dítě uzavře manželství. Pak přichází na řadu vzájemná vyživovací povinnost mezi manželi (§ 91 a následující ZOR), která předchází jak vyživovací povinnosti dětí (§ 91 odst. 3 ZOR), tak i vyživovací povinnosti rodičů, ta by nastoupila pouze v případě, že manžel by svojí vyživovací povinností dostát nemohl. Vyživovací povinnost rodiče k dítěti, která byla stanovena soudem, v případě sňatku dítěte ovšem nezaniká přímo. Její zánik je nutné vyslovit opět soudním rozhodnutím. Vyživovací povinnost zaniká i v případě pravomocného rozsudku o popření otcovství k dítěti (§ 268 odst. 1 b občanského soudního řádu, zákona 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Vymáhání výživného

Největším soudobým problémem v oblasti vyživovací povinnosti je u nás případ, kdy výživné není plněno dobrovolně a stát se musí vypořádat se situací, kdy oprávněné osobě se nedostávají prostředky, které jí po právu náleží a často jsou pro ni životně důležité. V tomto případě je nejúčelnějším řešením vzniklé situace pokusit se výživné vymoci cestou občanského soudního řízení. Chráněným zájmem je totiž zaopatření oprávněné osoby a proto je hlavním cílem právního řádu splnění vyživovací povinnosti ze strany povinného. Trestní právo zde v první řadě vystupuje pouze podpůrně ve funkci hrozby a odstrašení. Důkazem tohoto přístupu je i ustanovení o účinné lítosti v § 214 Trestního zákona, o němž bude pojednáno později. Pro ilustraci je ovšem zapotřebí zmínit několik skutečností o vymáhání výživného.

Soudní rozhodnutí, kterým bylo stanoveno výživné, lze provést soudním výkonem rozhodnutí ve smyslu části šesté občanského soudního řádu, v níž je upraven výkon rozhodnutí jako samostatná součást občanského soudního řízení, či výkonem řízení prováděným soudními exekutory. Totéž platí i o soudních smírech o výživném mezi zletilými a o dohodách rodičů nezletilých dětí o vyživovací povinnosti k nim, které byly schváleny soudem.

Základním předpokladem přistoupení k nucenému výkonu rozhodnutí je to, aby vykonatelné soudní rozhodnutí nebylo povinným splněno dobrovolně (§ 251 OSŘ). Za rozhodnutí, která nebyla splněna, lze považovat všechna ta rozhodnutí, u nichž marně uběhla lhůta splatnosti, byť jediné opětuující se dávky výživného. Výkon rozhodnutí nařídí soud pouze na návrh oprávněného.

Rozhodnutí o stanovení výživného lze vykonat jakýmkoliv ze způsobů, které jsou v § 258 odst. 1 OSŘ uvedeny jako způsoby výkonu rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžité částky. Jediným omezením je ustanovení § 264 odst. 1 OSŘ, podle kterého může soud nařídít provedení výkonu jiným způsobem než tím, který je navrhován v případě, že navržený výkon rozhodnutí je zřejmě nevhodný, zejména z hlediska výše pohledávky oprávněného a ceny předmětu, jehož se má výkon týkat a to po slyšení oprávněného. Ovšem v případě, že jiný výkon rozhodnutí než navržený prakticky nepřichází v úvahu, je třeba vykonat rozhodnutí navrženým způsobem, byť by byl nevhodný.¹²

I přes výše uvedené skutečnosti je ale pro výkon rozhodnutí, kterým se realizuje vymáhání výživného, nejtýpictějším způsobem výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy. Tento způsob je upraven v §§ 276 – 302 OSŘ.

Trestný čin zanedbání povinné výživy

Důležitou podpůrnou funkci pro uplatnění výše popsaných postupů vedoucích ke splnění vyživovací povinnosti, ať již dobrovolně anebo nedobrovolně, mají normy trestního práva, upravující trestný čin zanedbání povinné výživy. Tento trestný čin je upraven v ustanoveních §§ 213 a 214 TZ.

Objektem tohoto trestného činu je tedy právo na výživu, které je založeno předpisy mimo trestní právo, tak jak bylo vyloženo v předchozí subkapitole.

---

¹² Nová, H., Těžká, O., Vyživovací povinnost, str. 47

Jde-li o objektivní stránku tohoto činu, jedná se o dvě formy – o neplnění vyživovací povinnosti a o vyhýbání se této povinnosti. Pro naplnění skutečnosti neplnění vyživovací povinnosti jsou nerozhodné důvody, proč k takovému neplnění dochází. Judikatura dokonce za neplnění vyživovací povinnosti považuje i to, že povinná osoba nevěděla, kde se nachází osoba oprávněná a nesnažila se to dostupnými prostředky zjistit. Za neplnění se považuje také plnění v menším rozsahu, než v rozsahu povinném. Lze za něj považovat i neplnění několika jednotlivých měsíčních dávek, zpravidla nejméně šesti (č. 49/92 Sb. rozh. Tr.). Ustanovení o neplnění vyživovací povinnosti je podpůrným ustanovením k ustanovení o vyhýbání se takovéto povinnosti. Vyhýbání se je tedy její neplnění, spojené s jednáním, jímž se pachatel chce zbavit své povinnosti nebo zmařit vymáhání výživného.¹³ „Nelze-li mít s určitostí zato, že obviněný činí aktivní kroky k tomu, aby se zbavil své vyživovací povinnosti, aby ji oddálil či ji zcela zmařil, nelze z pouhé skutečnosti, že se obviněný v rozhodné době vážně nezajímal o získání zaměstnání, dovodit, že se jedná o úmyslné jednání naplňující skutkovou podstatu trestného činu podle § 213 odst. 2 tr. zák.“¹⁴

„Předmětem útoku u trestného činu zanedbání povinné výživy podle ust. § 213 tr. zák. je osoba nebo osoby, vůči nimž má pachatel zákonnou vyživovací povinnost. ... Jestliže pachatel neplní svou vyživovací povinnost k více dětem, je dle ustálené judikatury pro posouzení, zda jde o jeden trestný čin nebo více trestných činů, rozhodující počet výchovných prostředí, ve kterých se tyto děti nacházejí. Pokud je více dětí ve výchově a výživě u jedné osoby, např. u matky a povinná osoba neplní vůči nim vyživovací povinnost, jde o jeden trestný čin podle § 213 tr. zák.“¹⁵

Z hlediska subjektivní stránky postačí pro neplnění vyživovací povinnosti nedbalost, ovšem vyhýbání se vyživovací povinnosti musí být úmyslné.

---

¹³ Novotný, O. a kol., Trestní právo hmotné II. – Zvláštní část, ASPI Publishing Praha, 2004, str. 207

¹⁴ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 2. 2006; 1566/2005

¹⁵ ÚS 187/02; Ústavní soud ČR, 25. 2. 2003

Pachatelem trestného činu podle ustanovení § 213 může být pouze povinný subjekt, tedy osoba, která má ze zákona vyživovací povinnost plnit. V případě kohokoliv jiného může nastat pouze případ účastenství (návod, pomoc).

Ustanovení odst. 3 § 213 Trestního zákona pak stanoví vyšší trestní sazbu v případě, že oprávněná osoba je činem podle odst. 1 a 2 tohoto ustanovení vydána nebezpečí nouze. Za nebezpečí nouze je považován takový stav, kdy si oprávněná osoba není s to opatřit ani základní prostředky nutné k životu, pokud se jí nedostane jiné pomoci (státní či od jiných subjektů). Pro naplnění tohoto ustanovení nemusí stav nouze na straně oprávněné osoby skutečně nastat, ale stačí, když pouze hrozí. K odpovědnosti podle tohoto ustanovení postačí pouze nedbalostní zavinění.

Pro doplnění lze zmínit zajímavé rozhodnutí Nejvyššího soudu, které se zmiňuje o vyživovací povinnosti povinného, na jehož majetek byl prohlášen konkurz: „Vyživovací povinnost toho, na jehož majetek byl prohlášen konkurz (úpadce) zůstává nedotčena, povinnost hradit příslušné pohledávky výživného však přechází z úpadce na konkurzní podstatu. Pokud se však úpadce dozví, že správce konkurzní podstaty příslušné částky výživného nehradí, je za situace, kdy jeho mzda není odváděna do konkurzní podstaty a jsou mu ponechány prostředky na hrazení výživného, povinen od tohoto okamžiku hradit příslušné částky výživného. Neučiní-li tak, může se dopustit trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák.“¹⁶

Trestný čin podle ustanovení § 213 je trestným činem trvajícím, který trvá tak dlouho, jak pachatel svým jednáním způsobuje protiprávní stav. Zákonný nárok na výživu se nepromlčuje a nelze se ho vzdát. Proto prohlášení oprávněné osoby o vzdání se nároku na výživné nevylučuje trestnost činu.¹⁷ „Vyživovací povinnost rodičů k dětem je stanovena zákonem (zákon č. 94/1963 Sb. o rodině) a trvá do doby, do které nejsou schopny se děti samy živit. Soudní rozhodnutí

¹⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 7. 2006; 659/2006

¹⁷ Malys, K. a kol., Trestní právo, komentář II. díl část zvláštní, Panorama, Praha 1980, s. 681

tuto vyživovací povinnost nezakládá, proto neplnění vyživovací povinnosti vůči dítěti v době řízení o úpravě práv a povinností rodičů za splnění dalších podmínek naplňuje skutkovou podstatu trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák.¹⁸

V práci „Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu 1918 – 1995“ uvádějí autoři stanoviska Nejvyššího soudu ČSR a ČSSR, většinou publikované ve sbírce rozhodnutí v trestních věcech.¹⁹ Některé z těchto soudních rozhodnutí jsem použil v této práci, přičemž je třeba říci, že judikatura je v těchto otázkách stabilní a to prakticky od roku 1967. Z novějších rozhodnutí po roce 1980 lze zmínit např. rozhodnutí č. 22/92 Sb. rozh. tr. a 49/92 Sb. rozh. tr. U účinné lítosti jsou uvedeny judikáty již z roku 1950 (č. 56/51 Sb. rozh. tr.), ukazuje se ale, že všechny judikáty další jsou zcela využitelné, bohužel autoři končí judikaturou z roku 1988.

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

Hlavním smyslem trestnosti a celého postihu pachatele za tento trestný čin je dosáhnout toho, aby neplněná vyživovací povinnost nakonec byla splněna. Dostání závazkům povinného vůči oprávněnému v rámci vyživovací povinnosti je nesporně důležitější, než samotné potrestání pachatele. Zajištění potřeb oprávněného je totiž oním důležitým chráněným zájmem a například odsouzení povinného k trestu odnětí svobody může znamenat, že šance oprávněného na splnění vyživovací povinnosti ze strany povinného se dramaticky sníží, či dokonce přiblíží nule. Proto je do Trestního zákona zařazeno i ustanovení § 214 o účinné lítosti, které praví, že trestnost zanedbání povinné výživy zaniká, jestliže trestný čin neměl trvale nepříznivých následků a pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlašovat rozsudek.

Ke splnění vyživovací povinnosti musí dojít v celém rozsahu a musí se skutečně jednat o splnění, nikoliv pouze o příslibení splnění nebo o dohodu

¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 2. 8. 2005; 454/2005

¹⁹ Fenyk, J., Illková, P., Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu : výňatky z hmotněprávních rozhodnutí a stanovisek : 1918 – 1995, C. H. Beck Praha 1995

s oprávněnou osobou. Musí se však jednat o splnění dobrovolné, tedy nikoliv například o splnění na základě výkonu rozhodnutí. K podmínce, aby trestný čin neměl trvale nepříznivé následky lze poznamenat, že se jedná o takové následky, které nelze napravit ani odstranit a to ani dodatečným zaplacením dlužného výživného. Zpravidla se jedná o poškození tělesného nebo duševního zdraví.²⁰

O splnění povinnosti ze strany pachatele se jedná také v případě, kdy pachatel zajistil, aby za něj plnění poskytla jiná osoba. Nestačí však samovolné splnění jinou osobou bez přičinění pachatele (Rt. 44/72).

Toto ustanovení je možné použít i když ke splnění vyživovací povinnosti došlo sice až po vyhlášení odsuzujícího rozsudku soudu prvního stupně, ale pouze v případě, že rozsudek byl odvolacím soudem zrušen a že soud prvního stupně ještě nezačal vyhlašovat nový rozsudek.

Ustanovení o účinné lítosti by asi málokdo na první pohled něco vytýkal. Trestní stíhání „polepšených hříšníků“ by přece bylo kontraproduktivní, vzhledem k tomu, že případným trestem odnětí svobody by byla fakticky znemožněna jejich ekonomická aktivita a tím i další plnění vyživovací povinnosti. Ovšem v praxi toto ustanovení tak jednoznačně nevyznívá.

Příkladem zneužití ustanovení o účinné lítosti může být kauza Evy Lávkové z Brna, jejíž bývalý manžel dluží dávky výživného přes 200.000,- Kč na svých pět dcer. Paní Lávková podala několikrát trestní oznámení pro zanedbání povinné výživy, ovšem trestní stíhání bylo vždy odloženo. „Pražský advokát Jan Černý říká: „Když otec neplatí výživné na své děti a je proti němu zahájeno trestní stíhání, může od té doby do vynesení rozsudku projevit takzvanou účinnou lítost. To znamená, že dluhy vyrovná a trestní stíhání je zastaveno...“. Podle jeho zkušeností platí, že pokud začne otec od začátku projevovat snahu platit, třeba jen minimální částku, není proti němu ani zahájeno trestní řízení.

---

²⁰ Novotný, F., Růžička, M. a kol., Trestní kodexy, Eurounion, Praha 2002, s. 316

„Bývalý manžel zaplatil jednou za půl roku třeba dvě tři stovky“, potvrzuje právnickova slova Lávková. „Tak to dělal mnoho let a k dnešnímu dni dluží na výživném více než 200 tisíc korun. Odstěhoval se na Slovensko a policie mi tvrdí, že ho tam nemůže vypátrat“, stěžuje si Lávková. Když nepomohl soud, sociální péče, policie ani Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, obrátila se žena s žádostí o pomoc k mezinárodnímu soudu do Štrasburku. Odtud dostala odpověď, že český stát pochybil a uložil mu povinnost situaci prozkoumat a vyřešit. Naše vláda poslala loni v dubnu paní Lávkové stanovisko, ve kterém jednoznačně pochybení státu odmítá.“²¹

Na tomto příkladu se ukazuje, že vymáhání práv patří v Česku k jednomu z největších a nejzávažnějších problémů a zvláště pak v oblasti výživného, která je veřejností velmi silně emocionálně vnímána a díky tomu i často medializována. A také se ukazuje, že ustanovení o účinné lítosti je jedním z těch dobře míněných paragrafů, který ovšem v české praxi narazí na problémy, jež zákonodárce nepředpokládal.

Zajímavé také je, že tato mediálně známá praxe zcela nekorresponduje s judikaturou. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 11. října 2006 mimo jiné k trestnému činu zanedbání povinné výživy uvedl, že „pozdější částečná úhrada výživného nemůže mít vliv na stanovení délky doby, po kterou obviněný vyživovací povinnost skutečně neplnil. Uhrazení části dlužného výživného pachatelem je toliko jednáním s prvky účinné lítosti podle § 214 tr. zák., ovšem pouze v případě, že byla uhrazena celá částka dlužného výživného před vyhlášením prvostupňového rozsudku, v opačném případě podmínky, za nichž trestnost činu zanedbání povinné výživy podle § 213 tr. zák. zaniká, nejsou splněny.“²²

---

²¹ Wimmerová, M.: Otec neplatí na děti, ty možná budou platit jemu, Deník Právo, 11. 1. 2007

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2006; 1074/2006

Vyživovací povinnost v návrhu nového trestního zákoníku

Soudobá úprava zanedbání povinné výživy je jedním z ustanovení, které se pokus o rekonstrukci českého trestního zákona nikterak nedotkl. V důvodové zprávě k návrhu nakonec neschváleného trestního zákoníku z roku 2006 se pouze praví, že soudobá právní úprava se osvědčila a že i v praxi funguje poměrně dobře. Návrh zákoníku tak do svých ustanovení § 169 a § 170 (zanedbání povinné výživy a zvlášť ustanovení o účinné lítosti) zcela převzal dosavadní právní úpravu.²³

Výše jsem uvedl, že kriminologie se samostatnou rolí rodiny v učebnicích nezabývá, zejména ne z hlediska vyživovací povinnosti. Je třeba kladně zhodnotit práci A. Dolenského Zanedbání povinné výživy (kriminologická studie)²⁴, která ve své době nebyla dost oceňována. Dnes může sloužit jako vzor pro bádání o jednotlivých trestných činech. I když jde o kriminologické úvahy, ovlivněné dobou, svědčí o samostatném přístupu autora k dané problematice a o celkové tendenci v péči o oprávněné osoby.

Soudobé problémy

V problematice výživného lze kritizovat současnou českou úpravu hlavně v oblasti neúčinného a zdlouhavého vymáhání výživného, které povinné osoby neplní dobrovolně. Je tím ohrožena nejen právní jistota oprávněného, ale i zajištění jeho odůvodněných potřeb, které nejsou v plné míře, anebo dokonce vůbec uspokojeny. Tato situace je v posledních letech často zmiňována i v médiích – většinou s poukazem na konkrétní případy, kdy čeští občané často žalují Českou republiku u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

---

²³ Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

²⁴ Dolenský, A., *Zanedbání povinné výživy*, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 2/1964

Zálohování výživného státem v Česku

V Evropě existuje již řadu let v některých státech institut nazývaný zálohování výživného státem. Velmi zjednodušeně řečeno, jedná se o systém, kdy v případě nemožnosti vymoci na povinném soudem stanovené výživné platí dotčenému oprávněnému stát, a to proto, aby oprávněný nebyl ve stavu hmotné nouze jen proto, že výživné, které má právem dostávat, nelze z jakýchkoliv důvodů vymoci na povinném. Sekundárně pak stát vymáhá zaplacené dávky výživného na povinném, k čemuž používá všechny své možnosti a nástroje. Tento institut je i v Česku již několik let bouřlivě diskutován a v roce 2006 se stal i předmětem sporu odborníků na trestní právo.

Návrh podobný výše zmíněnému systému již řadu let existuje i v Česku. Zatím však nenašel potřebnou podporu k tomu, aby se dostal až do fáze účinné zákonné normy. Návrh původně vzešel z okruhu poslanců ČSSD a byl několikrát součástí předvolebních programů této strany. Návrh operoval s pojmem „náhradní výživné“ a ČSSD ho řadila mezi body svého programu, které se týkají propopulační politiky. Přestože ČSSD byla od roku 1998 do roku 2006 vedoucí vládní stranou, nepodařilo se návrh prosadit. Zpočátku nenacházel dost příznivců ani v samotné ČSSD a nedostal se tak ani na půdu Parlamentu.

Nejčastější diskuze vedené na toto téma po roce 2000 se týkaly ekonomických dopadů na stát. Dobře je ilustruje například diskusní pořad ČRo1 Radiožurnálu Radioforum, vysílaný 24. 4. 2001, který se tématu návrhu zákona o náhradním výživném věnoval. Jedním z autorů návrhu zákona byla i poslankyně za ČSSD Eva Fischerová. Právě poslankyně Eva Fischerová se tohoto pořadu zúčastnila a návrh zákona zdůvodnila takto: „... ten motiv pro nás byl, snáze vymoci náhradní výživné. Aby stát se na tomto podílel, aby v případě neplacení výživného osamělému rodiči, tedy jednomu z partnerů, aby bylo výživné uhrazeno, pokud se prokáže, že není zaplaceno. A aby stát převzal náklady a hlavně tu obtížnou situaci s vymáháním výživného cestou soudu, která je velmi náročná. A to zvláště, řekněme, pro osamělou ženu s dítětem, která má nedostatek času, je fyzicky i psychicky vyčerpaná. A ve většině případů na celý

soudní proces a na všechny ty peripetie s tím související nestačí. Zanedbává pak výchovu dítěte. To dítě trpí a myslím si, že to v zásadě není správné. To dítě nemůže mít rovnoprávné postavení s ostatními dětmi, protože nemá stejné existenční podmínky v té rodině.“²⁵

Návrh měl ale již tehdy početnou skupinu odpůrců. Ve zmíněném diskusním pořadu byl přítomen i Jiří Schwarz z Liberálního institutu. Oponoval názorem, že systém by bylo možné zneužívat a že by vlastně byli penalizováni daňoví poplatníci, kteří žijí v bezproblémových rodinách na úkor těch nezodpovědných, kteří založili rodinu problémovou a nejsou s to dostát svým výživovacím povinnostem. Řešení vidí v zajištění rychlé vymahatelnosti výživného, které není placeno řádně a včas: „... úkol toho státu je zajistit průchodnost a vymahatelnost práva. To znamená, ti rodiče, ať se jedná o otce či matky, kteří neplatí, tak musí být přinuceni platit. ... Samozřejmě, že považuju ten argument, že ty matky se bojí ty otce tedy popohánět a vynucovat na nich to výživné, jako velice lichý, protože takhle se ty matky mohou bát i když to budou vyžadovat pomocí státu. Protože když budou dostávat tu podporu od státu, tak ten stát to samozřejmě se bude snažit zase získat na tom otci. Přičemž jsem si jist, že to na tom otci nezíská, protože u státu funguje něco, jako je motivační selhání. Ten státní úředník nebude mít dost dobré motivace to na tom otci vymoci ty peníze. Takže nikdy je nedostane zpět, přičemž ten efekt ne, že bude nulový, ale bude záporný.“²⁶

Ke konci funkčního období vlády vedené sociální demokracií se ale přece jen podařilo návrh zákona o náhradním výživném a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o náhradním výživném) dostat na stůl Parlamentu. Návrh zákona počítal namísto příspěvku na výživu se státní dávkou náhradního výživného ve výši tří čtvrtin výživného stanovaného soudem, jde-li o dítě mladší 10 let, a s plným výživným stanoveným soudem, je-li dítě starší 10 let, nejvýše však v částce 1,5 násobku částky potřebné k zajištění výživy a ostatních

²⁵ www.libinst.cz, doslovný přepis záznamu rozhlasového vysílání ČRo1 Radiožurnálu, pořadu Radioforum, 24.4.2001

²⁶ www.libinst.cz, doslovný přepis záznamu rozhlasového vysílání ČRo1 Radiožurnálu, pořadu Radioforum, 24.4.2001

základních potřeb stanovené podle věku oprávněné osoby. Tato dávka měla umožnit nezaopatřeným dětem, ke kterým povinný rodič neplní vyživovací povinnost, aby nežily na hranici hmotné nouze. Navrhovaná dávka byla zamýšlena jako dávka vratná, jako záloha na výživné určené soudním rozhodnutím. Úřad, který by náhradní výživné poskytl, by byl oprávněn požadovat úhradu plnění, pokud splnil za povinného zcela nebo zčásti to, co bylo předmětem jeho vyživovací povinnosti. Konkrétně by mělo jít o částky pro děti do 6 let věku 2 580,- Kč, do 10 let věku 2 880,- Kč, do 15 let věku 3 405,- Kč a do 26 let věku 3 735,- Kč. Nárok na náhradní výživné měla dle návrhu neúplná rodina, pokud součet jejích společných příjmů byl menší než trojnásobek životního minima společně posuzovaných osob.²⁷

Návrh zákona byl schválen v Poslanecké sněmovně, ovšem zamítnut v Senátu. Senátoři upozornili ve svém odůvodnění především na nesouhlas vlády, nesoulad s právem EU, další zatížení obcí správou dávky, která byla v zákoně stanovena bez náhrady, vysoké náklady na správu dávky, možnosti, že se otevírá zneužití těchto dávek, snížení dosavadní vymahatelnosti náhradní dávky, která se vyplácí v současné době, špatné zkušenosti ze zahraničí a ohrožení úplných rodin.²⁸

Sněmovna sice senátorské zamítnutí 25. května 2006 přehlasovala a zákon měl tak nabýt účinnosti dnem 1. ledna 2007, ale kvůli vetu Prezidenta republiky se tak nestalo. Jelikož zákon byl vetován v červnu 2006, vzhledem k volbám do Poslanecké sněmovny a dlouhým povolebním jednáním trvajícím až do ledna 2007 se k němu již poslanci nevrátili. Prezident republiky Václav Klaus zdůvodnil veto zákona o náhradním výživném takto: „Proklamovaným cílem přijatého zákona je zlepšení ekonomické situace nezaopatřených dětí ze sociálně nejslabších neúplných rodin, kde jeden z rodičů dlouhodobě neplatí výživné. Řešení, které zákon nabízí, řešením tohoto problému není. Přijatá právní úprava vede nesprávným směrem, protože snižuje zodpovědnost rodičů za jejich závazky a přenáší je na společnost a na daňové poplatníky. Zavedení

²⁷ Právní zpravodaj, 30. 5. 2006, Poslanecká sněmovna schválila zákon o náhradním výživném

²⁸ Právní zpravodaj, 30. 5. 2006, Poslanecká sněmovna schválila zákon o náhradním výživném

této, v podstatě další sociální dávky skutečnou příčinu problému, kterou je obtížnost vymáhání pravomocného rozhodnutí soudu, neodstraní. Její zavedení, naopak, znamená rezignaci na vytvoření standardního právního prostředí a na vymahatelnost práva. Místo nanejvýš potřebné snahy o vytvoření prostředí, kde by nebylo tak snadné vyhýbat se vyživovací povinnosti, stát tímto zákonem říká, že partneři k rodičovství nemusí přistupovat s plnou vážností a že rizika – spolu s nimi – ponese ostatní spoluobčané. Tímto zákonem v jistém smyslu roli jednoho z rodičů přebírá sám stát. Opatření přijaté údajně v zájmu ochrany nezaopatřených dětí je tak svými důsledky zaměřeno proti nim, protože nezodpovědnost rodičů podporuje.²⁹

Přestože i debaty o správnosti zvoleného zákonného řešení během roku 2006 se většinou týkaly ekonomických dopadů a hlediska sociální politiky státu, objevily se i nové, a o to zajímavější názory, prezentované především odborníky z oblasti trestního práva. Sporem se stal institut společenské nebezpečnosti.

Společenská nebezpečnost, resp. nebezpečnost činu pro společnost, „je obligatorním znakem trestného činu. V trestním zákoně není definována. V praxi je mnohdy nebezpečnost činu pro společnost pojímána jako závažnost činu posuzovaného ze všech hledisek a nejen podle následku trestného činu. Její výše je závislá nejen na velikosti hrozící nebo způsobené škody, ale i na její odvrátitelnosti.“³⁰ Nyní platný trestní zákon rozlišuje celkem pět stupňů nebezpečnosti činu pro společnost: Nepatrný, malý, menší, velmi vysoký a mimořádně vysoký. Stupeň společenské nebezpečnosti je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za nichž byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a pohnutkou.³¹

²⁹ www.hrad.cz, 8. 6. 2006, Prezident vetoval zákon o náhradním výživném

³⁰ Novotný, František a kol. – Trestní právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004, str.92

³¹ Novotný, František a kol. – Trestní právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004

Na okraj lze pouze pro úplnost doplnit, že v návrhu nového trestního zákoníku, se počítalo s vypuštěním institutu společenské nebezpečnosti. Návrh nového trestního zákona byl v Poslanecké sněmovně schválen v prosinci 2005. Ovšem senátoři návrh v únoru 2006 zamítli a vrátili poslancům. Ti ho nakonec v březnu téhož roku velkou většinou neschválili. Vzhledem k volbám do Poslanecké sněmovny v červnu 2006 a povolebním jednáním trvajícím osm měsíců nelze předpokládat, že by se zákonodárci k novému trestnímu zákoníku vrátili již během roku 2007.

Opuštění modelu společenské nebezpečnosti bylo v návrhu nového trestního zákoníku jedním z pilířů rekodifikace trestního práva hmotného. Návrh se především chtěl zcela distancovat od současné normy, která ač mnohokrát novelizována, stále ve svém členění a duchu vychází z totalitního období komunistické vlády v Československu. V důvodové zprávě k návrhu trestního zákoníku se doslova uvádí: „Východiska, kterými bylo poznamenáno formování dosud platného trestního zákona v době jeho vzniku, se promítají zejména v ..... materiálním pojetí trestného činu jako základu trestní odpovědnosti, kdy na prvním místě je zdůrazňována společenská nebezpečnost trestného činu vymezená formálními kritérii (§ 3 odst. 4 platného trestního zákona), která v dostatečné míře neumožňují poznat smysl pojmu, přičemž stupeň nebezpečnosti činu pro společnost byl zároveň vždy chápán jako „politický a ideologický pojem“, který v liberálním trestním právu a v právním státě nemá místo; k vyřídění činů, které mají znaky trestného činu jen zdánlivě, je třeba použít podstatně konkrétnějších a jednoznačnějších kritérií.“³²

Při tvorbě návrhu nového zákoníku pracovali jeho autoři se dvěma alternativami. První počítala s čistě formálním pojetím trestného činu a druhá s formálním pojetím trestného činu s materiálním korektivem společenské škodlivosti. Čistě formální pojetí trestného činu by znamenalo úplné odbourání nynějšího materiálního pojetí. V takovém případě by například i drobná krádež byla na rozdíl od nynějšího stavu považována za trestný čin, ovšem trestní řízení

---

³² Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

by bylo zastaveno. tato metoda vychází ze zásady depenalizace, která má působit především preventivně a výchovně. Tuto možnost prosazoval například Nejvyšší soud. Podobná praxe funguje v Rakousku, v Německu nebo ve Francii (tzv. alternativní řízení ještě v předsoudním stadiu trestního řízení, což vede k možnému narovnání mezi pachatelem a obětí kontrolovaném státním zástupcem). Toto čistě formální pojetí by kladlo zvýšené nároky na policii a státní zástupce, kteří by vedli trestní řízení ve všech případech naplňujících formální znaky trestného činu. Druhá možnost, tedy formální pojetí s materiálním korektivem společenské škodlivosti, počítal se zavedením pojmu společenské škodlivosti, který však neměl být totožný s nynější nebezpečností činu pro společnost. Bylo by možno ho aplikovat pouze ve prospěch pachatele. Výhodou tohoto formálně-materiálního řešení by byla menší formálnost a větší rychlost trestního řízení. Vládní návrh nakonec zvolil první, čistě formální alternativu, s určitými úpravami.

Vraťme se ale k zálohování výživného. Někteří odborníci v souvislosti s návrhem zákona o náhradním výživném upozorňovali na to, že pokud by stát poskytoval oprávněným plnění namísto povinných osob, jednání (resp. opomenutí) povinných by zcela ztratilo společenskou nebezpečnost. Poukazovali na skutečnost, že jakmile stát uhradí namísto povinného náhradní výživné, zanikne nebezpečnost činu zanedbání povinné výživy pro společnost, anebo se přinejmenším podstatně sníží její stupeň. Společenská nebezpečnost trestného činu zanedbání povinné výživy spočívá v přímém ohrožení ekonomické situace oprávněných osob. Pokud ovšem stát namísto povinné osoby výživné uhradí, ekonomická situace oprávněných osob nemůže být podle této teorie ohrožena a společenská nebezpečnost tedy zcela chybí.

Zastánci zákona naopak upozorňovali na dva fakty: Jednak se v souběhu s návrhem zákona o náhradním výživném připravoval i nový trestní zákoník (oba měly nabýt účinnosti dnem 1. ledna 2007), který již s institutem nebezpečnosti činu pro společnost nepočítal, a jednak vycházeli z teorie, že trestnost činu nelze posuzovat s ohledem na jakési sekundární plnění státu, které ostatně mělo nastat až následně, tedy po spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy.

Účelem náhradního výživného rozhodně nemělo být suplovat povinného, ani snižovat nebezpečnost jeho činu pro společnost, ale pouze účinná pomoc oprávněným osobám, které se ocitly bez potřebných prostředků jen kvůli neschopnosti státu vymoci plnění na povinném.

Vzhledem k tomu, že ani jeden ze zmiňovaných zákonů (tedy ani nový trestní zákoník, ani zákon o náhradním výživném) nebyl schválen a vzhledem k situaci v nové Poslanecké sněmovně na přelomu let 2006 a 2007 většina diskusí o náhradním výživném ustala. Lze ovšem předpokládat, že se časem opět objeví na scéně – jak rekodifikace trestního zákoníku, tak i institut náhradního výživného (resp. zálohování výživného státem) – patří mezi dlouholeté legislativní záměry a nelze předpokládat, že by byly kvůli jednomu neschválení v Poslanecké sněmovně zcela smeteny ze stolů.

První pokus o nové předložení návrhu zákona o náhradním výživném poslancům chce realizovat poslankyně ČSSD Anna Čurdová, která se podílela i na návrhu z roku 2006. V rozhovoru pro deník Právo poslankyně Čurdová uvedla: „Jsem přesvědčená, že pan prezident i Senát pochopí, jak je tento zákon důležitý. Do takové situace se může dostat každý, protože, jak se říká, do melounů a do mozků se nevidí. Člověk si může vzít někoho, kdo se mu zdá bezvadný, ale on se může změnit během týdne k nepoznání. Tím tak trochu narážím na slova pana prezidenta, který říkal, že by si ženy měly vybírat otce svých dětí odpovědněji. Věřím, že se pan prezident podívá na zákon i z lidského hlediska a svůj názor přehodnotí a nakonec i podepíše.“³³

Až se oba návrhy opět objeví, bude velice zajímavé sledovat nové diskuse, které se ohledně obou právních norem jistě opět objeví. Lze totiž předpokládat, že nové rozložení politických sil v té době s sebou ponese nové sporné záležitosti a nová témata k debatám v těchto věcech.

---

³³ Wimmerová, M.: Poslankyně znovu navrhuje, aby alimenty platil stát, Deník Právo, 11. 1. 2007

Zálohování výživného státem v evropské praxi

Institut náhradního výživného (resp. zálohování výživného státem) se samozřejmě nezrodil v Česku. Autoři návrhu se inspirovali v ostatních evropských státech. Zkušenosti s podobnými návrhy existují v rámci Evropy již řadu let a to v Německu, ve Francii, Velké Británii, Rakousku a také Dánsku, a tak by podobné řešení v českém právu nebylo úplným krokem do neznáma. Pro zajímavost se nyní pojďme podívat na jeden z fungujících systémů náhradního výživného o něco blížeji.

V Německu se už nějakou dobu používá v praxi institut takzvaného zálohování výživného státem. Výživné samo o sobě je dávkou soukromoprávní a jakýkoliv vstup státu do této oblasti s sebou přináší zároveň veřejnoprávní prvek. Účelem ovšem není výživné zcela nahradit, ale přinést oprávněnému rychle potřebné prostředky. Stát takzvaně zálohuje platby výživného – plní za povinného a následně vstupuje vůči němu do pozice věřitele a vymáhá plnění výživné na povinné osobě sám. Výhodou tohoto řešení je jednak rychlé uspokojení odůvodněných potřeb oprávněného a zároveň větší prostor státu při vymáhání dlužné částky na povinném (státní aparát se spíše, než oprávněný bez dostatečných prostředků může důsledně věnovat vymáhání pohledávek).

Tento institut se v Německu řídí zákonem o zajištění výživného dětí žijících pouze u jednoho ze samostatně žijících rodičů prostřednictvím záloh z roku 1979 (Gesetz zur Sicherung des Unterhalts von Kinder alleinstehender Mütter und Väter durch Unterhaltsvorschüsse oder –ausfalleistungen). Zákon není nikterak rozsáhlý, tvoří ho pouhých deset paragrafů.

V ustanovení § 1 odst. 1 zákon stanoví, kdo má na vyplacení záloh nárok. Nárok na vyplacení záloh výživného podle tohoto zákona vzniká dítěti, kterému je nejvýše 12 let (v den třináctých narozenin už se na něj tento zákon nevztahuje), které žije pouze s jedním z rodičů (rodič je buď svobodný, nebo rozvedený, případně druhý rodič zemřel, anebo se jedná o manžele, kteří spolu nežijí ve společné domácnosti) a zároveň pravidelně anebo vůbec nedostává

výživné od rodiče, se kterým nežije, případně, pokud tento zemřel, sirotčí důchod.

Ustanovení § 2 stanoví rozsah poskytovaných záloh. Zálohy jsou vypláceny měsíčně a to ve výši výživného, které by mělo být plněno, případně ve výši sirotčího důchodu ve výši, která je v podobných případech obvyklá.

Vyplácení záloh výživného není časově neomezené. Ustanovení § 3 stanoví maximální dobu zálohování výživného na dobu 72 měsíců.

Ustanovení § 4 stanoví omezené zpětné účinky tohoto zákona – zálohy lze vyplatit od data podání žádosti anebo i zpětně za dobu, za níž byly splněny podmínky pro jejich vyplácení, ale maximálně za dobu jednoho měsíce.

Ustanovení § 7 hovoří o převzetí nároků oprávněného. Nárok na vyplacení výživného, který má oprávněný vůči rodiči, s nímž nežije a jehož vyživovací povinnost stát zálohuje, přechází na spolkovou zemi. Zároveň je zde stanoveno, že nároky, které přešly na zemi, nebude země uplatňovat tak, aby to bylo k tíži oprávněného dítěte, jehož výživné bylo zálohováno, případně k tíži jiného oprávněného dítěte. Aby se nestalo, že země vymáháním svých pohledávek od povinného nezpůsobí, že ten nebude mít další prostředky k plnění dalších vyživovacích povinností, může země vymáhání svých pohledávek na základě zálohování výživného odložit na dobu, kdy už povinný vyživovací povinnost mít nebude, případně kdy jeho zdroje stačí jak na plnění výživného, tak i na uspokojení spolkové země, coby věřitele. Náklady na zálohování výživného nesou ze dvou třetin jednotlivé spolkové země a z jedné třetiny spolek (tedy federace, resp. Spolková republika Německo). Podle ustanovení § 8 odst. 1 prostředky, které podle § 7 země vymohou na věřitelích zpět si ze dvou třetin ponechají a třetinu opět převedou do rozpočtu spolku (§ 8 odst. 2).

Ustanovení § 9 upravuje procesní záležitosti. O zálohování výživného se vede řízení u příslušného úřadu v okrese, v němž oprávněný žije. Tento

příslušný úřad v každém okrese určuje zemský soud. Řízení se zahajuje pouze na návrh, zákon pro něj stanoví náležitost písemného podání ze strany rodiče, s nímž dítě společně žije. Rozhodnutí úřadu se v písemné formě doručuje žadateli. Zálohy se vyplácejí měsíčně a zaokrouhlují se na celá eura. Částky pod 5 Euro se nevyplácejí.

Tento systém funguje v Německu již více než 25 let. Přestože má oproti výše popsanému českému návrhu omezený rozsah, je to jeden z důkazů o funkčnosti obdobného režimu a jedna z možností, kde čerpat inspiraci.

Výživné ve Spojených státech amerických

Také Spojené státy americké bývají velmi často dávány v Česku, i v celé Evropě za příklad. Jedněmi za špatný, až odstrašující, jinými za dobrý, až ideální. Děje se tak i v právní oblasti a poměrně často i v oblasti výživného. Většinou převažují hlasy kritiků evropských systémů s tím, že Spojené státy jsou mnohem účinnější ve vymáhání práva a v trestání viníků než státy evropské. Různé útržky různých amerických právních norem jsou pak často vytrženy z kontextu a předkládány jako příklad ideálních norem, které zaručeně fungují.

Ač v mnohém skutečně právní systém Spojených států funguje lépe, než systémy států evropských, je zapotřebí při každém srovnání mít na zřeteli, že srovnáváme de facto nesrovnatelné. Pro porozumění možnosti srovnávání práva USA (včetně členských států) s právem EU (včetně členských států) je nutné si uvědomit, že celé právní systémy jsou odlišné, mají odlišnou historii a jsou součástí odlišné společnosti a kultury. Proto se nyní krátce věnujme stručnému exkurzu do srovnání evropských a amerických právních řádů komplexním pohledem.

Kapitola V.

Exkurz do odlišností amerického a evropského práva

Spojené státy americké jsou z hlediska evropského pohledu zcela odlišnou kulturou, a to i přes skutečnost, že ze všech světových kultur jsou té evropské právě ony nejbližší. Odlišnosti mezi Evropou a Spojenými státy lze najít takřka všude. V náhledu Evropanů a Američanů na stát a na svobodu jedince, v právním systému, v morálních a společenských normách, v ekonomickém vidění světa i v chápání prostoru a času. Cílem této práce není zabývat se historickým vývojem a příčinami těchto rozdílů, pro lepší porozumění některých rozdílů je ovšem zapotřebí uvést určitá fakta a skutečnosti, která pomohou objasnit rozdílnost právní úpravy výživného ve Spojených státech.

Tak například, řekne-li Američan „stát“, má na mysli nutné zlo, které existuje proto, aby chránilo zájmy jednotlivců a vymáhalo právo. Američané jsou si vědomi toho, že stát musí existovat, ovšem měl by existovat jenom tehdy, když je to nutné pro fungování společnosti a pro nerušený život jedinců. Jakákoliv regulace ze strany státu je pro Američany špatná, jakékoliv vstupování státu do života jednotlivců je nežádoucí. Jakýkoliv chystaný návrh zákona je od počátku vnímán negativně. Prvotním úkolem státu je nechat občany na pokoji, neplést se jim do života a zajistit, aby to tak fungovalo. Ovšem co na to náš Evropan? Jaký je prvotní úkol státu Evropanů? No přece pomáhat, vylepšovat, starat se a pečovat. Je-li něco špatně, stát má zakročit a vše dát do pořádku. Stát je především služba všem. Samozřejmě lze najít výjimky potvrzující pravidlo. V některých právních oblastech je v Evropě mnohem více liberální úprava a v Americe mnohem větší regulace (například některá pravidla pro obchodování na burzách). A platí to i zeměpisně. I v rámci EU existují státy liberálnější (Spojené království, Irsko) a státy tradičně sociální (Francie, Německo, Švédsko). A stejně tak v rámci USA jsou státy s liberálnějšími právními systémy (New York, Illinois) i státy s větší mírou regulace (California, Minnessota). Celkově však lze generalizovat tak, že EU rovná se více regulace a více státní péče, USA rovná se méně regulace a méně státní starostlivosti.

Exkurz do práva na ochranu osobních údajů – typický příklad odlišnosti právních systémů EU a USA

Dobrym příkladem v této oblasti je mimo jiné právo ochrany osobních údajů. Konec roku 2006 zaznamenala evropská média zvýšený zájem o evropsko-americký spor o údaje cestujících na transatlantických leteckých linkách. I to je pouze důsledkem zcela odlišného přístupu evropského a amerického práva k ochraně osobních údajů. V EU se toto právní odvětví stalo předmětem harmonizace a právo členských států tak shodně vychází z komunitárního práva (Směrnice 95/46/ES, Směrnice 2001/31/ES, Směrnice 2002/58/ES ve znění Směrnice 2006/24/ES). Právní režim v EU tak díky těmto právním normám klade vysoký důraz na ochranu osobních údajů jednotlivců a vysoké nároky na subjekty, které s osobními údaji přicházejí do styku.

Naproti tomu v USA je tato oblast až na několik málo výjimek právem neupravená. Je tak běžnou (a legální) praxí, že telefonní operátor prodá marketingové společnosti seznam svých zákazníků i s adresami a s údaji o telekomunikačním chování každého zákazníka (jak často a kdy telefonuje, kolik platí měsíčně, zda a jak často se připojuje na internet, jaké přidané služby používá). Marketingová společnost si seznam zpracuje a prodá kontaktní údaje společností, které mají zájem inzerovat u jistého vzorku spotřebitelů. Dalším příkladem je v USA častá praxe, kdy zákazník v obchodech s běžným spotřebním zbožím nakupuje za podstatně nižší ceny, pokud používá zákaznickou kartu. Kouzlo této zákaznické karty spočívá v tom, že zákazník obchodnímu řetězci poskytne svoje osobní údaje a při každém nákupu projede magnetickou zákaznickou kartu terminálem u pokladny. Obchodní řetězec na nižších cenách rozhodně neprodělá – vede si o zákaznících databázi nakupovaných výrobků a utracených peněz, z níž pak prodá různé spotřebitelské vzorky jiným obchodníkům, kteří pak dobře vědí, jak, s čím a hlavně komu mají inzerovat. Koupíte-li si tedy například balení konzerv pro kočky, jehož běžná cena je 10 USD, zaplatíte se zákaznickou kartou 7 USD. A cca do dvou týdnů můžete ve vaší poštovní schránce očekávat reklamu na veterináře z vašeho okolí, který vás ujistí o tom, jak se dobře postará o vaši kočku.

Jediný federální zákon, upravující v USA komplexně oblast ochrany osobních údajů, se týká pouze federálních úřadů a agentur federálními úřady zřízenými. Před federálními úřady jsou tedy Američané chráněni obdobně, jako Evropané před všemi subjekty. Ovšem na právo soukromých společností mít osobní údaje jako výnosný obchodní artikl si nikdo sáhnout nedovolí. Regulace je z pohledu Američanů špatná a právo na vydělávání peněz nedotknutelné. I to dokazuje, jak moc se Američané bojí státu a jak samozřejmé je pro ně soukromé podnikání. Svobodu jedince totiž Američané vnímají převážně jako svobodu jedince samostatně se žít, tedy podnikat a hromadit kapitál. U nás v Evropě je situace jiná – stát má jedince ochránit před všemi, kdo mají špatné úmysly. A hromadění kapitálu není v myšlení Evropanů rozhodně úmyslem příliš dobrým. Vyplyvá to alespoň z průzkumu, který si nechala zpracovat Federální obchodní komise (Federal Trade Commission), která funguje jako orgán ochrany spotřebitelů na federální úrovni v USA. Podle průzkumu z roku 2005 se většina Evropanů velmi obává, že podnikatelské subjekty zneužijí jejich osobní údaje, pokud se k nim dostanou. Většina Evropanů také předpokládá, že stát přijme taková opatření, aby tomu bylo zamezeno. Přes polovinu Evropanů také pokládá za nezbytné, aby stát měl k dispozici jejich osobní údaje, je-li to užitečné. V USA vyslovila většina dotazovaných pochybnosti, zda stát potřebuje osobní údaje jednotlivců a většina Američanů se také obává, že pokud stát bude mít jejich osobní údaje, zneužije je ke sledování občanů. Naopak většině Američanů nevadilo, že k jejich osobním údajům mají přístup soukromé subjekty.³⁴

Velmi zjednodušeně – průměrný Američan se velmi obává státu a jeho zásahům do soukromí, naopak považuje podobnou činnost podnikatelských subjektů za přirozenou a správnou, jelikož podnikatelé tak činí pro peníze. Průměrný Evropan pokládá osobní údaje za svoji doménu a strachuje se, že podnikatelské subjekty se chtějí k jeho údajům dostat, což vidí jako velmi špatnou věc, protože to přeci dělají jenom pro peníze. Stát je naopak tím, kdo jej

---

³⁴ Reis, Leslie – materiály pro kurz Information Law and Policy, John Marshall Law School 2005

má před podobnými praktikami chránit a proto mu je potřeba osobní údaje poskytnout.

Přestože tento exkurz do práva na ochranu osobních údajů je zcela mimo téma této práce, slouží jako dokonalý příklad, který zjednodušeně popisuje rozdílnost vztahu Američanů a Evropanů ke vztahu jednotlivce a státu, jednotlivce a ekonomiky, ekonomiky a státu a vnímání svobody jedince. Je na něm vidět jeden z mnoha zásadních rozdílů mezi evropskou a americkou kulturou. Ač nám tyto rozdíly připadají velmi zásadní, je zapotřebí si uvědomit, že z celosvětového hlediska jsou si naše dvě kultury zdaleka nejpodobnější.

Rozdíly evropské a americké kultury z hlediska rodinného života

Rodina je základem společnosti. Na tom se Evropan s Američanem jistě shodne. Ale tím to také na dlouho končí. Jakmile totiž nastolíme některá témata s rodinným životem související, názory Američana a Evropana se začnou často až radikálně rozcházet.

Například problematika předmanželského sexu. Ve Spojených státech stále žije značná část obyvatel, kteří si nedokáží porušení této zásady ani představit. Naopak drtivá většina Evropanů považuje něco takového za velký hazard pro budoucí vztah a za krajně nezodpovědné jednání, jelikož právě ještě v době před manželstvím se partneři mají velmi podrobně poznat (včetně sexuálního života), aby zajistili co možná největší pevnost budoucího manželského svazku.

S tím úzce souvisí i problematika vlivu církví na stát a veřejný život, ale i na soukromý život a rodinu. Církev a různé jiné náboženské skupiny, některé z evropsky-ateistického pohledu až extrémní, mají na život americké společnosti nebývalý vliv. Naproti tomu v Evropě je tento vliv až extrémně malý a to i v tradičně silně nábožensky zaměřených státech (Španělsko, Polsko,

Rakousko).³⁵ Zatímco pro Američana je církev součástí jeho života a světonázoru, v Evropě je církev respektovanou, ale pouze málo vlivnou organizací, která má sice poměrně dobrou pověst a autoritu, ale na praktický život má pramalý vliv.

Další rozdíly bychom mohli jmenovat z oblasti vnímání alkoholu společností (součást kultury a tradic v Evropě, démonizování v Americe), kriminalizace drogové problematiky (důraz na trest v Americe, důraz na prevenci v Evropě), rozdílný pohled na takzvané sexuální obtěžování atd. Jen s údivnými pohledy naslouchají Evropané příběhům studentů, kteří studovali určitou dobu na střední škole ve Spojených státech a vyprávějí často o tom, jak je nemyslitelné, aby si sedmnáctiletý chlapec přivedl domů odpoledne na návštěvu šestnáctiletou spolužačku v nepřítomnosti rodičů. Stejně udiveně se Evropané dívají na americké lokální televizní zprávy, v nichž je reportáží dne příběh osmnáctiletého chlapce, který si na internetu domluvil schůzku s šestnáctiletou dívkou. Dívka se ovšem svěřila kamarádce, kamarádka rodičům a ti zavolali policii. Na mladého svůdníka pak místo dívky čekal kordon maskovaných ozbrojených policistů, kteří ho před televizními kamerami povalili na zem, svázali ho a z kapes mu vytáhli zjevný důkaz postačující pro jeho zadržení – balíček kondomů. A stejně nepochopitelná je pro běžného Evropana i další reportáž z USA – tentokrát o policistce, která se převlékla za prostitutku a tak dlouho zastavovala automobily u silnice, až jeden zastavil a jeho řidič se policistky nic netuše zeptal na cenu. V tu chvíli vyskáká z okolních aut gang policistů a muže zadrželi s neprůstředním důkazem – nabídl peníze za sex.

A tak jako démonizace sexu v USA šokuje Evropany, jsou Američané překvapeni evropskou démonizací zbraní, armády a tvrdých hochů výchovně demonstrujících americké mládeži z televizních obrazovek, jak je správné s kým zatočit (ať už se jedná o sexuální delikventy, alkoholiky či Irák). Přitom právě to je v USA přirozenou a běžnou součástí života.

---

³⁵ Srov. i současnou situaci s potraty v Portugalsku, Irsku a Německu

Na těchto několika případech je vidět, že společnost evropská a společnost americká, jakkoliv jsou si z celosvětového hlediska podobné, jsou v různých oblastech velmi odlišně orientovány. Bez toho, aniž bychom si tuto skutečnost uvědomili, je v podstatě nemožné srovnávat jakékoliv právní odvětví americké s evropským. Vzhledem k tomu, že jsme si alespoň stručně některé základní odlišnosti nastínil, můžeme nyní přistoupit k jistým zajímavým pasážím amerického práva týkajícího se výživného.

Stručný exkurz do vývoje výživného v USA

Právo Spojených států amerických má britské kořeny a je součástí anglosaské právní kultury. Historicky vycházelo výživné (v USA Child Support) v nově zřízených Spojených státech z britské praxe – tedy ze zásady, že manžel a manželka tvoří z právního hlediska jedinou osobu a že tím, kdo má práva a povinnosti týkající se této osoby je otec. Později byla tato zásada modifikována tak, že matka má zajistit fyzickou výchovu dítěte, otec pak jeho obživu, a to i v případě oddělení manželského páru.³⁶ Postupem času se začaly rodit jednotlivé právní úpravy týkající se výživného v jednotlivých členských státech Americké unie. Největším problémem se ale ukázalo vymáhání výživného, zvláště pak s ohledem na to, že povinný (prakticky se vždy jednalo o otce) se svých povinností pohodlně zbavoval přesouváním se mezi jednotlivými státy. Prvním reagujícím státem na tento rozšířený nešvar byl New York, který v roce 1949 přijal zákon, který umožnil matce podat žalobu na otce neplatícího výživné ve svém státě, nehledě na to, kde se otec vyskytoval. Výkon rozhodnutí se měl odehrávat ve státě, kde žil otec. Zajistit to měly dohody mezi státy, které začaly vzápětí být uzavírány a navíc se i ostatní státy inspirovaly New Yorkským právem a během jednoho roku přijalo obdobný zákon deset dalších států USA. Tyto státy pak založili komisy pro jednotné právo v této oblasti a jejím výsledkem byl zákon o recipročním vykonávání dávek (Uniform Reciprocal Enforcement of Support Act – zkráceně URESA). Tento nadstátní, ale nikoliv ještě federální zákon se stal základem nynějšího systému mezistátního vymáhání výživného.

---

³⁶ Lieberman, Joseph – Child Support in America, Yale University Press, New Haven and London, 1986, str. 1 – 5

K systému se nakonec připojila většina států USA a některé z nich ho později ještě novelizovaly a zpřísnily. Nyní tvoří USA dvě skupiny států, z nichž jedna používá původní režim a druhá přísnější modifikovaný režim. Tyto skupiny spolupracují také navzájem mezi sebou a vymahatelnost soudních rozhodnutí o výživném je tak zaručena na všech územích USA.

I v tomto systému ale přetrvávaly problémy s údaji o neplátcích a s vyhledáváním neplátců. Proto byl v roce 1974 přijat tentokrát již federální zákon o výživném a určování otcovství (The Child Support and Establishment of Paternity Act), který mimo jiné nařídil všem státům povinnost zřídit službu pro lokalizaci rodičů neplátcích výživné a jejich registr a také stanovil povinnost tyto údaje poskytovat všem ostatním členským státům.

Na konci 70. let 20. století ovšem vznikla v USA potřeba připravit nové právní normy v oblasti výživného. Přestože systém z poloviny 70. let fungoval po celé federaci, některé problémy se řešit nepodařilo. Zejména pak konflikty mezi civilním a trestním právem při neplnění vyživovací povinnosti. Také sociální struktura USA procházela změnami, na něž bylo zapotřebí reagovat. Mezi lety 1970 a 1981 se zdvojnásobil počet rozvodů, stoupl počet dětí žijících pouze s jedním partnerem o 54% na 12,6 milionu dětí (cca každé páté dítě), pouze 47% žen ze čtyř milionů žen, které měly nárok na výživné na své dítě v roce 1981 dostávalo pravidelně plnou výši výživného a dalších 28% nedostávalo vůbec nic a příjmy na dítě na dávkách výživného průměrně ve své reálné hodnotě díky inflaci poklesly o 16%.³⁷ Tyto skutečnosti vedly k přijetí nového zákona v roce 1984 (účinného od roku 1985), který v jistých obměnách platí v podstatě dodnes.

Výživné v USA od 80. let 20. století do současnosti

Podle nové federální legislativy má každý stát povinnost upravit svůj právní řád minimálně dle federálních standardů, přičemž dobrovolně může jít i

---

³⁷ Lieberman, Joseph – Child Support in America, Yale University Press, New Haven and London, 1986, str. 11

nad jejich rámec. Systém vychází ze zásady, že neplní-li otec (přestože teoreticky je možné, aby výživné platila matka a dítě žilo s otcem, prakticky je to téměř nemyslitelné a americká literatura používá namísto pojmu „povinný“ výhradně pojem „otec“) svoji vyživovací povinnost, přenáší matka oprávnění dítěte pobírat výživné na stát, který začne vyplácet „welfare payments“, tedy něco na způsob uvažovaného českého náhradního výživného, či německých záloh za výživné. Nárok na výživné či dávky od státu má sice dítě, oprávnění k jejich pobírání ale automaticky přechází na matku, s níž dítě žije. Jelikož stát platí namísto povinného, je úkolem státních zástupců vymoci výživné na povinném, aby jeho povinnost nebyla přenesena na daňové poplatníky. K tomu využívají i vydatné pomoci matky dítěte, která na otce také vyvíjí silný tlak, aby dlužné výživné státu uhradil. Matka k tomu má totiž silnou motivaci – pokud s její spoluprací stát vymůže výživné na otci zpět, patří každý měsíc prvních 50 USD od otce vybraných matce, a to aniž by přišla o jakoukoliv část státních dávek, které jsou jí vypláceny z důvodu neplnění vyživovací povinnosti otcem. Na konci roku obdrží každá matka, participující na tomto systému podrobný výpis, kolik stát od otce na dlužném výživném vybral. Tato informace slouží především jako motivace pro dobrovolné opuštění systému státních dávek nahrazujících výživné, jelikož státní dávky jsou nižší, než výživné, které platí otec (ať už matce, nebo státu). Zároveň motivuje matku k tomu, aby si našla práci, jelikož s jejím narůstajícím příjmem se nesnižuje výše výživného, které má otec platit a zároveň se zvyšuje nezávislost matky a její možnost vymáhat výživné na otci vlastními silami (za pomoci advokátů) a ne prostřednictvím státu. Praxe ukazuje, že sečetli se plat matky a výživné zaplacené přímo od otce, je celkový příjem i po odečtení nákladů na právníky vyšší, než státní dávky.

Tento systém tedy poměrně nezvyklým způsobem kombinuje evropské zálohování výživného státem a trestněprávní instituty s právem civilním. I přes skutečnost, že dlužné výživné za stát vymáhá státní zástupce, se stále jedná o součást civilního práva. Stát tímto způsobem matce na jedné straně pomáhá nejúčinněji jak může, na druhé straně ji motivuje, aby sama od pomoci státu ustoupila.

Proti zneužití je systém chráněn jednoduše. Otálí-li matka příliš dlouho se zahájením vymáhání výživného, anebo pokud dobrovolně akceptuje nepravidelné či neúplné platby ze strany otce, může do budoucna o nárok na výživné, či jeho část, zcela přijít. Americká judikatura v těchto věcech vychází z domněnky, že matka mlčky souhlasí s praxí otce, nepodniká-li proti ní žádné kroky. Federální právo tuto praxi umožňuje a podrobnější úpravy jsou zakotveny v právu jednotlivých členských států.

Z judikatury lze k této praxi uvést některé zajímavé případy. Jeden se odehrál ve státě Florida, kde soud vyslovil názor, že rozvedená žena nemá nárok na doplacení rozdílů ve výši výživného pro dítě, které s ní žije, ze strany svého bývalého manžela, jelikož po několik let akceptovala exmanželovu praxi a bez jakýchkoliv námitek či protiopatření od něj přijímala výživné ve snížené výši. Další příklad se týká státu Ohio. Tamní soud rozhodl, že žena nemá právo na zpětné doplacení výživného za uplynulých deset let na své dítě, protože akceptovala po celou tuto dlouhou dobu skutečnost, že její bývalý manžel jí výslovně odmítal platit dávky výživného, což odůvodňoval tím, že mu není umožněno pravidelně navštěvovat dítě.

Kromě nečinnosti ve vymáhání výživného se ale nevyplatí ani vymáhání výživného prostřednictvím citového vydírání. Ve státě Illinois soud zrušil povinnost otce platit výživné, protože jeho bývalá manželka používala vůči němu taktiku vyhrožování, že v případě neplacení či opožděného placení neumožní jeho návštěvu dítěte. Před dítětem navíc o otci mluvila zásadně negativně. Soud uznal otcův argument, že jeho bývalá žena cíleně zničila jeho vztah s vlastním dítětem, a navíc že dokáže dítě uživit z vlastních zdrojů.

Nedílnou součástí zákona z roku 1984 je i povinnost pro členské státy USA zajistit svými zákony, aby v případě neplacení výživného se jeho dávky automaticky strhávaly z příjmu povinného a to nejpozději třicátý den po nezaplacení jedné dávky. Povinnost se ovšem týká pouze výdělečných příjmů (platu, mzdy, příjmu z nezávislé činnosti) a nikoliv ostatních příjmů. Některé státy však šly nad rámec tohoto omezení a uzákonily povinnost strhávat výživné i

z jiných plateb na účet povinného, například z benefitů ze zdravotního pojištění, z dávek v nezaměstnanosti, z dávek postiženým a důchodů. V některých státech ovšem tato možnost neexistuje. Zde je nejčastěji praxe taková, že oprávněný se pokusí prostřednictvím právníků s povinným uzavřít smlouvu o dobrovolném povolení ke strhávání výživného z takovýchto dávek. Není-li ze strany povinného vůle takovou dohodu uzavřít, jedinou šancí je pak trestní postih, k němuž právníci oprávněných sahají velmi často, takže funguje jako spolehlivá hrozba a motivace pro povinné, aby na dohodu přistoupili.

Aktuální problémy v oblasti výživného v USA s aspektem na trestní právo

Podobně jako v Evropě, i v USA existuje trestněprávní postih za neplacení výživného. A v poslední době se velmi živě diskutuje o tom, zda je tato praxe udržitelná a smysluplná. Na úvod uvedme dva protichůdné názory.

Ten první vychází ze studie, kterou v Michiganu zpracoval jistý David Chambers. Výsledkem studie je závěr, že trestní postihy pachatelů neplacení výživného jsou velmi efektivní a mají pozitivní dopad na další povinné osoby. Chambers poukazuje i na to, že by v rámci rozsudků nemělo docházet k nepřiměřeným excesům, jelikož pravidla jsou jasně stanovena. Aby mohl soud vynést rozsudek a uvalit na povinného trest (dle americké literatury se v zásadě jedná o trest odnětí svobody nepodmíněně), musí bezpečně prokázat, že obviněný měl reálnou možnost výživné platit, že věděl o povinnosti platit a že platit výslovně odmítl bez jakéhokoliv důvodu hodného zřetele.

K tomu, jak tato pravidla fungují v praxi lze uvést několik zajímavých rozsudků. Texaská praxe vychází z toho, že je nutné posoudit nikoliv jen to, že otec neměl prostředky na placení výživného, ale rovněž i skutečnosti, zda vyzkoušel všechny v danou dobu možné prostředky, jak svoji povinnost splnit, a to včetně toho, zda si zkusil půjčit peníze. Z texaských rozsudků lze uvést například ten, v němž soud konstatoval, že otec mohl platit výživné ve výši 150 USD měsíčně, jelikož bylo zjištěno, že platí měsíčně 140 USD za provoz automobilu a že zároveň úspěšně žije svoji novou rodinu.

Ve státě Alabama soud konstatoval, že skutečnost, že dítě si samo vydělává peníze, neznamena, že ztrácí svůj nárok na dávky výživného od otce. Soud viděl fakt, že dítě pracuje a vydělává si peníze samo jako důsledek otcova neplnění vyživovací povinnosti, nikoliv jako skutečnost, která by mohla mít na výživné a jeho výši vliv.

V jiném případě v Alabamě soud shledal nevinným otce, který neplatil více než rok výživné jeho bývalé manželce na jejich dítě z důvodu, že dítě po tuto dobu žilo s otcem a ten jej živil přímo. Matka byla po tuto dobu v psychiatrické léčebně a po návratu se dožadovala potrestání otce a doplacení výživného. Ani v trestněprávním, ani v civilněprávním případě ovšem soudy jejímu požadavku nevyhověly.

Floridský soud shledal nevinným otce, který neplatil soudem stanovené dávky výživného, ale platil synovi školné a náklady na ubytování v místě studia. Celkem platil svému synovi víc, než by mu platil na výživném. Soud prohlásil, že zde chybí podmínka, že otec bezdůvodně odmítal výživné platit, jelikož ho platil v jiné formě a dokonce ve vyšší výši.

I přes tyto jednoznačné podmínky trestněprávního postihu se vyskytuje v USA velké množství případů odsuzujících rozsudků, které jsou masivně kritizovány jak ze strany veřejnosti a médií, tak ze strany části soudců a odborníků na rodinné i trestní právo. Odpůrci poukazují na to, že v mnoha případech je trestněprávní postih kontraproduktivní.

Jako příklad slouží odpůrcům případ, který se stal ve státě Vermont. Jistý pan Chicoine, který měl prosperující živnost v oboru stavebnictví, byl odsouzen za nezaplacení 2.550 USD výživného svojí ženě a devíti dětem k trestu odnění svobody pět let a pět měsíců nepodmíněně. Zatímco byl ve vězení, jeho živnost zkrachovala a pan Chicoine prodělal několik srdečních infarktů. Zdravotní péče a pobyt ve vězení, jakož i ztráta obživy stála stát celkem 14.000 USD. Jeho rodině pak stát vyplácel dávky jako náhradu za váživné ve výši 6.900 USD za rok. Po

návratu z vězení mu bylo soudem nařízeno uhrazení dlužného výživného za dobu pobytu ve vězení ve výši 22.000 USD s tím, že nezaplatí-li, půjde opět do vězení. Před odsuzujícím rozsudkem byl pan Chicoine schopen zaplatit dlužné výživné poměrně bez problémů, jelikož z příjmů jeho prosperující živnosti by stát jistě 2.250 USD s úspěchem strhl. Po návratu z vězení byl pan Chicoine nezaměstnaný, dlužil 22.000 USD na výživném a daňové poplatníky stál jeho trest nemalé peníze.

Kritikové trestního stíhání dlužníků výživného tvrdí, že trest odnětí svobody nepodmíněně je za tuto trestnou činnost absolutně nevhodný. Nejen, že je drahý pro stát jeho výkon, ale navíc po celou dobu výkonu trestu prakticky zamezí dlužníkovi jeho dluhy jakkoliv splácet. Navíc poukazují na to, že neplatiči výživného nemusí být ve většině případů izolováni od společnosti, jelikož svým pobytem na svobodě nikoho neohrožují a v zájmu oprávněné osoby je pouze vyplacení výživného, k němuž při výkonu trestu beztak nedojde, ba naopak se šance i na pozdější uhrazení dluhu velmi snižuje.

V současnosti se v USA vedou diskuse o vhodnosti trestněprávních postihů pro neplatiče výživného, přičemž se hledá vhodný kompromis mezi dostatečným odstrašením potencionálních pachatelů prostřednictvím hrozby trestem a mezi takovou formou trestu, která nebude působit kontraproduktivně, ale naopak ve prospěch povinných osob.

Předmětem diskusí je i možnost zařadit tuto oblast trestního práva mezi právo federální, jelikož doposud se jedná pouze o právo členských států. Vzhledem k vysokému počtu států USA a vzhledem k anglosaské právní tradici, která staví nikoliv na kodifikaci, ale na precedentech a judikatuře je totiž právo států často velmi nesourodé a nereaguje adekvátně na společenský vývoj a potřeby. Například spousta trestních zákoníků členských států USA umožňuje za neplacení výživného ještě v dnešní době trestat pouze otce, což vychází z historického vývoje. Toto pravidlo změnila jako první California a po ní i mnoho dalších států. I tak ale v některých státech přetrvává a je teprve postupně soudy shledáváno neústavním. V návrzích federální úpravy této trestné činnosti tak již

bylo jasně stanoveno, že oba rodiče jsou si v povinnosti vyživovat své děti rovni. Navrhovaná federální úprava stanovila, že „jakákoliv osoba, která je rodičem dítěte a která má zákonnou povinnost vyživovat toto dítě podle práva státu, kde toto dítě žije, a která povinnost vyživovat nedodržuje nebo která toto dítě opustila a toto dítě musí dostávat platby, které jsou z části či zcela hrazeny federální vládou, bude potrestána finančním trestem do padesáti procent obnosu, který na výživném dluží Spojeným státům ale nikoli menším než 1.000 USD, anebo uvězněna na dobu delší, než jeden rok anebo kombinací těchto trestů“³⁸.

Vzhledem k velké nevoli členských států USA však navrhovaný federální trestný čin nebyl schválen a součástí federálního práva se nestal. Odpůrci federálního řešení se shodovali na tom, že tento druh trestné činnosti má být výlučně v úpravách států, jelikož federace se tradičně zabývá pouze závažnou trestnou činností, jejíž potírání je ve federálním měřítku mnohem účelnější než ve státním. Což v případě výživného podle nich nenastalo.

Trestní právo ve věcech neplacení výživného je tedy v zásadě stále věcí členských států, které ovšem vycházejí ze společných zásad. Jednou z hlavních podmínek trestnosti neplacení výživného je, že neplacení musí být vědomé. K definici „vědomosti“ neplacení slouží rozsudek soudu ze Severní Karolíny, v němž soud stanovil, že k prokázání „vědomosti“ neplacení výživného stačí například i důkaz, že muž, který se vymlouvá na svoji finanční situaci a přitom je častým návštěvníkem lokálů či heren. Pak soudy vycházejí z domněnky, že jeho zanedbání výživy či opuštění dítěte je vědomé.

Americká judikatura i zákony vedle pojmů neplacení výživného či zanedbání výživy používají i pojem opuštění dítěte. Nejedná se ovšem o opuštění dítěte ve smyslu českého trestního zákona, ale o ekonomické opuštění dítěte, tedy i když s dítětem otec žije, ale nepřispívá do rodinného rozpočtu a peníze například propije a doma tráví minimum času, jedná se o opuštění dítěte.

---

³⁸ Navrhované nové ustanovení § 461 a) federálního trestního zákoníku USA

Zajímavý je i rozsudek soudu v Alabamě, v němž neplatič výživného byl shledán nevinným z hlediska trestního práva proto, že děti, které měl vyživovat, ale nevyživoval, měly zajištěnou dostatečnou výživu z jiných soukromých zdrojů a nebyly proto v „nuzných poměrech (necessitous circumstances)“. Důležité ale je, že se v takovémto případě nesmí jednat o státní zdroje, tedy zdroje daňových poplatníků. Jakmile by byly děti odkázány pouze na státní zdroje, podstata trestného činu by naplněna byla.

Většina odborníků na americké rodinné právo a na výživné se shoduje na tom, že vymáhání výživného by se především mělo konat v civilněprávní rovině. I přesto jsou ale trestní procesy velmi časté.

Aktuální problémy v oblasti výživného v USA při vymáhání dlužných částek

Vymáhání dlužných částek nezaplaceného výživného probíhá v různých státech USA podle různých pravidel, ovšem v podstatě jsou si v dnešní době již velmi podobná. Od roku 1975 zároveň existují i jednotná federální pravidla (federální zákon o vymáhání výživného), která určité prvky vymáhání výživného ve státech USA harmonizovala.

V mnoha státech platí povinnost hradit splátky výživného přímo speciálním soudním zřízencům. Ti se pravidelně setkávají s povinnými a v případě, že povinný buď jen jednu splátku neuhradí a neuvede pro to dostatečné důvody a jasně nestanoví termín opožděné platby, zahájí tento zaměstnanec soudu úkony k vymožení peněz nezávisle na vůli povinného. Zaměstnanec soudu je pouze zprostředkovatel, platby prostřednictvím něj pouze putují na účet oprávněného. Výhoda tohoto systému je jasná – rychlost a okamžitost akce, která směřuje k vymožení plateb výživného. Sama oprávněná osoba se tedy nemusí stresovat kontaktem s povinným a nemusí nekonečně urgovat dlužné platby.

Samotné získávání peněz i proti vůli povinného probíhá nejčastěji srážkami z příjmů. Nejedná se tedy pouze o srážky ze mzdy, ale i z jiných příjmů

povinného. V mnoha státech USA může soud ke srážkám přistoupit v zápětí po neuhrazení jediné splátky a v některých státech je k tomu soud dokonce povinen. Existují i státy, kde soud může k tomuto opatření přistoupit i preventivně a na neuhrazení splátky čekat nemusí.

Jakmile soud vydá příkaz ke srážkám, má zaměstnavatel povinného, či plátce jeho příjmů povinnost zavést příkaz k platbě většinou do dvou týdnů od doručení příkazu od soudu. Zaměstnavatelé, kteří soudní příkaz nedodrží, mohou být trestáni pokutami. Vzhledem k problémům, které vznikaly při změně zaměstnání, platí ve většině států zásada předávání informací o změně zaměstnavatele soudu; tuto povinnost mají jak povinný, tak i jeho původní zaměstnavatel.

Za agendu způsobenou zaměstnavatelům těmito opatřeními jim nepřísluší žádná kompenzace. V některých státech si ale zaměstnavatel může z každé soudem nařízené platby strhnout jeden dolar. V mnoha státech zákony zakazují, aby se zaměstnavatel v případě soudem nařízených srážek jakkoliv hojil na zaměstnanci. Dle judikatury totiž není srážka ze mzdy pro zaměstnavatele žádná příliš drahá a složitá agenda, vzhledem k tomu, že ze mzdy beztak sráží daně a ve většině případů i další dobrovolné platby (zdravotní a sociální pojištění, důchodové pojištění atd). Pokud by zaměstnavatel strhl za provádění srážek zaměstnanci ještě své náklady z jeho mzdy, může být pokutován, či dokonce trestně odpovědný (případy nepodmíněného trestu odnětí svobody spolu s náhradou škody nejsou nijak výjimečné). Platné právo státu Delaware stanoví, že v případě, kdy se zaměstnavatel z důvodu srážek z příjmů zaměstnance neoprávněně hojí na jeho mzdě a účtuje si poplatky za provádění plateb, může být odsouzen k pokutě až 1.000,- USD nebo až k devadesáti dnům vězení, nebo k oběma těmto trestům, v případě prvního porušení zákona a k pokutě až 5.000,- USD a až k jednomu roku vězení, nebo k oběma těmto trestům, v případě opakovaného porušení zákona. Zároveň tím není vyloučena odpovědnost za škodu, za náklady na soudní řízení a poplatky za advokáta.

Pokud jde o možnost zatížit srážkami z příjmů jiné finanční zdroje, než mzdu povinného, judikatura v tomto ohledu rozhoduje v USA velmi široce a tak již byly na základně soudních rozhodnutí zatíženy srážkami i penzijní fondy a účty pojištění penzí.

Pokud jde o limity výše srážek z příjmů, ve federálním zákoně o vymáhání výživného z roku 1975 žádné neexistují. Mnoho států tak povolovalo i srážky ve výši 100% příjmů povinného bez jakéhokoliv časového omezení. Tato praxe měla mnoho kritiků, jelikož již přivedla mnoho „druhých rodin“ povinného k finančnímu úpadku. Proto byla do federálního zákona o ochraně spotřebitelů zařazena klauzule, která stanoví, že v případě, kdy povinná osoba vyživuje i další rodinu, je limit srážek z příjmů 50% a v případě že nikoliv, pak je limit 60%.

Vzhledem k tomu, že Spojené státy americké fungují jako federace, v rámci níž není pohyb osob přes hranice států nikterak omezován, vznikaly v minulosti problémy s vymáháním výživného při přeshraničním pohybu povinných osob. Výše již byl zmíněn vývoj práva států v této problematice a postupné dohody mezi státy a harmonizace předpisů. Na tomto místě lze ještě pro úplnost zmínit jeden z federálních trestných činů – vyhýbání se placení výživného. V takovém případě může být povinná osoba vyhýbající se své povinnosti na území některého státu zadržena kdekoli v USA a může být donucena buď uhradit dlužné výživné a složit dostatečnou zálohu na budoucí dávky anebo uvězněna. Složit zálohu lze přitom nařídít i preventivně, je-li důvodné podezření, že povinná osoba se bude vyhýbat povinnosti platit výživné.

Diskutovaná problematika výživného v USA de lege ferenda

Z popsané problematiky je dobře vidět, jakým způsobem se právo v oblasti výživného v USA vyvíjelo. V současnosti diskutují odborníci o možných legislativních úpravách do budoucna, ovšem jen málokdo mluví o systémové změně. Na pořadu dne jdou spíše drobné úpravy stávajícího systému a odstraňování dílčích špatně fungujících částí.

Většina autorů právnických publikací o výživném hovoří o nutnosti prolomit ledy v tradičně soudcovském systému práva a legislativně upravit jasnější a jednoznačnější pravidla pro určování výše výživného i trestů za neplnění vyživovací povinnosti. Nynější normy jsou kritizovány za svoji vágnost, což způsobuje, že jednotliví soudci mají příliš mnoho manévrovacího prostoru a rozhodnutí ve shodných či podobných případech na různých místech USA jsou často diametrálně odlišná.

Kritizována je i nynější úloha správních úřadů, které se podílejí z titulu sociální pomoci a politiky na některých úkonech spojených s výživným. Soudy se podle kritiků příliš často obracejí z pohodlnosti na tyto správní orgány, které pak de facto suplují soudy v obstarávání podkladů rozhodnutí. Stanovení výživného i trestů v této oblasti je přitom tradičně úkolem soudců a proto by měla případná novelizace práva jasně stanovit, kde mohou správní úřady konat a kde nikoliv.

Problémem někdy bývá zahlcenost soudců případy výživného, což soudy vede k výše popsané praxi. Pokud ale bude jasně stanoveno, že stanovení výživného a trestu v oblasti výživného je věcí soudu, a to včetně podkladů pro rozhodnutí, měla by se dát příležitost začínajícím právníkům, kteří u soudu pracují jako soudní čekatelé. Soudci by jednak nebyli zahlceni, zvládnou by všechnu agendu vyřešit v rámci soudu a ještě by mladým kolegům poskytli potřebnou praxi a znalosti. Příklad si lze vzít ze států Rhode Island a Wisconsin, kde již k této praxi bylo přikročeno a úspěšně funguje.

Například Joseph I. Lieberman, senátor za stát Connecticut, dlouhodobě usiluje o některé změny v této oblasti a ve své publikaci *Výživné v Americe* (Child Support in America) jasně formuluje několik požadavků na budoucí novely práva v oblasti výživného: Požadavek, aby výše výživného byla povinně jednou ročně přezkoumána a případně upravena, požadavek, aby stát musel být povinně informován o skutečnostech majících vliv na výši a placení výživného (žaloby, exekuce atd.), požadavek, aby se jednou z podmínek rozvodu stala povinnost stanovit otcovství, aby otcové později nemohli sporem o otcovství zdržovat placení výživného, požadavek, aby soud mohl vydat příkaz ke srážkám

dávek výživného z účtu zdravotního pojištění povinné osoby, požadavek, aby byla zákonem stanovena nezávislost povinnosti platit výživné na právu na návštěvy rodiče u dítěte a požadavek na navýšení státních příspěvků na účty, z nichž je hrazeno náhradní výživné.³⁹

Některé dílčí změny sice byly zahrnuty do zákona o reformě sociálního zabezpečení z roku 1996, který vešel v platnost ještě za vlády prezidenta Billa Clintona, ovšem většina požadavků vyslyšena nebyla.

Soudobý systém práva týkajícího se výživného v USA má své kořeny v samotné podstatě americké společnosti a v tradičním pojetí amerického konzervatismu. Od nynější, již vlastně končící, vlády prezidenta George Bushe mladšího žádnou převratnou změnu čekat nemůžeme. Republikáni jsou totiž tradičně velmi konzervativní a přestože od roku 1997 mají většinu v Kongresu demokraté, ani oni se jistě příliš nepohrnou do velkých změn tradičního amerického konzervativního práva, v němž hlavní hodnoty představují individualismus, svoboda podnikání a svoboda kapitálu a také křesťanské hodnoty.

Pravdou ovšem je, že ač je pro nás Evropany soudobý systém práva týkajícího se výživného v určitých momentech těžko pochopitelný a nezvykle drastický, je alespoň snadno čitelný a znalce americké společnosti nemůže překvapit. Vymáhání práva ve státech USA jistě funguje na první pohled mnohem efektivněji, než vymáhání práva v Česku. Ale ne vždy je první pohled ten nejdůležitější a ne vždy znamená krátkodobě efektivní a rychlé také efektivitu z dlouhodobého hlediska a prospěšnost pro společnost. Proto je právo amerických států dobrou inspirací pro nápady, ale rozhodně ne tím správným právem pro doslovné kopírování.

---

³⁹ Lieberman, Joseph: *Child Support in America*, Yale University Press, New Haven and London, 1986

Kapitola VI.

Trestné činy ovlivňující zdravotní a ekonomickou situaci rodiny

Do této skupiny trestných činů bychom mohli zařadit nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek a jedů, šíření toxikomanie a podávání alkoholických nápojů a anabolických látek mládeži, tedy trestné činy související s drogovou problematikou a s problematikou alkoholismu. Jednání obsažená ve skutkových podstatách těchto trestných činů se dotýkají sice každého jednotlivce, ale pokud je takový jednatel příslušníkem nějaké rodiny (což je v drtivé většině případů), dopadají prostřednictvím něj na celou rodinu a to podstatně.

Pokud je do rodinného prostředí vnesen problém s návykovými látkami, pociťuje ho celá rodina a to nejen jako problém zdravotní a ekonomický, ale i jako narušení citových a emočních vazeb a důvěry v rodinných vztazích. Alkoholik či narkoman se postupně stává člověkem se zhoršeným zdravotním stavem (díky tomu nemůže plnit své závazky vůči rodině), ekonomicky nesoběstačným (nejen že alkohol a drogy jsou finančně velmi náročné, ale jejich užívání postupně blokuje možnost uživatele pracovat a vydělávat) a sociálně odloučeným (vztahy s okolím, sousedy, kolegy v zaměstnání a konečně i uvnitř rodiny se rozpadají). Takový stav se nutně podepíše na celé rodině, která trpí výpadkem finančního zdroje, výpadkem fungujícího zdravého člena rodiny a ve svém okolí má díky alkoholikovi či narkomanovi zhoršenou pověst a trpí tedy i sociálně. Proto jsou jednání spojená s užíváním návykových látek (buď pouze zapojením se do jejich distribuce či výroby) riziková pro každou rodinu a tedy i pro celou společnost. A právě na to český trestní zákon reaguje.

Přestože v podstatě jakákoliv trestná činnost je svým způsobem asociální a negativně působí na rodinné vztahy, drogová problematika je svým rozsahem negativních účinků a svojí závažností výjimečná. Prvním, kdo většinou pocítí její účinky, je totiž právě rodina. A to často dokonce dříve, než sama drogami postižená osoba, která si problémy dlouho nemusí vůbec připouštět, což je právě

jedním ze zrádných účinků drog. Právě proto se v této práci nelze problematice trestných činů spojených s drogovou činností vyhnout.

Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů

Trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů je jedním z trestných činů hlavy čtvrté zvláštní části trestního zákona a je upraven ustanoveními § 187, § 187a a § 188 trestního zákona.

Základní skutková podstata v ustanovení § 187 Trestního zákona

Základní skutková podstata trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle ustanovení § 187 odst. 1 trestního zákona zahrnuje kriminalizaci neoprávněného jednání ve formě výroby, dovozu, vývozu, průvozu, nabídky, zprostředkování, prodeje nebo jiného způsobu opatření omamné nebo psychotropní látky, přípravku je obsahujícího nebo jedu jinému a dále přechovávání těchto látek pro jiného. „Po subjektivní stránce se vyžaduje úmysl. Jde o ohrožovací trestný čin, a proto je trestný čin podle § 187 trestního zákona dokonán již vyrobením, dovezením, provezením, nabízením, zprostředkováním, prodáním nebo jiným opatřením jinému nebo přechováváním pro jiného, pokud se tak děje neoprávněně“.⁴⁰

Tento trestný čin je jedním z trestných činů, jejichž nepřekažení je podle § 167 odst. 1 Trestního zákona trestné. K naplnění jeho základní skutkové podstaty je nutné, aby ke splnění některého z alternativních znaků došlo neoprávněně. Základní skutková podstata stanoví za spáchání tohoto trestného činu trest odnětí svobody ve výši jeden rok až pět let.

Držení drog bez zákonného povolení nesmí Česko povolit již na základě svých mezinárodněprávních závazků. Náš stát je dokonce povinen učinit veškerá nutná opatření k tomu, aby pěstování, produkce, výroba, těžba, příprava, držba,

---

⁴⁰ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S. – Komentář k Trestnímu zákonu, 6. vydání – II. díl, Praha 2004, s. 1157

nabídka, dání do prodeje, distribuce, koupě a prodej, dodání, zprostředkování, tranzit, doprava, dovoz i vývoz omamných látek bylo považováno za trestný čin, je-li spáchán úmyslně. Zmírnění tohoto závazku existuje v případě, že jednání se dopustila osoba na omamné látce závislá, protože účelnější než trest je v takovém případě pomoc a pokus o znovuzачlenění této osoby do společenského života.

Trestní zákon ve svém ustanovení § 187 odst. 1 nestanoví, jaké množství látky je nutné vyrobit, dovézt atd. Ustanovení je ovšem většinou vykládáno tak, že se jedná o jakékoliv množství, s tím, že čím větší množství, tím vyšší stupeň nebezpečnosti činu pro společnost. Tento výklad vychází i z nálezu Ústavního soudu: „Trestní zákon v ustanovení § 187 odst. 1 nestanoví, jaké množství omamné či psychotropní látky ... se vyžaduje ke spáchání tohoto trestného činu. Z účelu tohoto ustanovení vyplývá, že k trestnímu stíhání postačí jakékoliv množství takové látky. Vždy je však třeba z hlediska stupně nebezpečnosti činu pro společnost posuzovat konkrétní okolnosti případu, zejména druh a účinnost konkrétní látky, zejména zda zjištěné množství v daném případě a v jaké intenzitě bylo způsobivé ovlivnit psychiku člověka nebo ohrozit jeho život.“⁴¹

K pojmu výroba lze citovat Komentář k Trestnímu zákonu: „Pojmem neoprávněně vyrobí se rozumí nejen průmyslová nebo řemeslná výroba, ale i jakékoli jiné zhotovení nebo vytvoření omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku, prekursoru nebo jedu neoprávněným subjektem; jde o jakýkoliv proces, kromě produkce (pěstování, vypěstování), jež umožňuje získání některé z uvedených látek, přičemž zahrnuje rovněž čištění a přeměnu těchto látek v jiné takové látky.“⁴² Uvedení pěstování a vypěstování spolu s produkcí, přímo jako její formy, přitom není v souladu s mezinárodní praxí, která pěstování a produkci odlišuje. S odlišením pěstování a produkce přitom pracuje i zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších předpisů. Pěstování nepodřazuje výrobě ani judikatura: „Za

⁴¹ IV. ÚS 564/02 Sb. n. u. US Svazek č. 30, nález č. 108 a 489

⁴² Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: Komentář k Trestnímu zákonu, 6. vydání – II. díl, Praha 2004, str. 1154

výrobu omamné nebo psychotropní látky ve smyslu § 187 odst. 1 Trestního zákona je třeba považovat jakékoli zhotovení nebo vytvoření této látky (kromě pěstování určitých rostlin), a to bez ohledu na chemický či technologický postup a bez omezení jen na určité způsoby, jimiž je taková látka získána. Nemusí jít nutně o proces, při němž vzniká výrobek, kvalitativně a kvantitativně zcela odlišný od vstupních komponentů.⁴³

Podle tohoto modelu je potřeba pěstování rostlin, které samy o sobě nejsou drogou, považovat za opatření předmětu určeného k nedovolené výrobě jedu, omamné nebo psychotropní látky ve smyslu ustanovení § 188 Trestního zákona.

Pokud jde o pojmy dovoz, vývoz a průvoz, je jimi míněno dopravení nepovolené látky do Česka v případě dovozu, dopravení nepovolené látky z Česka v případě vývozu a tranzit z jiného do dalšího státu přes Česko. Nabídka pak značí ochotu pachatele poskytnout jinému nepovolenou látku. „Nabídka bude nejčastěji směřovat k prodeji, ale může to být i nabídka obdarování, „půjčení“ apod.“⁴⁴ Zprostředkování označuje činnost, která vede k zajištění kontaktu mezi subjekty zabývajícími se manipulací s drogami. Cílem zprostředkování je dodávka či transfer drog. Prodejem je myšlena směna nepovolené látky za peníze, nehledě na smlouvenou dobu splatnosti (ihned, či později). Pojem „jinak jinému opatří“ značí neoprávněné obstarání drogy jinému a to odlišným způsobem, než způsoby předešlými. Jako příklad se často uvádí směna za jinou hodnotu, než peníze, půjčení či darování.

Posledním pojmem popisujícím pachatelovu činnost dle ustanovení § 187 odst. 1 Trestního zákona je přechovávání. Jedná se o jakýkoliv způsob držby drogy, ať už přímo o držení drogy u sebe, či o úschovu u někoho jiného či na nějakém místě. Zjednodušeně se pojmem přechovávání tedy rozumí možnost

---

⁴³ Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck Praha, č. 2/2004, judikát č. 657

⁴⁴ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: Komentář k Trestnímu zákonu, 6. vydání – II. díl, Praha 2004, str. 1155

jakékoliv dispozice s drogou, což záleží na vůli držícího subjektu. Přechovávání přitom musí být vykonáváno pro jiného.

Kvalifikované skutkové podstaty ustanovení § 187 Trestního zákona

Na trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle ustanovení § 187 odst. 1 Trestního zákona navazují tři kvalifikované skutkové podstaty, a to v odstavcích 2, 3 a 4 citovaného ustanovení.

První kvalifikovaná skutková podstata je obsažena v ustanovení § 187 odst. 1 a 2 Trestního zákona. K jejímu naplnění dojde, pokud se pachatel dopustí jednání podle ustanovení § 187 odst. 1 Trestního zákona jako člen organizované skupiny, nebo je-li takové jednání spácháno ve větším rozsahu, nebo vůči osobě mladší osmnácti let, za což mu hrozí trest odnětí svobody ve výši dvě léta až deset let.

Termín organizovaná skupina je v judikatuře vykládán jako sdružení více osob, v němž je provedena určitá dělba úkolů mezi jednotlivé členy a jehož činnost se v důsledku toho vyznačuje plánovitostí a koordinovaností, což zvyšuje pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu, a tím i jeho nebezpečnost (R 53/1976-II., R 45/1986).

Pojem „ve větším rozsahu“ také není Trestním zákonem blíže specifikován. Pro ilustraci lze citovat z nálezu Ústavního soudu: „Pojem „ve větším rozsahu“ vyjadřuje kvantitativní i kvalitativní hledisko při nedovolené manipulaci či přechovávání omamných a psychotropních látek a jedů ve svém celku a míru ohrožení života a zdraví jejich uživatelů. Z hlediska naplnění této okolnosti je proto zcela zásadní jasně prokázat množství a druh účinných látek a četnost osob, jejichž potřebu mohly potenciálně uspokojit. Musí jít o množství, které značně přesahuje jednotlivou denní spotřební dávku, a zároveň je tak velké, že je potenciálně způsobilé ohrozit na zdraví nebo přímo na životě větší počet osob. K posouzení trestnosti v základní i kvalifikované skutkové podstatě

trestného činu podle § 187 trestního zákona je třeba vždy odborně zjišťovat množství účinné látky v zajištěné směsi.⁴⁵

Další kvalifikovaná skutková podstata je zakotvena v odstavci 3 ustanovení § 187 Trestního zákona. Trestem odnětí svobody na osm až dvanáct let hrozí tomu, kdo získá jednáním uvedeným v základní skutkové podstatě značný prospěch, spáchá-li takové jednání vůči osobě mladší patnácti let, nebo způsobí-li takovým jednáním těžkou újmu na zdraví.

Získáním značného prospěchu je vzhledem k ustanovení § 89 odst. 11 Trestního zákona rozuměna získaná částka ve výši nejméně 500.000,- Kč, maximálně však do částky 5.000.000,- Kč. Těžká újma na zdraví je definována jednak ustanovením § 89 odst. 7 Trestního zákona a jednak také četnou judikaturou. Jako příklad lze uvést judikát Krajského soudu v Plzni ze dne 8. 12. 1997: „Drogová závislost s ohledem na nutnost dlouhodobého léčení s poměrně malou nadějí na úspěch může mít charakter těžké újmy na zdraví ve smyslu ustanovení § 89 odst. 7 písm. ch) (delší dobu trvající porucha zdraví) event. b) (ztráta nebo podstatné ztížení pracovní způsobilosti) trestního zákona.“⁴⁶

Za poslední kvalifikovanou skutkovou podstatu hrozí pachateli nejpřísnější trest ve formě odnětí svobody na deset až patnáct let. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou v případě ustanovení § 187 odst. 4 Trestního zákona způsobení těžké újmy na zdraví více osob nebo smrti, získání prospěchu velkého rozsahu nebo spáchání trestného činu ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

Prospěchem velkého rozsahu se podle ustanovení § 89 odst. 11 Trestního zákona myslí získání prospěchu dosahujícího na částku nejméně 5.000.000,- Kč. Organizovaná skupina působící ve více státech je organizovaná skupina, jejíž činnost přesahuje hranice Česka. Taková skupina musí působit

⁴⁵ IV. ÚS 564/02 Sb. n. u. US Svazek č. 30, náleží č. 108, str. 489

⁴⁶ Jt 58/98 9 To 540/97 (SoJ. 98, 7: 147)

minimálně ve dvou státech, včetně Česka. Přímé členství či účast ve skupině není nutná, postačí spojení s takovou skupinou.

Základní skutková podstata v ustanovení § 187a Trestního zákona

Základní skutková podstata nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle ustanovení § 187a odst. 1 je naplněna, pokud pachatel bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém, za což mu hrozí trest odnětí svobody až na dvě léta či peněžitý trest.

Toto, zatím poměrně mladé ustanovení, je od svého vzniku v roce 1998 až do dnešní doby neustále předmětem diskuzí jak mezi odborníky, tak i mezi veřejností, čemuž nahrávala i nebývalá pozornost tomuto jednomu ustanovení ze strany médií. Důvodem je poměrně vágní formulace objektivní stránky tohoto trestného činu.

Z terminologického hlediska se lze u tohoto ustanovení pozastavit nad pojmem „přechovávání bez povolení“. Ustanovení § 187 odst. 1 Trestního zákona přitom užívá k vyjádření znaku protiprávnosti pojmu „neoprávněně“. Použití různé terminologie bývá problematické samo o sobě, v tomto případě je ale pojem „přechovávání bez povolení“ nevhodný ještě z dalšího důvodu. Zákon o návykových látkách totiž počítá s celou řadou možností legálního zacházení s návykovými látkami, přípravky a prekursory, aniž by k tomu bylo vyžadováno nějaké povolení (laboratorní účely, zdravotnictví apod.).

Dalším problémem je, že přechovávání prekursorů a přípravků obsahujících omamné nebo psychotropní látky v malém množství pro vlastní potřebu není trestné. Ovšem dle předpisů o návykových látkách tyto látky podléhají samy o sobě velmi přísnému režimu a mnoho odborníků považuje dekriminální přechovávání malého množství těchto látek za nekonceptní a za přičící se mezinárodněprávním závazkům státu.

K pojmu přechovávání lze zmínit ještě následující : „I když to zákon výslovně neuvádí, musí být přechovávání podle § 187a trestního zákona vykonáváno pro sebe, tj. pro potřebu pachatele, neboť přechovávání shora uvedených látek pro jiného je postihováno ustanovením § 187 trestního zákona. To znamená, že ustanovení § 187a je subsidiární privilegovanou skutkovou podstatou k § 187.“⁴⁷

Nejproblematičtějším pojmem tohoto ustanovení se stalo „větší než malé množství“ látky. Zákonodárce si se stanovením definice tohoto pojmu hlavu nezatěžoval a proto zbyla tato nelehká úloha praxi. Prvním pokusem pro stanovení limitů malého množství a většího než malého množství se stal pokyn policejního prezidenta ze dne 9. 12. 1998, kterým se upravuje postup příslušníků Policie ČR při odhalování protiprávních jednání souvisejících s toxikomanií. Pokyn byl sice čistě interním policejním předpisem, ale vzhledem k tomu, že žádné jiné vodítko neexistovalo, policisté se jím většinou důsledně řídili. V současné době ho ale Policie ČR již nepoužívá a řídila se původně Pokynem nejvyššího státního zástupce č. 6/2000 Sbírky pokynů obecné povahy, nyní již ale novým Pokynem nejvyššího státního zástupce č. 2/2006 Sbírky pokynů obecné povahy. Tento pokyn obsahuje jako přílohu tabulku, v níž jsou uvedeny orientační hodnoty odpovídající znění ustanovení § 187a, odst. 1 a 2 Trestního zákona, nejčastěji se vyskytujících omamných a psychotropních látek (v tabulce je vždy u každé látky uvedena hmotnost odpovídající množství „většímu než malému“ a „většímu rozsahu“).

K vymezení tohoto nejednoznačného pojmu existuje také velmi četná judikatura. Například Nejvyšší soud ČR konstatoval k tomuto pojmu následující: „Malé množství omamných a psychotropních látek ve smyslu § 187a trestního zákona lze vymezit tak, že se tím rozumí individuálně určená denní dávka omamné nebo psychotropní látky v množství obvyklém pro konkrétní osobu

---

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR: Rt 60/2001 3 Tz 56/2001 (Sb.d.r. 2001, 10: 598)

užívající tyto látky, která odpovídá stupni její závislosti na těchto látkách, aniž je způsobilá vážně ohrozit zdraví nebo život této osoby.“⁴⁸

Další názor Nejvyššího soudu ČR se týkal již konkrétně pojmu „větší než malé množství“: „Za množství větší než malé ve smyslu § 187a trestního zákona je potřeba považovat takové množství omamné nebo psychotropní látky nebo jedu, které podle ohrožení vyplývajícího pro život a zdraví lidí ze škodlivosti jednotlivých látek pětinašobně až desetinásobně převyšuje běžnou jednorázovou dávku průměrného konzumenta.“⁴⁹

Zajímavé je, že ač je ustanovení § 187a trestního zákona od svého vzniku až do současnosti podrobováno trvalé kritice z různých stran, zvláště kvůli pojmu „větší než malé množství“, návrh nového trestního zákoníku z roku 2006 nepočítal v tomto ohledu se změnou. Jediným požadavkem na změnu bylo dle důvodové zprávy k návrhu nového trestního zákoníku rozdělení omamných a psychotropních látek do dvou skupin na měkké a tvrdé (podle škodlivosti). Navrhované ustanovení § 262, odstavce 1 a 2, mělo následující znění: „(1) Kdo bez povolení pro vlastní potřebu přechovává v množství větším než malém omamnou látku konopí a pryskyřici z konopí nebo psychotropní látku obsahující jakýkoliv tetrahydrokanabiol, izomer nebo jeho stereochemickou variantu (THC), bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, propadnutím věci nebo zákazem činnosti. (2) Kdo bez povolení pro vlastní potřebu přechovává jinou omamnou nebo psychotropní látku než uvedenou v odstavci 1 nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, propadnutím věci nebo zákazem činnosti.“⁵⁰

Návrh nového trestního zákoníku dokonce použití pojmu „větší než malé množství“ rozšířil a zavedl ho do nové skutkové podstaty trestného činu nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku. Navrhované ustanovení § 263 stanovilo základní skutkové podstaty takto: „(1)

⁴⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR: Rt 13/2000, 16. 2. 2000

⁴⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR: 4 Tz 142/2000, 12. 7. 2000

⁵⁰ Šámal, Pavel: Osnova trestního zákoníku, C. H. Beck Praha, 2006

Kdo bez povolení pro vlastní potřebu pěstuje v množství větším než malém konopí, bude potrestán odnětím svobody až na šest měsíců, propadnutím věci nebo peněžitým trestem. (2) Kdo bez povolení pro vlastní potřebu pěstuje v množství větším než malém houbu nebo jinou rostlinu než uvedenou v odstavci 1 obsahující omamnou nebo psychotropní látku, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, propadnutím věci nebo peněžitým trestem.“ Podle důvodové zprávy k tomuto ustanovení bylo překročeno především z důvodu potřeby vytvořit rozdílnou klasifikaci sankcí pro tzv. samozásobitelství (tzn. že navazujícím krokem není distribuce a s tím související ohrožení zdraví třetích osob) a pro „komerční“ pěstování, které by i nadále mělo být trestáno jako výroba drogy.⁵¹

Kvalifikovaná skutková podstata v ustanovení § 187a Trestního zákona

Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je v tomto ustanovení skutečnost, že pachatel přechovával omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém a tohoto jednání se dopustil ve větším rozsahu. Trest hrozící za takové jednání pachateli se pohybuje v rozsahu jednoho až pěti let odnětí svobody.

K této kvalifikované skutkové podstatě lze uvést zajímavý pohled Nejvyššího soudu ČR ve svém rozsudku ze dne 12. 7. 2000: „Větší rozsah vyjadřuje kvantitativní i kvalitativní hledisko při přechovávání omamné nebo psychotropní látky anebo jedu jako celku, nikoliv jen množství takové látky, i když to bude z hlediska naplnění této okolnosti podmiňující použití trestní sazby nepochybně zásadní. Výkladové pravidlo uvedené v ustanovení § 89 odst. 11 trestního zákona zde nelze pro stanovení většího rozsahu použít, neboť zde nejde o finanční vyjádření přechovávané látky, které však může mít podpůrný význam. Mimo množství přechovávané látky nebo jedu, které by mělo značně přesáhnout běžnou potřebu pachatele, je třeba při zvažování této okolnosti podmiňující použití výše trestní sazby hodnotit i druh a kvalitu takové látky, délku

---

⁵¹ Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

jejího přechovávání, skutečnost, zda pachatel používá či jinak užívá takové látky pravidelně nebo jen občas, velikost obvykle zneužívané dávky pachatelem apod.“

Základní skutková podstata v ustanovení § 188 Trestního zákona

Odstavec 1 ustanovení § 188 Trestního zákona praví, že kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jedu, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Toto ustanovení kriminalizuje výrobu a přechovávání jmenovaného předmětu, ale také jeho opatření, a to jak sobě, tak i jiné osobě. Definicí pojmu „předmět určený“ se zabýval i judikát Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2001: „Právě gramatický výklad slov „předmět určený“ je zcela jednoznačný, neumožňující výklad, že pachatelé sice věděli o jisté možnosti použití předmětné látky k výrobě omamných či psychotropních látek, ale spoléhali či si mysleli, že bude užita k jiným účelům.“ Toto znění bylo zavedeno novelou z roku 1990. V předchozím znění trestního zákona se hovořilo o předmětu způsobilém k nedovolené výrobě omamných prostředků nebo jedů.

Komentář k trestnímu zákonu za předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku takovou látku obsahujícího, nebo jedu považuje „nejen přístroje, jiná zařízení a jejich součásti, ale i suroviny, které jsou podle své povahy způsobilé a zároveň určené k takové výrobě. Nemusí jít však o předměty výlučně určené k takové výrobě“.⁵²

---

⁵² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Komentář k Trestnímu zákonu – II. díl, 6. vydání, Praha 2004, str. 1166

Kvalifikované skutkové podstaty v ustanovení § 188 Trestního zákona

I ustanovení § 188 Trestního zákona obsahuje kvalifikované skutkové podstaty, a to ve svém druhém odstavci. Ten stanoví, že odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu, spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než osmnáct let, nebo získá-li takovým činem značný prospěch.

Ohledně výkladu o těchto kvalifikovaných skutkových podstatách lze odkázat na již zmíněná předchozí ustanovení v této práci zmíněná.

Šíření toxikomanie

Trestný čin šíření toxikomanie je upraven v ustanovení § 188 a Trestního zákona. Základní skutková podstata tohoto trestného činu je obsažena v odstavci 1 ustanovení § 188 a. Znění tohoto odstavce je následující: Kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

Toto ustanovení bylo do českého právního řádu zavedeno v roce 1990. Podle komentáře k Trestnímu zákonu jde při svádění a podporování „v podstatě o jednání podobné návodu a pomoci ve smyslu § 10 odst. 2 písm. b), c), i když vzhledem k tomu, že osoba, která sama požívá návykové látky, se nedopouští trestného činu, nemůže jít o formu účastenství ve smyslu citovaného ustanovení, ale jedná se o přímé pachatelství trestného činu podle § 188 a, zcela nezávislé na případném pachatelství jiné osoby“.⁵³

V souvislosti s tímto trestným činem byl často řešen i problém souběhu s trestným činem podle ustanovení § 187 Trestního zákona. Z judikatury lze k této problematice vybrat názor Nejvyššího soudu: „Trestný čin šíření

⁵³ Šámal, P., Půry, F., Rizman, S.: Komentář k Trestnímu zákonu – II. díl, 6. vydání, Praha 2004, str. 1167

toxikomanie podle § 188 a TrZ je v poměru subsidiarity k trestnému činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 TrZ. Jejich jednočinný souběh je vyloučen. Proto se skutek, který by vykazoval znaky obou uvedených trestných činů, posoudí jen jako trestný čin nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 TrZ.⁵⁴

Objektem tohoto trestného činu je zájem společnosti na ochraně proti ohrožení návykovými látkami (kromě alkoholu). Jde-li o subjektivní stránku, tento trestný čin patří mezi trestné činy úmyslné ohrožovací, který je dokonán již samotným sváděním, podporováním, podněcováním nebo šířením zneužívání návykové látky jiné než alkoholu.

Z rozhodnutí Krajského soudu v Ostravě ze dne 17. 9. 1997 vyplývá, že „k naplnění zákonných znaků trestného činu šíření toxikomanie podle § 188 a odst. 1 trestního zákona není nutné, aby osoby, jimž je jednání pachatele popsáno v této skutkové podstatě určeno, jim byly skutečně ovlivněny.“⁵⁵

Pojem svádění není zákonem definován. Ovšem podle literatury lze svádět pouze konkrétního jednotlivce a to prostřednictvím přemlouvání, poučování, předvedení užití předmětné látky a podobnými způsoby, které ovlivní konečné rozhodnutí uživatele návykové látky.

K pojmu podporování jiného ve zneužívání uvádí literatura nejčastěji jako příklady opatření návykové látky, finanční půjčku za účelem obstarání takové látky, obstarání vhodných prostor a prostředků pro užívání látky (místnost či byt a např. injekční stříkačky), seznámení s komunitou, v níž se užívání návykových látek praktikuje. Podpora je možná i formou rad či verbální nebo psychické podpory.

⁵⁴ Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C H. Beck, Praha, č. 4/2004, judikát č. 681

⁵⁵ Rt 17/99 2 To 461/97 (Sb.s.r. 99, 3: 56)

Podněcování a šíření zneužívání se na rozdíl od svádění a podporování musí dít směrem k osobám blíže neurčeným a lze je spáchat jak ústním projevem, tak i zprostředkovaně tiskem nebo dalšími médii. „Podněcování se může stát přímo, nepřímo i skrytě (např. výsměšné poznámky nebo ironizování na adresu osoby, která nezneužívá takové návykové látky, apod.). Na rozdíl od svádění zde není projev pachatele zaměřen na konkrétní osobu nebo osoby, i když i zde jeho snaha míří k vyvolání zneužívání návykových látek u těch, jímž je jeho projev určen.“⁵⁶ Pokud jde o šíření, „může jít např. o vyzývání osob, které látky již zneužívají, aby své postoje a návyky – tzn. Drogovou kulturu – dále šířily mezi své vrstevníky apod. Může být provedeno i formou schvalování spáchání trestných činů, nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 a § 188.

Ustanovení § 188 a obsahuje ve svém druhém odstavci i kvalifikované skutkové podstaty. První z nich se týká věkového kritéria. když stanoví, že odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči osobě mladší než osmnáct let.

Druhá kvalifikovaná skutková podstata se týká formy spáchání trestného činu podle tohoto ustanovení. Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude totiž pachatel potrestán, spáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem. tato kvalifikovaná skutková podstata byla do Trestního zákona vložena v roce 2002 z důvodu požadavku Smlouvy o Evropské unii věnovat zvýšenou pozornost stíhání podněcování k nezákonnému užívání drog zejména na internetu.

Trestný čin šíření toxikomanie byl převzat také do návrhu nového trestního zákoníku z roku 2006. Navrhované ustanovení § 265 vycházelo z nynějšího Trestního zákona, ale doplňovalo dvě nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby – spáchá-li pachatele tento trestný čin jako člen

---

⁵⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Komentář k Trestnímu zákonu – II. díl, 6. vydání, Praha 2004, str. 1168

organizované skupiny a dopustí-li se tohoto trestného činu vůči osobě mladší patnácti let.

Pro doplnění lze ještě zmínit pojetí "návykové látky" v návrhu nového Trestního zákoníku. V navrhovaném ustanovení § 414 je návyková látka definována jako alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. „Naproti tomu se za návykové látky nepovažují jiné společensky akceptovatelné látky, např. tabák, káva, čaj, čokoláda apod., na které také může u člověka vzniknout návyk, ale na rozdíl od ostatních návykových látek nepříznivě neovlivňují psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti či sociální chování. Smyslem tohoto ustanovení není postihnout jednání, které je vykonáváno se záměrem zmírnit negativní psychické, zdravotní a sociální dopady zneužívání návykových látek na jejich uživatele. To odpovídá Národní strategii protidrogové politiky na období 2001 až 2004, neboť ta v kapitole 5.3.2 věnované cílům v oblasti léčby a harm reduction stanoví jako jeden z dlouhodobých cílů: „Snížením negativních sociálních a zdravotních dopadů a poškození způsobovaných užíváním drog snížit s tím spojené společenské náklady.“ To souvisí i s terciální prevencí v oblasti sociální práce s uživateli drog ... terciální prevence není totiž orientována na omezování poptávky po drogách, nýbrž na minimalizaci škod a úmrtí způsobených drogami.“⁵⁷

Podávání alkoholických nápojů a anabolických látek mládeži

Trestné činy podávání alkoholických nápojů a anabolických látek mládeži jsou upraveny v ustanoveních § 218, § 218a a § 218b Trestního zákona.

Ustanovení § 218 praví, že kdo soustavně nebo ve větší míře podává osobám mladším než osmnáct let alkoholické nápoje, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Předmětem útoku tedy mohou být pouze osoby mladší

---

⁵⁷ Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

osmnácti let. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že podávání alkoholických nápojů může být buď jednorázové, ovšem pouze děje-li se tak ve větší míře, anebo soustavné. Soustavnost přitom evokuje jistou pravidelnost a opakování. Sama osoba, která alkoholický nápoj konzumuje, trestně odpovědná není.⁵⁸

Zde je na místě stručný exkurz do praxe ve Spojených státech amerických, kde platí v této oblasti zcela odlišná pravidla. Tomu, že sama osoba, která alkoholický nápoj konzumuje, trestně odpovědná není, se vždy velmi diví američtí turisté a návštěvníci, pro něž je podobná praxe nepředstavitelná. Ve většině států USA totiž při nejen soustavném podávání (a ve větší míře), ale i při jednorázovém podávání (a v menší míře) alkoholických nápojů osobám mladším 21 let je trestně odpovědný nejen ten, kdo alkoholický nápoj podá, ale i sám konzument a často i rodič dítěte. Hranice trestní odpovědnosti je přitom ve státech USA stanovena na 16, resp. 18 let. Alkohol a jeho konzumace je v USA vnímán mnohem přísněji než v Evropě. Jako příklad dobře poslouží zákaz vstupu osobám mladším 21 let do barů a diskoték, kde se podává alkohol (každá taková provozovna musí zřídit u vchodu hlídače, který kontroluje ID karty, tedy obdobu našich občanských průkazů), povinná kontrola věku v ID kartě při nákupu jakéhokoliv alkoholu v jakékoliv prodejně, což se týká i piva v supermarketu (kontrolu nesmí provádět běžný pokladní, ale pouze nadřízený pracovník k tomu speciálně vyškolený, který má na starosti kontrolu ID karet u všech pokladen v obchodě), zákaz konzumace alkoholu v autě (a to platí pro všechny cestující, nikoliv jen pro řidiče) nebo zákaz konzumace alkoholu na veřejnosti (včetně zákazu ukazování alkoholu na veřejnosti – například pivo lze z obchodu vynést jen v neprůhledném sáčku či obalu, stejně tak se musí na veřejnosti konzumovat). Z pohledu nás Evropanů, kteří tak milujeme naše přírodní plody ve formě vína a piva, je americká praxe nepochopitelnou a nepřiměřenou démonizací alkoholu. Ovšem vychází z historie a kultury americké společnosti.

---

⁵⁸ Novotný, O., Dolenský, A., Navrátilová, J., a kol.: Trestní právo hmotné II. – Zvláštní část, ASPI Publishing Praha, 2004

Vraťme se ale k českému trestnímu zákonu, konkrétně k ustanovení § 218a. To praví, že kdo opakovaně nebo ve větší míře podává osobě mladší než osmnáct let anabolika nebo jiné prostředky s anabolickým účinkem k jinému než léčebnému účelu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. Ustanovení § 218b pak k definici anabolik a jiných prostředků s anabolickým účinkem stanoví, že vláda stanoví nařízením, co se považuje za anabolika a jiné prostředky s anabolickým účinkem ve smyslu § 218a. Rozdíl oproti ustanovení § 218 je pouze v požadavku na opakované podávání látek, narozdíl od soustavného podávání u předchozího trestného činu a také ve vyloučení trestnosti podávání anabolik k léčebným účelům.

Návrh nového trestního zákoníku převzal strukturu obou popisovaných trestných činů, ovšem poněkud je upravil. Trestné činy přejmenoval na podávání alkoholických nápojů dětem a na podávání anabolických látek dětem. Navrhované ustanovení § 177 znělo následovně: „Kdo opakovaně nebo ve větší míře prodá, podá nebo poskytne dítěti alkohol, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“ Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku změny odůvodnila potřebou postihování již opakovaného jednání a nikoliv pouze soustavného, spočívajícího v prodeji, podání i poskytnutí alkoholu byť i jen jedinému dítěti. Postačí přitom, když pachatel dítěti jen úmyslně umožní alkohol konzumovat, nemusí mu ho přímo podat či prodat.⁵⁹

Obdobně pak bylo upraveno i ustanovení § 218a, které bylo přeneseno do nového ustanovení § 178: „Kdo opakovaně nebo ve větší míře prodá, podá nebo poskytne dítěti anabolika nebo jiné prostředky s anabolickým účinkem k jinému než léčebnému účelu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.“ Ustanovení § 218b pak bylo přeneseno do nového ustanovení § 179 prakticky beze změny.⁶⁰

---

⁵⁹ Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

⁶⁰ Šámal, Pavel: *Osnova trestního zákoníku*, C. H. Beck Praha, 2006

Problematika návykových látek ve vztahu k rodině a k její ekonomické situaci

Jak již bylo v úvodu této práce poznamenáno, rodina je organismus sice velmi soudržný, ale na jisté druhy výkyvů a problémů nadměrně citlivý. Objeví-li se ve standardně fungující rodině problém návykových látek, jako první bývá ohrožena ekonomická situace rodiny.

Nadměrná konzumace návykových látek a následující vypěstovaná závislost postupně vytlačují každého jedince ze společenských vazeb, znemožňují mu ekonomickou aktivitu a navíc působí na jeho zdravotní stav (zdravotní péče sama o sobě je velmi nákladná a to jak pro společnost, tak i pro jednotlivce, což platí i v našem solidárním sociálním systému zdravotnictví). Kromě toho, cena návykových látek není nikterak nízká, a to ani u nejlevnějšího alkoholu. To všechno jsou momenty, které těžce otřesou každou dosud ekonomicky stabilní rodinou.

Pokud se k popsaným problémům přidá ještě trestní stíhání, vzniká další komplikace. Jedinec, který je ve vazbě či je ve výkonu trestu odnětí svobody nepodmíněně je zpravidla ekonomicky zcela nečinný. Navíc ani po ukončení výkonu trestu odnětí svobody není návrat do běžného společenského života (byli by vůbec možný ze zdravotního a psychického hlediska) příliš snadný – odsouzení za trestný čin spojený s návykovými látky nevypadá ve výpisu z rejstříku trestů pro potenciálního zaměstnavatele příliš přitažlivě.

Zamyšlení nad účelem trestního stíhání deliktů souvisejících s návykovými látkami

Trestní stíhání v oblasti návykových látek je proto zapotřebí rozdělit do dvou skupin: Stíhání výrobců, prodejců, distributorů, poskytovatelů či propagátorů návykových látek a stíhání konzumentů návykových látek.

Trestní stíhání první skupiny je zcela na místě. Jednání této skupiny pachatelů je vysoce nebezpečné pro společnost a lze je srovnat s jinou majetkovou kriminalitou či s kriminalitou proti zdraví jedinců.

V případě druhé skupiny je ovšem třeba mít na paměti, že konzument návykové látky je potrestán již samotnou skutečností, že podlehl vábničkám návykových látek a jejich propagátorů a poskytovatelů a že se v důsledku svého podlehnutí (byť takové podlehnutí je nepochybně velkou osobní chybou a selháním jedince, za které může plně pouze on sám) postupně zhoršuje jeho zdravotní stav a také jeho ekonomická situace (a s ní i ekonomická situace jeho rodiny). V tomto případě by účelem trestního stíhání mělo být sice také odstrašující preventivní působení, ale v první řadě by mělo vést k tomu, aby si takto postižený jedinec plně uvědomil svoji situaci a aby byl nucen snažit se ji řešit (s pomocí státu i jeho rodiny). To znamená, že na místě není ve většině případů plná izolace jedince od společnosti a jeho ekonomická pasivita, ale naopak snaha začlenit ho do společnosti byť i za cenu částečné izolace s dohledem, kdy stěžejní by byla práce a ekonomické napravování způsobených škod na zdraví, rodině a společnosti. Trest odnětí svobody by měl v takových případech působit pouze podpůrně jako odstrašení, k němuž by se sáhlo v odůvodněných případech (když vše ostatní již selhalo). V případě jedinců schopných nápravy a návratu do běžného života by přicházela v úvahu kombinace fyzického i duševního léčení, povinné práce s dohledem a izolace v tom smyslu, aby dotýčný jedinec již nemohl přicházet do styku s komunitou, v níž se k návykovým látkám dostal, ale pouze s rodinou, odpovědnými pracovníky lékařské a sociální péče a s vyškoleným dozorem.

Taková praxe by vedla k celospolečenskému prospěchu. Úspory na vězeňském pobytu odsouzeného, který je ekonomicky pasivní, jsou zřejmé. Pokud však bude povinně pod dozorem pracovat, bude schopen přispívat na náklady spojené s jeho dozorem a léčbou a navíc ještě svojí rodině (vyloučené rozhodně není plnění vyživovací povinnosti). Kromě toho existuje mnohem větší pravděpodobnost, že po výkonu takového druhu trestu se jedinec bude schopen vrátit do běžného života. Při současné praxi, kdy soudy volí pohodlný

trest odnětí svobody, něco takového zaručeno není. Při odchodu z výkonu trestu totiž jedinec zůstává na svobodě sám a jaksi „opuštěn“ a navíc bez prostředků a práce, což ho přímo vede ke své bývalé komunitě, v níž si rychle najde staré známé a osvojí staré zlovyky. Finance daňových poplatníků vynaložené na trestní řízení, zdravotní péči a výkon trestu se tím zcela bezúčelně rozplynou v nic a navíc existuje velká pravděpodobnost, že společnost bude muset vynaložení finančních prostředků za podobným účelem brzy zopakovat. A to by nás, daňové poplatníky, mělo přinejmenším zneklidňovat.

Pokud jde o judikaturu, vyšel jsem z toho, co je uvedeno v učebnicích a komentářích. Pokud jde o citovanou práci Fenyk / Ilíková, je tam minimum judikatury také vzhledem ke změnám v zákoně.

Některé zajímavé právní úpravy oblasti návykových látek v ostatních evropských státech

Vzhledem k výše popsaným nedokonalostem české praxe v této oblasti bude zajímavé, podívat se do ostatních evropských států, jak se s obdobnými problémy vypořádávají ony.

Obecné trendy v Evropské unii

Všeobecný trend v Evropské unii vede stále více k rozlišování mezi delikty, které mají příčinu v osobní konzumaci drog a delikty, které souvisejí s poskytováním, prodejem, distribucí a podobným nakládáním s návykovými látkami. Pokud jde o držení drog, tendence ukazuje na stále častější využívání mimotrestních opatření, zejména sociálních a lékařských. Při rozhodování o trestu se posuzuje především množství a podstata drogy. V posledních letech se začíná podstatně rozlišovat například mezi marihuanou a tvrdšími drogami, jelikož marihuana je stále více považována za méně nebezpečnou, což vychází jak z chemických a lékařských studií, tak i z postupné liberalizace veřejného mínění.

Častá je praxe, kdy je sice trestné držení drogy (např. Německo, Rakousko, Spojené království, Belgie, Dánsko) anebo i samotná konzumace drogy (např. Francie, Finsko, Lucembursko), ale soudní praxe rozlišuje držení drog pro vlastní potřebu od jiného a lehké drogy (marihuana) od drog těžkých (např. heroin) a také existuje široká škála alternativního trestání a povinného léčení. Například v Itálii ale není držení drogy pro vlastní potřebu trestné, ovšem i tak může být jedinci nařízeno povinné léčení. Mediálně známá je i situace v Nizozemí, kde sice de iure držení marihuany a produktů z konopí legální není, ale de facto je státní mocí tolerováno a to včetně drobné distribuce v malém množství samotnými uživateli a postihováno dokonce není ani držení denní dávky tvrdé drogy pro vlastní potřebu.

Pokud držení drogy pro osobní potřebu není beztrestné, pak je považováno za polehčující okolnost anebo jen za správní delikt (ve Španělsku, Itálii a Portugalsku). Například ve Francii platí doporučení pro soudce a státní zástupce, které doporučuje používání trestněprávních sankcí až jako poslední možnost, pokud pachatelé nespáchali ještě současně další trestný čin. Zajímavá je i řecká praxe, podle níž se striktně rozlišuje organizované obchodování s drogami od distribuce malého množství samotnými konzumenty, pokud má financovat jejich závislost. Taková drobná distribuce je méně přísně trestána.

Pokud jde o rozlišování drog, za lehké a málo nebezpečné drogy jsou ve většině států Evropské unie považovány marihuana, cannabis, hašiš a jejich deriváty, ostatní drogy jsou posuzovány mnohem přísněji. Tato praxe vychází i ze spolupráce v oblasti vnitra a justice v rámci třetího pilíře evropské integrace.

Německo rozlišuje jednak různé druhy drog a také různý stupeň rizika konkrétních drog. Také existuje možnost soudů neuložit prvopachateli za držení drog žádný trest v případě malého množství drogy. Z rozhodnutí Ústavního soudu z roku 1994 také vyplývá možnost nestíhat držení ani dovoz malého množství konopných produktů. V Německu však existují i určité odlišnosti v jednotlivých spolkových zemích.

V sousedním **Rakousku** je od roku 1998 platná praxe tolerantnějšího přístupu ke konopným produktům v případě jejich prvouživatelů. Zákon definuje takzvané velké množství drogy, přičemž menší než velké množství pro osobní potřebu je možno držet. V tomto ohledu se jedná o podobnou úpravu té české, ovšem s tím, že rakouští zákonodárci se nebáli velké množství návykové látky přesně definovat.

V **Dánsku** jsou drogové delikty rozděleny na méně závažné, běžné a závažné. K trestu vězení a pokuty lze pachateli nabídnout alternativu v podobě léčení. Zákon sice nerozlišuje mezi měkkými a tvrdými drogami, soudní praxe ale ano. Důležitá je také skutečnost, zda droga je určena pro osobní spotřebu či na prodej. V případě držení drog pro osobní potřebu je nejčastějším trestem napomenutí a zabavení drogy. Zajímavá je i možnost, která policii umožňuje ponechat denní dávku drogy konzumentovi v případě, že existuje pravděpodobnost, že zabavení drogy by vedlo pouze ke snaze konzumenta obstarat si drogu další a to i spácháním trestného činu.

Řecko například rozlišuje držení návykových látek toxikomanem a jinou osobou, přičemž držení návykových látek jinou osobou je přísněji stíháno. Držení pro vlastní a jinou potřebu se v Řecku nerozlišuje. Je-li toxikoman za drogový delikt odsouzen, musí nejprve nastoupit povinné léčení, jehož trvání se odečítá od délky vězení. Maximální trest vězení za držení nebo aplikaci návykových látek je jeden rok. Prvopachateli může být výkon trestu odložen.

Zajímavá je **španělská** úprava, podle níž je držení drog pro osobní potřebu postížitelné pouze správními sankcemi. Za drogu s malým zdravotním rizikem je považována cannabis, za drogy s velkým zdravotním rizikem pak např. kokain, heroin a amfetaminy.

Nový zákon platí od roku 2001 v **Portugalsku**. Kdo drží pro osobní potřebu množství drog odpovídající maximálně deseti denním dávkám, není trestně odpovědný, pokud není zjištěno zároveň i závažnější trestné jednání

(např. obchodování s drogami). Držitel drogy je pouze předán místní komisi, která má posoudit jeho závislost a případně navrhnout léčbu.

Ve **Francii** je rozlišováno mezi dvěma způsoby držení drogy. Jedním způsobem je držení za účelem pěstování, výroby a dovozu, druhým pak doprava a distribuce. Prosté užití ilegálních návykových látek se netrestá na základě pokynu ministerstva vnitra. Při prodeji drog lze snížit trest pro pachatele, kteří si prodejem vydělávali pouze na drogy pro vlastní potřebu.

Itálie postihuje držení drog pro pouhou konzumaci pouze v rámci správního řízení. Trestní postih následuje až po třetím opakovaném spáchání tohoto deliktu. Nabytí drogy pro sebe podléhá správnímu řízení, pokud ale jedinec nabývá drogu pro jiného, je trestně stíhán stejně, jako by s drogami obchodoval.

V **Belgii** je držba konopných produktů pro osobní potřebu trestným činem, ale trest je nejmírnější možný – zabavení drogy a pokuta. V případě držení jiných drog je trest od tří měsíců do pěti let vězení anebo peněžitá pokuta. Soudy se zabývají pouze držením drog užívaných před nezletilými a prodejem drog. Ostatní případy držení řeší policie.

Lucembursko striktně rozlišuje mezi konopnými produkty a ostatními drogami. Držení drogy pro osobní potřebu je obecně trestným činem, ovšem konzumace, držení, přeprava i opatření si konopných produktů pro vlastní potřebu je postižitelné pouze pokutou.

Mediálně velmi známé **Nizozemí** sice oficiálně držení drogy pro vlastní potřebu chápe jako trestný čin, ovšem v praxi je v tomto případě zákon všeobecně ignorován. Místní orgány mohou ve svém katastru povolit provoz takzvaných Coffee Shops, kde prodej a konzumace malého množství měkkých drog nejsou stíhány a je to veřejně tolerováno. Tyto provozovny ale podléhají přísnému monitoringu pravidel, při jejichž porušení mohou být uzavřeny. Např. je zcela zakázán prodej tvrdých drog a prodej drog osobám pod 18 let, maximální

prodaná dávka jednomu zákazníkovi je 5 gramů, návykové látky nesmí být předmětem propagace ani součástí inzerce provozovny.

V **Irsku** jsou v posledních letech zřizovány speciální drogové soudy, které se zabývají výhradně delikty z oblasti návykových látek. Irské právo rozlišuje drogy tvrdé a měkké, přičemž při prvopachatelství a druhopachatelství držení měkké drogy je trestem pouze pokuta.

Finsko postihuje i užívání drog a to pokutou, nebo vězením na maximální dobu šesti měsíců. Jako zpříšňující okolnost držení drogy je posuzována držba velmi nebezpečné drogy, což je omamná nebo psychotropní látka, která může předávkováním způsobit smrt nebo závažnou újmu na zdraví.

Ve **Spojeném království Velké Británie a Severního Irska** se návykové látky rozlišují na tři druhy: Nejpřísněji kontrolované (např. opium či heroin), střední kategorie (kodein, konopí) a méně riskantní produkty (např. méně nebezpečné amfetaminy). Často se uplatňují probační dohled, dobrovolná léčba nebo obecně prospěšné práce.

Na těchto několika příkladech je jasně vidět, že poslední dobou se v Evropě postupně přistupuje k dekriminálnímu užívání a držby návykových látek pro osobní potřebu s tím, že méně škodlivé drogy (převážně konopné produkty) jsou obecně více přijímány a tolerovány jak veřejností, tak i praxí orgánů činných v trestním řízení. Zajímavé jsou především pasáže s alternativními tresty, z nichž lze vyzkoušet, že se postupně v určitých konkrétních případech upouští od trestu odnětí svobody jako od kontraproduktivního postihu, s tím, že důraz je kladen převážně na léčení a odstrašení.

Kapitola VII.

Závěr

Ekonomická situace rodiny je ovlivněna tolika okolnostmi, že trestní právo samo o sobě má při působení na ekonomickou situaci a stabilitu pouze podpůrný vliv. Ale i tak se jedná o vliv významný. České trestní právo sice považuje hodnotu rodiny za chráněný společenský zájem, ale bezchybně rozhodně není a dnešní době již zcela neodpovídá.

Mnohé rodiny jsou v dnešní době vysokého počtu rozvodů a neúplných rodin odkázány na výživné. Na příkladech uvedených v této práci je vidět, že nejpodstatnějších chyb se český stát dopouští v oblasti vymáhání výživného. Nedokáže postupovat příliš rozhodně a naplno se zde projevuje především nadprůměrná délka soudních řízení. Snaha o zavedení institutu náhradního výživného se sice tento nešvar snaží řešit, ovšem nikoliv komplexně, ale pouze tak, že řešení problému přesouvá z jednotlivce na stát, aniž by se pokusila zrychlit, zjednodušit a zefektivnit samo vymáhání. Navíc ani tato omezená snaha nebyla završena v zákonodárném procesu úspěchem.

Jde-li o trestněprávní stránku vyživovací povinnosti, návrh nového trestního zákoníku příliš změn nepřináší. Navíc ani zde není jasné, zda a kdy a s jakými změnami se ho podaří schválit v Parlamentu. Vymáhání výživného totiž pro svoje zdárné fungování potřebuje účinnou trestněprávní podporu. Lze si představit využívání alternativních trestů, jejichž účelem by bylo především dosáhnout toho, aby ke splnění vyživovací povinnosti docházelo. Trest odnětí svobody by zde měl fungovat především podpůrně a až jako nejposlednější možnost. Sám o sobě je totiž v případě neplnění vyživovací povinnosti kontraproduktivní, jelikož pachatele izoluje a způsobí finanční náklady daňovým poplatníkům a žádný prospěch oprávněným osobám. A to je právě ta výzva, s níž by se legislativa měla časem vypořádat.

Pokud jde o problematiku návykových látek, i zde můžeme podobně jako u výživného vyzorovat jistou podobnost v tom smyslu, že sám o sobě trest

odnětí svobody v některých případech přinese více škody než užitku. I zde by měla být hlavním účelem trestání snaha o nápravu pachatele a o jeho léčbu a návrat do společnosti, jakož i o jeho ekonomický přínos společnosti a rodině a ne tak jako dnes izolace a ekonomická zátěž pro daňové poplatníky. To jsou všechno hlediska, která by měl zákonodárce mít na paměti. A následně by je především měli mít na paměti soudci, kteří jsou nakonec těmi rozhodujícími v každém konkrétním případě.

I v ostatních státech Evropské unie se s podobnými problémy potýkají, ovšem v některých právních úpravách jsou zajímavá ustanovení a zajímavé postupy, jimiž bychom se mohli přinejmenším inspirovat. Také ve Spojených státech amerických, i přes jejich odlišnost pokud jde o právní a společensko-kulturní systém, je mnoho zajímavých právních úprav, které jsou v některých oblastech velmi efektivní a pokud si z nich nebudeme brát příklad (což je vzhledem k výše zmíněným rozdílům pochopitelné), měli bychom je alespoň vzít v potaz. Zvláště se to týká efektivní vymáhání práva.

Skutečnost, že návrh nového trestního zákoníku neprošel v Parlamentu, vzali mnozí odborníci jako tragédii. Vzhledem k novému rozložení politických sil by se tato skutečnost ovšem dala vyložit také jako výzva, jelikož tak dlouho zpracováváný kodex nelze jen tak bez náhrady shodit ze stolu. Při novém projednávání tohoto návrhu, k němuž jistě v budoucnu dojde, je pak na čase ještě zvážit některé drobné úpravy a změny. Doufejme, že k lepšimu. Poslanecké pozměňovací návrhy totiž odborníkům většinou nahánějí husí kůži. Možná si ale právě díky tomu časem vypěstují hroší kůži a svoje návrhy budou prosazovat sice po dlouhé době, zato ale kvalitnější a funkčnější. Přejme to i těm, kteří si uvědomují roli trestního práva ve vztahu k rodině a k jejímu stabilizačnímu prvku – k její ekonomické situaci.

Seznam použitých norem a literatury

Normy

- Zákon o rodině, zákon č. 94/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Občanský zákoník, zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o zajištění výživného dětí žijících pouze u jednoho ze samostatně žijících rodičů prostřednictvím záloh, Gesetz zur Sicherung des Unterhalts von Kinder alleinstehender Mütter und Väter durch Unterhaltsvorschüsse oder –ausfalleistungen, BGBl I 1979, 1184
- Trestní zákon, zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů
- Zákon o návykových látkách, zákon č. 167/1998 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Odborná literatura

- Holub, Milan, Nová, Hana, Zákon o rodině – komentář, 3. vydání, Linde Praha, a.s., Praha 1998
- Hrušáková, Milana a kolektiv, Zákon o rodině – komentář, 2. vydání, C.H.Beck, Praha 2001
- Nová, Hana, Těžká, Olga, Vyživovací povinnost, Linde Praha a.s., Praha 1995
- Hrušáková, Milana, Rodinné právo v aplikační praxi (Rozvod – Děti – Výživné), Edice právních rozhledů, C.H.Beck, 2000
- Radvanová, Senta, Štěpina, J., Majetkové otázky v manželství a rodině, Orbis, Praha 1967
- Císařová, D., Fenyk, J., a spol., Trestní řízení, 4. vydání, Linde 2000

- Novotný, O. a kol., Trestní právo hmotné II. – Zvláštní část, ASPI Publishing Praha, 2004
- Novotný, O. a kol., Trestní právo hmotné I. – Obecná část, ASPI Publishing Praha, 2004
- Malys, K. a kol., Trestní právo, komentář II. díl část zvláštní, Panorama, Praha 1980
- Novotný, F., Růžička, M. a kol., Trestní kodexy, Eurounion, Praha 2002
- Šámal, Pavel: Osnova trestního zákoníku, C. H. Beck Praha, 2006
- Novotný, František a kol. – Trestní právo hmotné, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004
- Reis, Leslie – materiály pro kurz Information Law and Policy, John Marshall Law School 2005
- Lieberman, Joseph – Child Support in America, Yale University Press, New Haven and London, 1986
- Hrušáková, M.: - Králíčková, Z.: České rodinné právo, Doplněk Brno 1998
- Císařová, D., Sovová, O., a kol., Trestní právo a zdravotnictví, 2. upravené a doplněné vydání, Praha 2004
- Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha 2003
- Šišková, N., Týč, V., Sbližování českého práva s právem ES (dokumenty), Praha 1997
- Pavlíček, V., a kol., Ústava a ústavní řád České republiky, práva a svobody, 2. vydání, Praha 1999
- Krause, Henry, Child Support in America, The Michie Company Law Publishers, Charlottesville, Virginia 1981
- Clark, Homer, Jr., Estin, Ann, Cases and problems on Domestic Relations, Seventh Edition, Thomson West, Emeritus, Colorado 2000
- Krause, Henry, Child Law, Parent, Child and State, New York University Press, New York, New York 1992
- Kandel, Frances, Randy, Family Law, Essential Terms and Concepts, Aspen Publishers, Inc., New York, New York 2000

- Patschová, Z., Orlický, R., Štěpina, J., Vyživovací povinnost podle zákona o právu rodinném, Orbis Praha, 1956
- Dolenský, A., Zanedbání povinné výživy, Acta Universitatis Carolinae, Iuridica 2/1964
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. – Komentář k Trestnímu zákonu, 6. vydání – II. díl, Praha 2004
- Fenyk, J., Illková, P., Rozhodnutí a stanoviska k trestnímu zákonu : výňatky z hmotněprávních rozhodnutí a stanovisek : 1918 – 1995, C. H. Beck Praha 1995
- Malys, K. a kol., Trestní právo, komentář II. díl část zvláštní, Panorama, Praha 1980
- Murdock, G. P., Social structure, London 1949
- König, R., Die Familie der Gegenwart, Ein interkultureller Vergleich, München 1978
- Gerhard, U., Verhältnisse und Verbindungen, Frankfurt Am Main 1978
- Kaiser, G., a kol., Kleines Kriminologisches Wörterbuch, 3. Ausgabe, F. C. Müller, Heidelberg 1993
- Suchý, O., a kol., Osobnost pachatele, díl 1. a 2., Praha, VÚK 1986
- Koutný, O., Zapletal, J., a kol., Kriminologie, 2. vydání, ASPI Praha 2002
- Kuchta, J., Válková, H., a kol., Základy kriminologie a trestní politiky, Praha, C. H. Beck 2005
- Zapletal, J., Kriminologie, 4. vydání, Praha 2004

Článeková literatura, internetové publikace a sborníky

- Blažková Jana, Navara Luděk, Rozvedli se a teď žalují stát o miliony, www.idnes.cz, 12.2.2004
- www.libinst.cz, doslovný přepis záznamu rozhlasového vysílání ČRo1 Radiožurnálu, pořadu Radioforum, 24.4.2001
- Wimmerová, M.: Otec neplatí na děti, ty možná budou platit jemu, Deník Právo, 11. 1. 2007

- Právní zpravodaj, 30. 5. 2006, Poslanecká sněmovna schválila zákon o náhradním výživném
- www.hrad.cz, 8. 6. 2006, Prezident vetoval zákon o náhradním výživném
- Wimmerová, M.: Poslankyně znovu navrhuje, aby alimenty platil stát, Deník Právo, 11. 1. 2007
- Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck Praha, č. 2/2004
- Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, Praha, č. 4/2004
- Fastner, J., Ještě k trestnému činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187a tr. zák., Trestní právo, 1999, č. 11
- Hampl, J., Problematika drog v Nizozemí a heroinový experiment v Utrechtu, Trestní právo 2000, č. 10
- Kloučková, S., Hodnocení znaků skutkové podstaty trestného činu přechovávání drog pro vlastní potřebu podle § 187a, Právní rozhledy, 2000, č. 6
- Kolektiv autorů, Povaha problému zneužívání drog v mezinárodních souvislostech, Trestní právo, 2000, č. 2 – 6
- Píkna, B., Současná česká legislativa upravující držení drog ve světle mezinárodních závazků, Právní rozhledy, 1996, č. 2
- Databáze European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Decriminalization in Europe?, Comparative Analysis, 2001
- Databáze European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Medical cannabis and derivatives, Comparative Study, 2002
- EURLEX, Internetová portál práva Evropské unie, www.europa.eu
- Jestřáb, M., K některým otázkám trestných činů zanedbání povinné výživy, Socialistická zákonnost, 1957
- Kočí, J., Několik poznámek k uplatňování trestních sankcí zákonného opatření č. 57/1955 Sb. a k trestnímu postihu osob, které neplní svoji vyživovací povinnost, Soudce z lidu, 1958
- Roháček, I., Trestná ochrana rodiny a mládeže, Právní obzor, 1950

- Rolenc, O., Jak ochraňuje trestní zákon děti a mládež, Soudce z lidu, 1952
- Říha, J., Zanedbání povinné výživy ve výjezdním zasedání, Soudce z lidu, 1960
- Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck Praha, č. 2/2004
- Soubor trestních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck Praha, č. 4/2004